

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

NİJAD EKREM'İN HİKÂYESİ
(Bir Şahsiyet ve Recâizâde Mahmut Ekrem'in Eseri Olarak)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
20096018 NİHAL ANAR

Danışman
PROF. DR. ABDULLAH UÇMAN

İSTANBUL 2011

Nihal ANAR tarafından hazırlanan **Nijad Ekrem'in Hikâyesi (Bir Şahsiyet ve Recâizâde Mahmut Ekrem'in Eseri Olarak)** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 16 / 06 / 2011

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Abdullah UÇMAN (Danışman)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Ali Şükrü ÇORUK (İ.Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Handan İNCİ ELÇİ

İmzası :

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
RESİM LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	X
1.GİRİŞ	1
2. BİR ŞAHSİYET OLARAK NİJAD EKREM.....	12
2.1. Nijad Ekrem'in Hayatı	12
2.2. Nijad Ekrem'in Edebî Cephesi	21
2.3. Nijad Ekrem-Recâizâde Ekrem İlişkisi	27
3. BİR ESER OLARAK NİJAD EKREM.....	37
3.1. Nijad Ekrem'in Yayımlandığı Dönemin Özellikleri.....	37
3.2. Nijad Ekrem'in Recâizâde Mahmud Ekrem'in Sanatındaki Yeri.....	38
3.3. Nijad Ekrem'in Özellikleri.....	49
3.3.1. Şekil Özellikleri.....	49
3.3.2. Muhteva Özellikleri.....	63
3.4. Nijad Ekrem'in Yayımlanmasından Sonra Çevresinde Oluşturduğu Etki...71	
4. SONUÇ.....	76
5. NİJAD EKREM'DEN ÖRNEKLER.....	81
6. EKLER	203
7. KAYNAKLAR	207

8. ÖZGEÇMİŞ	218
-------------------	-----

ÖNSÖZ

Recâizâde Mahmud Ekrem Türk edebiyatı içinde çok önemli bir yere sahiptir. Onun hayatını ve sanatını oldukça etkileyen faktörlerden biri, belki de en önemlisi üç çocuğunu kaybetmiş bir baba olmasıdır. Özellikle üçüncü çocuğu olan Nijad Ekrem, Recâizâde Ekrem'i doğumundan itibaren etkisi altına alır. Hastalığı ve ardından gelen ölümü ise Recâizâde için büyük bir yıkım olur. Nijad'ın ölümünden sonra kaleme aldığı ve oğlunun adını verdiği **Nijad Ekrem** adlı eserde, yaşadığı üzüntüyü satırlara döken Recâizâde Ekrem'in, oğlunun kaybından ne kadar etkilendiği açık bir şekilde görülmektedir. Nijad Ekrem sadece babası için değil Recâizâde'nin etrafındaki edebiyatçıların da ilgi odağı olur.

Bir edebiyatçının çocuğu olarak bu kadar sevilip önemsendiği için dikkate değer bir konu olduğunu düşünüp Nijad Ekrem'le ilgili her türlü bilgiyi ortaya çıkarmak amacıyla yaptığımız **Nijad Ekrem'in Hikâyesi** adlı tez çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde Recâizâde Mahmud Ekrem'i kısaca tanıtip konumuza giriş yaptık. İkinci bölümde Nijad Ekrem'in şahsiyeti üzerinde durduk. Önce, hayatı ile ilgili olarak toplayabildiğimiz bilgileri düzenleyip Nijad Ekrem'in hayat hikâyesini oluşturduk. Daha sonra sanata, edebiyata olan ilgisini bildiğimiz ve birtakım eserlerine rastladığımız Nijad'ın edebî cephesini ele aldık. İlk bölümün son kısmında ise Recâizâde Ekrem ile Nijad Ekrem'in ilişkisini, Nijad'ın babası için önemini anlatmaya çalıştık.

Üçüncü bölümde Recâizâde Ekrem'in, oğlunun ölümü üzerine yazdığı **Nijad Ekrem**'i söz konusu ettik. İlk önce **Nijad Ekrem**'in yayımlandığı dönemin şartları üzerinde durduk. Daha sonra **Nijad Ekrem**'in Recâizâde Mahmud Ekrem'in sanatında nasıl bir yere oturduğunu açıklamaya çalıştık. Üçüncü olarak da, eseri şekil ve muhteva özellikleri bakımından ele alıp inceledik.

Sonuç kısmının ardından, **Nijad Ekrem**'den bazı örneklerle yer verdik. Bunların antolojilerde ya da Recâizâde Ekrem ile ilgili çalışmalarda yer almayan metinler olmasına dikkat ettik.

Altıncı bölümde ise Recâizâde Mahmud Ekrem'in ve Nijad Ekrem'in yan yana olan kabirlerinin fotoğrafları bulunmaktadır.

Nijad Ekrem, daha sonra da söz konusu edeceğimiz gibi, albüm şeklinde hazırlanmış ve sayfa numarası konmamış bir eserdir. Çalışmamızda **Nijad Ekrem**'den alıntı yaparken kolaylık olması bakımından sayfa numarası koymanın uygun olacağını düşündük. **Nijad Ekrem**'deki Fransızca metinleri kelime kelime çevirme imkânımız olmadığı için tezimizde kullandığımız bilgilerin tam olarak hangi sayfada geçtiğini dipnotta veremedik. Bunun yerine o bilginin bulunduğu yerin hangi sayfa aralığında olduğunu belirttik. Ayrıca **Nijad Ekrem**'de “Âh Nijad” başlıklı iki ayrı şiir olduğu ve ikisi birbirine karıştırılabileceği için eserde yer alış sırasına göre ikincisine “Âh Nijad (2)” dedik.

Çok severek ve duygulanarak yaptığım bu çalışmayı bitirirken teşekkür etmek istediğim insanların listesi kabarık olsa da bu satırlarda sadece birkaçının ismini zikredeceğim. Öncelikle öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, çok değerli ve çok

sevdiğim hocam Prof. Dr. Abdullah Uçman'a her şey için sonsuz teşekkürler... Ayrıca çalışmam sırasında benden maddi, manevi yardımlarını esirgemeyen Araş. Gör. Dr. Emel Koşar'a ve **Nijad Ekrem**'in Fransızca kısımlarıyla ilgili bilgi veren Araş. Gör. Dr. Bânu Öztürk'e de teşekkürü bir borç bilirim. Yoğunlaştıkça zamanımı, ilgimi, sabrımı esirgediğim ailemin özverisi olmasa bu çalışma vücuda gelemezdi. Onlara da en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

NİHAL ANAR

ÖZET

Recâizâde Mahmud Ekrem, Türk edebiyatı tarihindeki önemli simalardan biridir. Recâizâde Ekrem'in şiir, roman, hikâye ve tiyatro türlerinde eseleri vardır. Bunların içinde onun şöhretini en çok arttıranlar **Araba Sevdası**, **Takdîr-i Elhân** ve **Tâlim-i Edebiyat**'tır. Recâizâde Ekrem'i esas önemli yapan özelliği **Takdîr-i Elhân**'da ve **Tâlim-i Edebiyat**'ta öne sürdüğü yeni düşünceleriyle gençleri etrafında toplayarak onlara öncülük, "üstat"lık etmesidir. İlk iki çocuğu Pirâyê ve Emced'den sonra bütün ümitlerini bağladığı Nijad Ekrem'i kaybetmek, Recâizâde'nin hayatını olduğu kadar edebî cephesini de etkiler. Nijad Ekrem, son derece akıllı, olgun ve çalışkan bir çocuktur. Nijad, babası Recâizâde Ekrem'in ve kendisini tanıyan herkesin gözünde örnek bir gençtir. Şiir, tiyatro, hikâye ve deneme yazar; resim yapar; piyano çalar. Ayrıca birçok konuda bir filozofu andıran derin düşünceleri vardır. Nijad Ekrem ile Recâizâde birbirine çok düşkündür. Onlar, hem çok iyi anlaşılan bir baba-oğul, hem de çok iyi dostturlar. Nijad öldükten sonra Recâizâde Ekrem'in hayatı kararır. Oğlunun anısına **Nijad Ekrem**'i yazar. Bu eserin Recâizâde'nin sanatında önemli bir yeri vardır. **Nijad Ekrem**, Recâizâde Mahmud Ekrem'in son eseridir ve Servet-i Fünun edebiyatından izler taşır. Eser, neşredildikten sonra çevresinde büyük bir yankı uyandırır.

ANAHTAR KELİMELER: Evlat, Nijad Ekrem, Recâizâde Mahmud Ekrem, Ölüm, Sevgi.

ABSTRACT

Recâizâde Mahmud Ekrem is one of the most significant faces in Turkish Literary History. Recâizâde Mahmud Ekrem's literary works include poetry, novels, stories, and plays. Among these works, those making him famous are **Araba Sevdası**, **Takdîr-i Elhân**, and **Tâlim-i Edebiyat**. Recâizâde Ekrem's major characteristic which makes him very important is his guidance on youth with his newly proposed ideas and being a master for them to follow. After the death of his two children named Pirâye and Emced, the death of Nijad Ekrem whom he had placed all his hopes on, influences not only his life but also his literary life. Nijad Ekrem is pretty smart, mature, and hardworking. Nijad is the ideal youth within the eyes of his father and everybody who knows him. He writes poetry, plays, stories, and essays. He paints and plays the piano. Recâizâde and Nijad Ekrem are very fond of each other as well as being very good friends. Ekrem's life disperses after the death of Nijad Ekrem. He writes **Nijad Ekrem** for the memory of his son. This work has significance in Recâizâde's art. **Nijad Ekrem** is Recâizâde's last work and it conveys traces of Servet-i Fünun literature. Being published, the work has extensive repercussions.

KEY WORDS: Evlat, Nijad Ekrem, Recâizâde Mahmud Ekrem, Ölüm, Sevgi.

RESİM LİSTESİ

Ek-1. Nijad Ekrem'in ve Recâizâde Mahmud Ekrem'in Kabirlerinin Arkadan Görünüşü.....	103
Ek-2. Nijad Ekrem'in Kabri.....	104
Ek-3. Recâizâde Mahmud Ekrem'in Kabri.....	105
Ek-4. Recâizâde Mahmud Ekrem'in ve Nijad Ekrem'in Kabrinin Önden Görünüşü.....	106

KISALTMALAR

a.g.k.	Adı geçen kitap
a.g.d.	Adı geçen dergi
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
v.d.	Ve diğlerleri
Haz.	Hazırlayan/ Hazırlayanlar
No.	Numara
S.	Sayı

GİRİŞ

Recâizâde Mahmud Ekrem, Türk edebiyatının en önemli birkaç isminden biridir. Tanzimat dönemi ilk nesil edebiyatçılarından olan İbrahim Şinasi, Nâmık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmed Midhat Efendi ülkenin içinde bulunduğu durumdan dolayı edebiyatı sosyal mesajlar vermek için bir araç olarak görmüşler ve toplum için edebiyat taraftarı olmuşlardır. Tanzimat'ın ikinci nesline dâhil olan Recâizâde Ekrem ise, bu yolu tercih etmemiş ve -divan şairleri gibi- sanat için sanat anlayışını tekrar gündeme getirmiştir. Recâizâde'nin bu şekilde davranmasında romantizm ile devrin genel havasının etkili olduğu düşünülebilir.

Oldukça verimli bir şair ve yazar olan Recâizâde Ekrem'in şiir, roman, hikâye ve tiyatro türlerinde eseleri vardır. Bunların içinde özellikle **Araba Sevdası**, Türk romanına getirdiği birtakım yenilikler dolayısıyla Recâizâde'nin en önemli edebî eserlerinden biri, belki de birincisidir. Devrinde büyük bir yankı uyandıran **Araba Sevdası**, Recâizâde'nin hâlâ ilk akla gelen eseridir.¹

¹ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz...: Zeynep KERMAN (1995), "Araba Sevdası", **Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı**, İstanbul, 339-347; Güzin DİNO (1951), "Araba Sevdası'nın Kuruluşu Hakkında Bir Deneme", **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Yayınları**, c.9, S.4, 381-389; Güzin DİNO (1954), "Recâizâde Ekrem'in Araba Sevdası Romanında Gerçekçilik", **Türkiyat Mecmuası**, c.11, 1954, 57- 74; Berna MORAN (2005), "Araca Sevdası", **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İletişim Yayınları, İstanbul, 73-86; Jale PARLA (2006), "Metinler Labirentinde Bir Sevdâ Araba Sevdası", **Babalar ve Oğullar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 129-153.

Recâizâde Ekrem'in dilimize kazandırdığı çevirileri de bulunmaktadır. Bunlar: Chateaubrian'dan tercüme ettiği **Atala Tercümesi**, Silvio Pellico'nun **Mes Prisons** adlı hâtıratı, karışık çevirileri ihtiva eden **Mecmua-i Edebiyye** ve **Nâciz**'dir.

Recâizâde Ekrem'in şiir kitapları ise **Nağme-i Seher** (1871), **Yâdigâr-ı Şebâb** (1873), **Zemzeme I** (1883), **Zemzeme II** (1884) ve **Zemzeme III** (1885) adlarını taşır. **Nağme-i Seher**, “mürettep denilebilecek bir divan”² özelliği gösterir. **Nağme-i Seher**'den iki sene sonra yayımlanan **Yâdigâr-ı Şebâb**'da ise şeklen eski; fakat muhteva bakımından yeni duyguların yer aldığı şiirler bulunmaktadır. Bu esere kadar Recâizâde Ekrem'in şiirinde büyük ölçüde Nâmık Kemal etkisi görülmektedir. Recâizâde 'nin şiiri **Zemzeme I, II** ve **III** ile yeni bir devreye girer. Recâizâde Ekrem bu devrede ise Abdülhak Hâmid ile karşılıklı etkileşim içindedir. **Zemzeme**'lerde yer alan şiirlerde daha ziyade şahsîlik ve santimentalizm dikkati çeker.

Recâizâde Mahmud Ekrem'in bir de nazım-nesir karışık olan eserleri vardır: Bunların ilki olan **Tefekkür** (1888), oğlu Nijad Ekrem'in ve Recâizâde Ekrem'in çocukluğundan bahsetmektedir. Bir diğer bir nazım-nesir karışık eser olan **Pejmürde**'de (1895) Recâizâde Ekrem'in günlük hâtıraları önemli bir yer tutmaktadır. Tezimizin konusu olan **Nijad Ekrem**'in (1910) ise, ileride ayrıntılı olarak bahsedileceği için, burada sadece adını zikretmekle yetiniyoruz.

Afife Anjelik (1870), **Atala** (1872), **Vuslat** (1874) ve **Çok Bilen Çok Yanılır** (1916) Recâizâde Ekrem'in yazdığı tiyatro eserleridir. Bunların bazılarında Nâmık Kemal'in etkisi vardır. **Afife Anjelik**, Recâizâde'nin yazdığı ilk tiyatro eseridir. Ekrem, **Afife Anjelik**'in bir dram örneği olduğunu ifade eder. **Atala**, Recâizâde

² Ahmet Hamdi TANPINAR, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 427.

Ekrem'in Chateaubrian'dan tercüme ettiği **Atala Tercümesi**'nin tiyatro eserine dönüştürülmüş hâlidir. Kitap, bu özelliğiyle Türk edebiyatında bir ilktir. **Vuslat**, Nâmık Kemal'in **Zavallı Çocuk**'undan izler taşıyan bir eserdir. **Çok Bilen Çok Yanılır**'ın ise komedi türünde yazıldığı söylenebilir. Söz konusu oyun Recâizâde'nin vefatından sonra oğlu Ercümen Ekrem tarafından 1916 yılında düzenlenip yayımlanır.

Recâizâde tarafından kaleme alınmış üç hikâye vardır: **Sâime**, 1891 yılında tefrika edilirken yarım kalır. **Şemsâ** (1895) ise, Seher adında küçük bir kızdan ilhamla yazılır. **Muhsin Bey yâhut Şairliğin Hazin Bir Neticesi** (1889), hem Alphonse de Lamartine'in **Graziella** adlı romanının, hem de Nâmık Kemal'in etkisi altında kalarak kaleme alınmış uzun bir hikâyedir.

Recâizâde Ekrem'i Türk edebiyatı için esas önemli ve meşhur hâle getiren özelliği ise edebî görüşlerini yansıtan eserleri: **Tâlim-i Edebiyat** (1879), **Takdîr-i Elhân** (1886), **Takrîzât** (1898-99), **Kudemâdan Birkaç Şair** (1889-90), **Zemzeme II** ve **Zemzeme III**'ün mukaddimesidir. Söz konusu kitaplarda yer alan düşüncelerini Mekteb-i Sultânî ve Mekteb-i Mülkiye öğrencilerine verdiği derslerinde de dile getiren Ekrem, otoriter kişiliği ve gençlere ihtimam göstermesinin de etkisiyle daha sonra çoğu Edebiyât-ı Cedîde topluluğu içinde yer alacak bir kısım genç yazarlarda hayranlık uyandırır ve "Üstad Ekrem" diye anılır. Recâizâde Ekrem, hem kendilerinde hayranlık uyandırdığı, edebî görüşleriyle etkilediği Ahmed İhsan, Tefik Fikret, İsmail Safâ, Hüseyin Câhid, Hâlid Ziya, Mehmed Rauf, Cenab Şahabeddin gibi genç, bir o kadar da kâbiliyetli şair ve yazarları **Servet-i Fünûn** dergisi etrafında topladığı, hem de onları yetiştirdiği için edebiyatımıza hareketlilik getiren bu topluluğun fikir babası olarak da anılmaktadır.

Bir kısım edebiyat tarihçilerinin eserlerinde ifade hataları, kâbiliyet eksikliği gördüğü Recâizâde, yukarıda bahsettiğimiz özellikleri dolayısıyla Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri sayılmaktadır

Recâizâde Ekrem hakkında yapılan en son ve en derli toplu monografi çalışması İsmail Parlatır'ın 1975 yılında tamamladığı doktora tezi olan, **Recâizâde Mahmut Ekrem: Hayatı Sanatı Eserleri** adlı çalışmadır. Bunun dışındakiler kronolojik sırayla: İsmail Hakkı'nın (Eldem) 1890'da yayımlanan **Ekrem Bey (On Dördüncü Asrın Türk Muharrirleri'nin ikinci defteri)**, İsmail Hikmet'in (Ertaylan) **Recâizâde Ekrem** (1985), Ali Ekrem'in (Bolayır) 1339'da (1923) yayımlanan **Recâizâde Mahmut Ekrem Bey**, Murat Uraz'ın 1938'de yayımlanan **Recâizâde Ekrem** ve Şükrü Kurgan'ın 1954 yılında yayımlanan **Recâizâde Ekrem: Hayatı Sanatı Eserleri** adlı kitaplardır.

Monografilerin haricinde Tanzimat sonrası Türk edebiyatını anlatan tüm edebiyat tarihi kitaplarında Recâizâde Ekrem'den bahis vardır; ancak bunların arasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın **XIX. Asır Türk Edebiyat Tarihi**'nin müstesna bir yeri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Burada, Recâizâde Ekrem ile ilgili diğer edebiyat tarihlerinde geçen bilinen şeylerin dışında orijinal bilgi ve yorumlar mevcuttur.

Recâizâde Ekrem ile ilgili yapılmış olan tezler ise şunlardır: Hayrettin Ayaz, **Tanzimat Şiirinde Metafizik Konular: Şinasi, Ziya Paşa, Nâmık Kemal, Recâizâde M. Ekrem, Abdülhak Hâmid, Muallim Nâci**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995; Hanife Güvenlioğlu, **Recâizâde Mahmud Ekrem'den İki Uygulamalı Tenkit Örneği: Takdîr-i Elhân ve Takrîzât (Metin- İnceleme)**, Marmara Üniversitesi, 2008; Olcay Akyıldız, **Kuramdan Romana Recâizâde**

Mahmut Ekrem: Doğu-Batı ve Romantizm-Realizm Eksenlerinde Tâlim-i Edebiyat ve Araba Sevdası, Boğaziçi Üniversitesi, 1996; Zeliha Kapukaya, **Recâizâde Mahmut Ekrem'in Şemsâ ve Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi Adlı Hikâyelerinin Metin Transkripsiyonu ve Dil İncelemeleri**, İnönü Üniversitesi, 2008 ve Özlem Yurtsever, **Recâizâde Mahmut Ekrem'in Şiirlerinde Ölüm Teması**, Gazi Üniversitesi, 2002.

1979 yılında İstanbul Üniversitesinde **Nijad Ekrem**'in birinci cildinin ilk kısmı Semâ Erdoğan, son kısmı ise Melahat Öztürk tarafından Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın danışmalığında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmalarda metinlerin yeni harflere çevirilmiş hali ve kısa bir inceleme yazısı yer almıştır. İsmail Parlatır, Hakan Sazyek ve Nurullah Çetin'in hazırladığı **Recâizâde Mahmut Ekrem: Bütün Eserleri** adlı çalışmada ise sadece **Nijad Ekrem**'deki şiirler bulunmaktadır.³

Recâizâde Ekrem'in hayatından ve eserlerinden bahseden kaynaklar, onun ardı ardına üç evlâdını kaybettiğine, özellikle en son ölen oğlu Nijad'a ne kadar üzüldüğüne ve bu duygularla **Nijad Ekrem** adında bir eser kaleme aldığına değinir; fakat yukarıda görüldüğü gibi şimdiye kadar bu konuyla ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır.

İşte bu sebeple tezimizin amacı Recâizâde Ekrem'in hayatını olduğu kadar edebî cephesini de etkileyen Nijad Ekrem'in hem şahsiyetini hem de Recâizâde Ekrem'in oğlunun ölümü üzerine yazdığı **Nijad Ekrem** adlı eseri incelemektir.

³ Kitabın tam künyesi: PARLATIR, İ., SAZYEK, H. v.d. (1997), **Recâizâde Mahmut Ekrem: Bütün Eserleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Recâizâde Ekrem, oğlunun ölümünden her anlamda çok etkilenir. Belki Ekrem'in hayatında onu en çok etkileyen şey oğlu Nijad'ı kaybetmek olur. Şunu da söylemek gerekir ki bu etkilenmede küçük de olsa Nijad'dan önceki kayıpların da rolü vardır. Recâizâde, ailesinden birkaç kişiyi üst üste kaybeder. Sonrasında da bütün umutlarını bağladığı Nijad'ın ölümü Recâizâde Ekrem'e en büyük darbe olur. Edebiyat tarihimizde Recâizâde dışında aile fertlerini kaybeden ve yaşadıkları bu acıyla eser veren başka şair ve yazarlardan da söz edilebilir. Örneğin Abdülhak Hâmid, eşi Fatma Hanım'ı kaybettikten sonra meşhur **Makber** adlı eserini yazar. Hâlid Ziya ise oğlu Vedat'ın vefatı dolayısıyla 1942 yılında **Bir Acı Hikâye**'yi kaleme alır. Aynı durum Türk edebiyatından olmayan; ancak Recâizâde Ekrem'in ve Servet-i Fünûncuların konu ve üslûp bakımından kendisinden çokça etkilendiği Victor Hugo'nun da başına gelir. Bu anlamda Victor Hugo ile Recâizâde Ekrem arasında bir kader ortaklığı vardır. Hugo, 1843 yılında çok sevdiği kızı Leopoldine'i kaybeder. Bu durum onu çok üzer ve Leopoldine'nin ölümü karşısında yaşadığı üzüntüyü anlatmak için Türk şair ve yazarlarının çok sevdiği **Les Contemplations** adlı şiir kitabının içinde yer alan "Demain désl'aube"u yazar.⁴

Recâizâde Ekrem'i Abdülhak Hâmid, Hâlid Ziya ve Victor Hugo'dan ayıran şey ise onun doğduğu andan itibaren tüm varlığını Nijad'a adaması, o hastalanınca her türlü imkânını oğlunu iyileştirmek için seferber etmesinin yanı sıra neredeyse tek meselesinin Nijad'ı iyileştirmek olması ve Nijad'ın ölümünden sonraki on dört yılı çok sevdiği evlâdının matemini tutarak ve onun hâtıralarıyla avunmaya çalışarak geçirmesidir. Son derece vatanperver bir insan olan Recâizâde Ekrem Nijad'ın ölümünden sonra II. Meşrutiyet'in ilânına bile tam olarak sevinemez. Ayrıca Meşrutiyet'ten sonra kendisine verilen önemli devlet görevlerini yaparken

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Zeynep KERMAN (1978), **1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Tercümeler Üzerine Bir Araştırma**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.; Tamer SEZER (2006), "Victor Hugo ve Recâizâde Mahmut Ekrem'de Çocuk Sevgisi", **Edebiyat Dergisi**, 15, 195-202.

de isteksizdir. Üstelik **Nijad Ekrem**'in ikinci cildinden sonra edebî hayatı da neredeyse son bulur. Recâizâde Ekrem'in Nijad'a bağlı olarak yaşadığı tüm değişim hayatına bakıldığında daha iyi görülecektir:

Recâizâde Ekrem, 1 Mart 1847'de Vaniköy'deki Recâi Efendi Yalısı'nda dünyaya gelir. Ekrem'in babası Takvimhâne Nâzırı Mehmed Şâkir Recâi Efendi'dir. Recâizâdeler aslen Balıkesir Kepsut'dan gelmedir. Hem Mehmed Recâi Efendi'nin hem de Recâizâde'nin annesi Râbia Adviye Hanım'ın iyi bir eğitim aldığı bilinmektedir. Râbia Hanım'ın soyu Gazi Timurtaş Paşa'ya kadar uzanmaktadır.

Recâizâde Ekrem'in çocukluğu mutluluk ve refah içinde geçer. Mehmed Recâi Efendi, Ekrem'in eğitimiyle özel olarak ilgilenir; çünkü -ileride Recâizâde Ekrem'in de aynı özelliği taşıyacağı gibi- çocuklarına çok düşkündür. Ekrem, önce Beyazıt Rüştîyesi'nde, sonra Mekteb-i İrfan'da eğitim görür. Burayı bitirmesiyle Harbiye İdadisi'ne gönderilir. Fen bilimlerine ve zaman geçtikçe edebiyata merak salar. İlgilerinin bu yönde olması ve bünyesinin de hassasiyeti üzerine eğitimi tamamlamayamaz ve babası tarafından Hariciye Mektubî Kalemî'ne yerleştirilir. Recâizâde, görevi sırasında Fransızca öğrenmeye başlar ve Batı kültürüyle ilk kez burada tanışır. Recâizâde Mahmud Ekrem Hariciye Mektubî Kalemî'nde ayrıca Nâmık Kemal, Leskofçalı Galib, Hersekli Ârif Hikmet ile de tanışır. Bu yıllarda **Tasvîr-i Efkâr**, **Terakkî** ve **Hakâyıku'l-Vekâyî**'de yazıları yayımlanır. Zaman geçtikçe Nâmık Kemal ile Recâizâde'nin yakınlıkları artar. Nâmık Kemal, Erzurum'a vali muavini olarak tayin edilmesi sebebiyle 17 Mayıs 1867 tarihinde Paris'e kaçar ve **Tasvîr-i Efkâr**'ı Recâizâde Ekrem'e bırakır. Şinasi İstanbul'a dönene kadar da **Tasvîr-i Efkâr**'ı Ekrem idare eder.

Recâizâde Ekrem 1868 yılında Mâliye Esham Kalemi'ne, üç ay sonra Tahrîr-i Emlak Kalemi'ne atanır. Kısa bir zaman sonra da Şûrâ-yı Devlet Muavinliğinde görev yapmaya başlar. Aynı yıl amcasının kızı Ayşe Güzîde Hanımla evlenir. İşte Recâizâde Ekrem'i her açıdan etkileyecek olan olaylar bu evlilikten sonra başlar. İlk eseri **Afife Anjelik** 1870 yılında yayımlanır; bundan sonra **Nağme-i Seher** (1871), **Atala Tercümesi** (1872), **Yâdigâr-ı Şebâb** (1873), **Atala** (1873), **Mes Prisons** (1874), **Vuslat yahut Süreksiz Sevinç** (1874) kısa aralıklarla yayımlanır. Diğer yandan memurluk hayatında da başarılı olması Recâizâde'nin adının daha geniş bir çevrede duyulmasını sağlar. Yine 1874 yılında, Recâizâde Ekrem'in çok düşkün olduğu babası vefat eder.

1876'da Recâizâde Ekrem'in bünyesi biraz daha zayıflar ve kendisine doktorlar tarafından tebdîl-i hava tavsiye edilir. Recâizâde de doktorların tavsiyesine uyarak Viyana yakınlarındaki Kalton Layt Kebin'e gider. İki yıl sonra Mekteb-i Mülkiye'de hocalığa başlar. Bir yıl sonra burada okuttuğu ders notlarını bir araya getirerek **Tâlim-i Edebiyat** adıyla bastırır. Söz konusu eser Kâzım Yetiş'in **Tâlim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler** adlı çalışmasında oldukça ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tâlim-i Edebiyat ile ilgili lehte ya da aleyhte pek çok yorum yapılır. **Tâlim-i Edebiyat**'taki yeni fikirler yüzünden eskiyi destekleyenler ile Recâizâde'nin tarafında olanlar arasında cepheleşme söz konusu olur. Recâizâde Ekrem'in yeni yetişen gençlere yol göstermeye başlaması ve "Üstad Ekrem" diye anılması bu döneme denk gelir. Daha sonra art arda **Zemzeme**'ler (1883, 1884,1885), 1886'da ise **Takdîr-i Elhân**, **Tefekkür** ve **Nâçiz** yayımlanır.

III. Zemzeme'nin önsözü Recâizâde ile Muallim Nâci arasında “Zemzeme-Demdeme” tartışmasına sebep olur. Yine bu yıllarda Recâizâde Ekrem, Mekteb-i Sultanî'de edebiyat hocalığına başlar; fakat Münif Paşa'nın Maarif Nâzırı olmasıyla iki okuldaki görevinden de ayrılır.

1884'te Nijad Ekrem dünyaya gelir. Nijad Ekrem, doğarken ölen Pirâye'den ve on altı yaşında fakat yatalak olan Emced'den sonra Recâizâde için büyük bir teselli kaynağı olur. Üç sene sonra ise Ahmed Kemal Ercümend dünyaya gelir; fakat Ercümend babasından Nijad kadar ilgi göremez. Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultanî'deki görevlerinden ayrıldıktan sonra şiirle pek uğraşmayan Recâizâde Ekrem zamanını daha çok edebiyatla uğraşan gençlere rehberlik etmeye ayırır. 1888 yılında **Sâime**'yi neşretmeye başlar; ancak bu hikâyenin neşri sansür heyeti tarafından yarıda kesilir. Aynı yıl yirmi yaşına kadar yatalak olan Emced vefat eder. Recâizâde Ekrem böylece ikinci çocuğunu da kaybetmiş olur. 1890'da görevli olarak Trablusgarp'a gider ve orada üç ay kalır. Recâizâde Mahmud Ekrem'in Avrupa'ya kaçmak istediği II. Abdülhamit tarafından anlaşıncı, Malta Konsolosu Nafilyan Efendi aracılığıyla İstanbul'a gönderilir. Recâizâde Ekrem İstanbul'a geldikten sonra rahatsızlığını bahane ederek II. Abdülhamit'e hava değişimi için Avrupa'ya gitmek istediğini iletir. Abdülhamit ise onu Avrupa yerine Büyükada'ya göndermeyi tercih eder. Recâizâde bunun üzerine iki sene Büyükada'da kalır. Orada Nijad'la yaşadığı anıların bir kısmını **Nijad Ekrem**'den takip etmek mümkündür.

Böylece İstanbul'dan uzaklaşan Recâizâde Ekrem 1897/98'de **Şemsâ**'yı yayımlar. Söz konusu eser daha sonra **Musavver Mâlûmat**'ta Recâizâde'nin izni olmadan neşredilmeye başlar. Yine aynı dergide Mâlûmatçı Baba Tahir, Hasan Âsaf adlı bir gence karşı kafiye'nin göze göre olmasını savunurken Recâizâde Ekrem'i de eleştirir. Bunun üzerine Ekrem de **Musavver Mâlûmat**'a Tahir

Efendi'yi eleştiren bir yazı gönderir. Bunun üzerine “Kafiye göze göre mi olmalı, kulağa göre mi olmalı?” tartışması başlar. Tartışmanın merkezinde olan **Mâlûmat** dergisi bu konuda muhafazakâr bir tavır takındığından Recâizâde Ekrem kendileri için yeni bir yayın organı olarak **Servet-i Fünûn**'u bulur. Recâizâde, Tevfik Fikret'i **Servet-i Fünûn**'u çıkartan ve Mekteb-i Mülkiye'den öğrencisi olan Ahmed İhsan ile tanıştırır ve Tevfik Fikret 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısından itibaren, **Servet-i Fünûn**'un sanat ve edebiyat yöneticiliğini üstlenir.⁵ Kısa sürede derginin etrafında Hâlid Ziya, Cenab Şahabeddin, Mehmed Rauf gibi genç yazarların da toplanmasıyla Servet-i Fünûn edebî topluluğu vücuda gelir. Bazı günler Ekrem'in bu gençlerle yaptığı toplantılarla söz konusu hareket aynı zamanda bir mektep niteliği kazanır. Bu toplantılara zaman zaman Nijad Ekrem de katılmaktadır.

1900 yılına gelindiğinde Nijad Ekrem vefat eder. Recâizâde, Nijad'ı kaybettikten sonra hayata küser. Ekrem, bu talihsiz olaydan Nijad'ın hâtıralarıyla ve ona yazdığı mersiyelerle avunmaya çalışır. Kısacası bu zaman dilimi Recâizâde'nin hayatının Nijad'sız; fakat Nijad'ın hayaliyle dolu olan son on dört yılıdır. Recâizâde Ekrem'in o yıllarda yaşadığı bir diğer talihsizlik de kendi elleriyle vücuda getirdiği Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmaya başlamasıdır. Üstelik **Nijad Ekrem**'in birinci cildini Servet-i Fünûn Matbaası'nda bastırmak istemesine rağmen, bu isteğini de gerçekleştirememiştir.

Recâizâde Ekrem bundan sonraki hayatını Büyükdere'deki evinde **Nijad Ekrem**'in ikinci cildini yazarak geçirir. Recâizâde emekli olmayı istese de emeklilik isteği kabul edilmez. II. Abdülhamid'den hoşlanmayıp da II. Meşrutiyet'in ilânında hüngür hüngür ağlayan tek kişi belki de Recâizâde Ekrem'dir. Ercümen Ekrem, babasının II. Meşrutiyet'in ilânını öğrenince yaşadığı duygu karmaşasını şu şekilde anlatır: “Nijad sağ olup da hürriyet bayramını

⁵ Orhan OKAY, “Edebiyât-ı Cedîde”, 398.

görmeliydi. Onun için herkesin şenlik yaptığı Temmuz'un on ikinci gecesi babamın hüngür hüngür ağladığını gördüm.”⁶

Recâizâde Ekrem, Meşrutiyet'in ilânından sonra istemeyerek de olsa önce Evkaf, sonra da Maârif Nâzırı olur. İki görevinde de isteksiz görünmesi üzerine Meclis-i Âyan üyeliğine getirilir ve vefatına kadar bu görevi yürütür. Meşrutiyet'ten iki sene sonra **Nijad Ekrem**'in iki cildini bir arada yayımlar. Bundan sonra hem Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkanlar'da yenilmesi, hem de gittikçe şiddetlenen böbrek ağrıları Recâizâde'ye zor günler yaşatır. Recâizâde Ekrem, 24 Ocak 1914'de yatalak olur ve tam bir hafta sonra, 31 Ocak 1914 tarihinde vefat eder. Ekrem'i seven devrin padişahı Mehmed Reşad, cenazenin Eyüp Mezarlığına defnedilmesini istese de Recâizâde'nin vasiyeti üzerine nâşı Küçüksu Kabristanı'na, Nijad Ekrem'in hemen yanına defnedilir.⁷

⁶ Ercümen Ekrem TALU, “Vefâyât-ı Meşâhir”, 1330.

⁷ İsmail PARLATIR, **Recâizâde Mahmut Ekrem**, 29-43.

2. BİR ŞAHSİYET OLARAK NİJAD EKREM

Tezimizin birinci kısmında öncelikle Recâizâde Ekrem'in oğlu Nijad Ekrem'in hayatı anlatılacak, daha sonra babası gibi, düşünen ve eser veren bir insan olan Nijad'ın edebî cephesi, elimizde olan eserlerine bakılarak incelenecek. Son olarak da Nijad ve Recâizâde'nin baba-oğul ilişkisi ve yakınlığı, ayrıca bu yakınlığın boyutları söz konusu edilecektir.

2.1. Nijad Ekrem'in Hayatı

Mehmed Nijad Ekrem 19 Ağustos 1300 (31 Ağustos 1884) tarihinde, saat 10.00'da Recâizâde Mahmud Ekrem'in İstinye İskeleyi'nin bitişiğindeki yalısında dünyaya gelir. Nijad Ekrem, Recâizâde'nin üçüncü çocuğudur. Recâizâde Ekrem evlendikten iki yıl sonra dünyaya gelen ilk çocuk Fatma Pirâye, doğduktan kısa bir süre sonra hayatını kaybeder. Sunullah Emced ise daha çok küçükken dadısının dikkatsizliği sonucu yatağa bağımlı kalır ve yirmi yaşına kadar bu şekilde yaşayarak 1888 yılında ölür. Bu iki acı olaydan sonra dünyaya gelen Nijad, başta babası olmak üzere evdeki herkesin hayatında büyük bir sevinç ve teselli kaynağı olur. Recâizâde; **Tefekkür** adlı, manzum-mensur karışık eserinde Nijad'ı verdiği için Allah'a şu şekilde şükreder: “Yâ Rab, sana nasıl hamd ü senâ edeceğimi bilemem. Bana hayat içinde diğer bir hayat... cihân içinde diğer bir cihân ... bir cihân-ı feyzâ-feyz bahşettin.”⁸

⁸ Recâizâde Mahmud Ekrem, **Nijad Ekrem**, 386.

Nijad Ekrem'in annesi Ayşe Güzîde Hanım, Recâizâde Mahmud Ekrem'in amcası Ârif Efendi'nin kızıdır. Güzîde Hanım da tıpkı Recâizâde Ekrem gibi küçük yaştan beri iyi bir eğitim görür. Ercümend Ekrem, annesini şu satırlarla anlatır:

“Müslüman, mütevekkil, büyüklerine mutî, küçüklere karşı mültefit ve sahâbetkâr. Sonra mükemmel bir ev kadını: Yuvasını imar eden dışı kuşlardan. Arapça, Farsça, Fransızca ve hattâ biraz da Ermenice bilir; Türkçeyi gayet fasih konuşur, iyi yazar, en güç divan şiirlerini, münşeâtı okur ve tefsir eder.”⁹

Nijad Ekrem, arkadaşı Tsitsopoulo'nun tariflerine göre biraz cılız, yuvarlak ve büyük kafalı, hafifçe kalkık burunlu, zeki, melankolik ve yumuşak bakışlı bir çocuktur.¹⁰ Babasının Nijad'ı tarifi ise şu şekildedir:

“Şakakları saçsız, gözleri koyu kestane renginde, kaşları düz, cephesi geniş, ağzı ne ufak ne de büyük, burnu top ve ufak, üst dudağıyla burnu arası çokça, rengi beyaz, çehresi yuvarlak, başcağızı büyük, heyet-i mecmua-i siması hiç güzel değil... fakat galiba pek çirkin de değil ki her gören seviyor.”¹¹

Nijad Ekrem doğduktan sonra Recâizâde Mahmud Ekrem bütün ilgi ve dikkatini ona çevirir. Recâizâde Ekrem, Nijad'ın doğumundan itibaren onun eğitimi ile özel olarak ilgilenir. Nijad da babasının ilgisini boşa çıkarmaz. Nijad Ekrem; oldukça meraklı, yeni bilgiler öğrenmeye tutku dercesinde düşkün ve düşünmeyi seven bir çocuktur.

⁹ Ercümend Ekrem TALU, **Geçmiş Zaman Olur ki**, 41.

¹⁰ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 349-364.

¹¹ A.g.k., 407.

Nijad'ın en çok dikkati çeken yönlerinden biri de “çocukluktan çok ciddiyete mâil”¹² olmasıdır. Onun bu özelliği, Recâizâde Ekrem'in ve Nijad'ı yakından tanıyanların hâtıralarında sıkça karşımıza çıkar. Tevfik Fikret Nijad'ın ölümü üzerine yazdığı yazıda şöyle der:

“Nijad çocuk değil idi, o hiçbir zaman çocuk olmamıştır. Kendisini tanıyanlar pek iyi bilirler ki o küçükten beri büyük bir adam idi. Etvârında, efkârında, akvâlinde muhatabını küçülten bir büyüklük vardı.”¹³

Halit Ziya ise Nijad ile karşılaşmalarını şu satırlarla dile getirir:

“...İtiraf ederim ki bu sekiz yaşındaki çocuğun karşısında, hayır huzurunda hissettiğim şey korkmak oldu. Bilemem öyle bir his ki beni küçülmeye, bu çocukla olan münasebâtımda bir küçük birader kalmaya sevk ediyordu.”¹⁴

Arkadaşı Tsitsopoulo da Nijad'la ilgili hâtıralarını yazarken, onun diğer çocuklardan farklı olduğunu altını çizer:

“Nijad hiç oynamazdı. Uzun terasta yavaş yavaş dolanır, diğer çocukların oyunlarına bakarak eğlenirdi. Diğer çocuklar bu ciddi, düşünceli havasından dolayı ona “gösterişçi, pozcu” derlerdi... Bir öğleden sonra avluda dersimi tekrar ederken yanıma geldi. Bana “Ne okuyorsun arkadaşım?” diye sordu. Ben dersimi tekrar ettiğimi görmesinden korkarak kitabı hemen kapattım. Sonra bana “Rahatsız olmayın; ancak sizin yerinizde olsaydım Boğaz'da Victor Hugo, Daudet, Lamartine okumayı isterdim. Siz benimle aynı fikirde değil

¹² A.g.k.,109.

¹³ Tevfik Fikret, “Zavallı Nijad”, 2.

¹⁴ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 324.

misiniz? Hugo şiirin Wagner’i, güçlü bir yenilikçi. Daudet’nin stili değişken ve gönül okşayıcı İspanyol müziğine benziyor. İspanyol müziğini sever misiniz Mösyö?” dedi. Bu konuşmanın sonunda Nijad hakkında yanlış düşüncelere kapıldım. Kendi yaşından büyük davranan, yapmacık, kibarlık budalası, arkadaşlarına çok şey bildiğini göstermeye çalışan biri olarak... Zaten nerdeyse bütün öğrenciler onun hakkında böyle düşünüyordu. Onun yazdığı kompozisyonları kıskanıyorlardı.”¹⁵

Nijad, henüz iki yaşındayken bile akşam karanlığında bahçede dolaşan, yattığı odada ışık istemeyen bir çocuktur. Üç yaşından itibaren babası ile aile kabristanını ziyarete gider. Orada çocuksu davranışlar sergilemek yerine sessizce oturur ve meraklı gözlerle etrafı izler. Birkaç ziyaretten sonra o da büyükbabası ve amcasının ruhuna Kur’an okuyup dua etmeye başlar.

Nijad Ekrem dört yaşında herhangi bir tören yapılmaksızın okula başlar. Üç hafta sonra hocasından ilk takdiri alır. Bundan sonra da hocalarının dikkatini çekmeye, beğenisini toplamaya devam eder. Özellikle Türkçe ve Fransızca derslerinde başarı gösterir.

Nijad, beş yaşına kadar görüntü itibarıyla kız çocuğuna benzemektedir. Altın sarısı saçları bir kere olsun kesilmemiştir ve elbise giymektedir. Beş yaşında bu görüntüsünden rahatsız olmaya başlar ve uzun saçlarından “başını kurtarır”¹⁶. Sekiz yaşına kadar gemici kıyafetiyle dolaştıktan sonra artık büyük insanlar gibi giyinmek ister. Babası bunun komik karşılanacağını düşünse de en azından kısa pantolon giymemek konusunda ısrar eder; çünkü Nijad başkalarının yanında kısa pantolon giymekten utanmaktadır.

¹⁵ A.g.k., 349-364.

¹⁶ A.g.k., **Nijad Ekrem**, 23.

Nijad Ekrem dokuz yaşında Mirgûn Mekteb-i Rüştîyesi'ne o zamana kadar gösterdiği başarılarından dolayı sınavsız olarak kabul edilir. Nijad, rüştîyeden sonra Kumbaracı Yokuşu'ndaki Fransız Koleji'ne -gündüzlü- gider.¹⁷ Bu arada Recâizâde Mahmud Ekrem okula yakınlığından dolayı evini Firuzağa'ya taşır. Recâizâde Ekrem'in aktardığına göre, bu okulda Yunan tarihinden “hususî bir imtihan” sırasında Nijad'a hocası tarafından “küçük feylosof” lâkabı verilir.¹⁸ Nijad Ekrem'in öğrencilik hayatının başarılı olduğunun bir diğer göstergesi de, Fransız Koleji'nde altıncı sınıf öğrencisiyken okul ikincisi olmasıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Recâizâde Ekrem, Nijad'ın iyi bir eğitim alması için özel bir çaba sarf eder. Nijad Ekrem, Türkçe derslerini babası Recâizâde Ekrem'den; Kur'an, tecvit, ilmihal, kıraat derslerini Hâfız Raufî Hoca'dan, Fransızca derslerini ise Ercümend Ekrem'in hâtıralarından öğrendiğimiz kadarıyla Madam H. adında bir hocadan alır. Bunların yanı sıra evlerini sık sık ziyaret eden Halit Ziya, Tevfik Fikret ve Mehmed Rauf ile de aynı ortamı paylaşma fırsatı bulan Nijad Ekrem, bu önemli isimlerden de feyiz alır. Hattâ Mehmed Rauf'un anılarından öğrendiğimiz kadarıyla Nijad, babasının evinde devrin önemli kalemlerinin bir araya geldiği toplantılarda bizzat bulunur ve çevresindekilerin ilgisini celbeder. Mehmed Rauf, “Sofrada Nijad meclisin şâd ve hürrem bir bülbülü gibi öttü.”¹⁹ der.

Ayrıca Nijad Ekrem'in, bizde “edebî salonu” ilk tesis eden kadın olduğu düşünülen²⁰ ve Recâizâde Ekrem'in şairliğini ve şahsiyetini takdir ettiğini

¹⁷ Mehmed Rauf hâtıralarında Nijad'ın Mekteb-i Sultânî'ye gittiğini söyler; fakat ne **Nijad Ekrem**'de ne de başka bir kaynaktan böyle bir bilgiye rastlanır. **Nijad Ekrem**'de Nijad'ın Fransız Koleji adında bir okula ait öğrenci kimliği bulunmaktadır. Mekteb-i Sultânî'de yatılı okuyan Ercümend Ekrem de ağabeyini söz konusu ederken, onun kendisiyle aynı okula gittiğinden bahsetmez.

¹⁸ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 55.

¹⁹ Rahim TARIM, **Mehmet Rauf'un Anıları**, 65.

²⁰ Taha TOROS, **Mazi Cenneti**, 56.

bildiğimiz²¹ Nigâr Bint-i Osman ile de zaman zaman görüşme şansı yakaladığını söylemek gerekir. Nijad vezin ve kafiye bilgisini ise Servet-i Fünun şairlerinden olan İsmail Safâ’dan öğrenir.

Nijad Ekrem, Fransızca’nın yanında Almanca ve Rumca da öğrenir. Yaşına göre oldukça iyi şiirler ve küçük hikâyeler yazar, resim yapar. Arkadaşı Tsitsopoulo’nun hâtıralarında yer alan şu satırlar Nijad’ın resim kâbiliyetinin ne kadar iyi olduğunu açıklar:

“Yazısını bitirdikten sonra bir kâğıt aldı. Gözleri kocaman açılmış, arka ayakları geride oturan, sanki bir kuşun uçuşunu izliyormuş gibi bakan bir kedi deseni çizdi. Desen çok güzeldi, çok gerçekçiydi... Nijad çok güzel resim yapıyordu. Modele bakarak çalışmıyordu. Kendi manzarasını kendi yaratıyordu: bir orman köşesi, su birikintisi, küçük gemiler, ufukta uçan kuşlar...”²²

Nijad Ekrem resmin yanı sıra müziğe karşı da bir hayli ilgilidir. Piyano çalmayı, özellikle Barbier de Seville’den eserler çalmayı çok sever. Yine Tsitsopoulo’nun yazdıklarından Nijad’ın müziğe yaklaşımını öğrenmek de mümkündür:

“Weber’in Euryanthe’ını, Haendel’in ünlü Largo’sunu, Lucrecia Borgia de Donizetti’nin bir romansını çalardı. Sonuncusu onun favori operasıydı... Enstrümanlardan da konuştuk. Viyolonseli, flütü ve arp’ı sevdiğini söyledi. Çünkü ona göre arp şiirsel, flüt ideal, viyolonsel romantik enstrümanlar. Daha sonra viyolonu sevdiğini söyledi. Viyolon

²¹ Ruşen Eşref ÜNAYDIN, **Diğerler ki**, 22; Nazan BEKİROĞLU, **Şâir Nigar Hanım**, 183.

²² Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 349-364.

ona göre ince, tiz sesiyle kaprisli, hafif, koket güzel bir kadına benziyor. Viyolonsel ise melankolik bir erkek.”²³

Böyle iyi bir eğitim alan Nijad Ekrem on iki yaşında halk arasında karahumma diye de bilinen tifoya tutulur. Hastalığı yüzünden Nijad’ın eğitim hayatı daha fazla devam edemez. Zaten – babası Recâizâde Mahmud Ekrem gibi- doğduğundan beri bünyesi zayıftır. Halit Ziya o günlerle ilgili olarak: “Uzun bir zamandan sonra bir gün Nijad’a tesadüf etmiş idim. Bana “Nasılsınız?” demeden: “İzin vermiyorlar, artık ne yazmak, ne okumak, ne hiç!..” dedi. Ve sustu, sanki Nijad kendi kendinin içine gömülüyordu.”²⁴ der.

Mehmed Rauf da Nijad’ın hasta olduğu günleri şöyle anlatır:

“Nihayet bir gün Fikret Nijad’ın çok hasta olduğu için istifsara gitmekliğimizi teklif etti. Uşak beyefendinin evde olduğunu; fakat Nijad Bey orada olduğundan istersek geldiğimizi haber vereceğini söyledi. İçeri girdik, biraz sonra Nijad geldi. Fakat o esnada bizi sarsan o feci sadmeyi hiç unutmuyacağım. O parlak, o şâtr, o bülbül Nijad, o şuh ve şen çocuk bir enkaz haline gelmişti. Zarif dudakları kabarmış, şişmiş, gözleri sönmüş, çehresini bir nikâb-ı belâhet istilâ etmişti. Başka vakitler koşarak, sekerek gelirken, bugün batî bir yürüyüşle geldi, karşımızda oturdu; omuzları çıkmış, başı çökmüştü.”²⁵

Recâizâde Ekrem, Nijad’ı birçok doktora gösterir. Doktorların tavsiye ettiği ilaçlar, sık sık çıkılan gezintiler, hava değişiklikleri fayda vermez. Yazılarından ve babasının anlattıklarından insanların birbirlerine yaptıkları kötülüklerin kendisini rahatsız ettiğini, bu sebeple de dünyaya gelmeyi, hele uzun zaman hayatta kalmayı

²³ A.g.k., 349-364.

²⁴ A.g.k., 334.

²⁵ Bkz. (18), TARIM, 66.

talihsizlik olarak gördüğünü bildiğimiz Nijad, hayatının son üç senesini sürekli rahatsız olarak geçirir.

Yine hastalandığı bir zamanı arkadaşı Tsitsopoulo yazıya şöyle döker:

“Yüzü çok solgun ve çok melankolikti. Ona birkaç sıradan geçmiş olsun lafından sonra bana “Çok hastaydım” dedi. “Çok mutsuzum. Neden Allah bu yaşa kadar yaşamamı istedi?” diye ekledi. Birkaç dakika sessizlik oldu. Hiçbir şey sormaya cesaret edemedim. Ancak anladım ki, arkadaşım büyük bir tehlike içindeydi.”²⁶

Nijad ölmeden yaklaşık beş ay önce bir doktorun tavsiyesiyle başlanılan bir ilaç tifoza iyi gelse de onun sinir sistemine ve midesine çok ciddi zararlar verir. İlacın içindeki bromür şiddetli ateşe, sinir krizlerine ve iştahının tamamen denebilecek kadar kesilmesine sebebiyet vermektedir. Nijad’ın durumu ağırlaşınca Recâizâde ilacın kesilmesine karar verir. 30 Kânunusani 1315 (11 Şubat 1900) tarihinde ilaç bırakılır ve yan etkiler ortadan kalkmaya başlar; ancak Nijad Ekrem hastalığının iyileşmeyeceğinden neredeyse emindir. Ölümünden bir iki ay evvel, babasının ona bahar gelince at alacağını söylediği bir konuşma sırasında şunları söyler:

“Yok baba, benim paralarımın yeri var. Victor Hugo’nun külliyyatı gelecek. Alphonse Daudet’nin külliyyatı teclîd ettirilecek. –Gerçek bu cilt paralarını siz vereceksiniz. Vaadiniz var unutmadınız ya?- Büyük atlas ısmarladım o gelecek. Daha başka kitaplar da sipariş ettim. Kütüphaneyi ne zaman ısmarlayacağız? Gerçek baba, bunu vaktiyle ısmarlasak da.. geçen gün gösterdiğim resme göre yapılacak.”²⁷

²⁶ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 349-364.

²⁷ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 59.

Bu konuşma Nijad'ın hayattan bütünüyle kopmamış olduğunu gösterdiği için Recâizâde Ekrem'i çok sevindirir.²⁸ Fakat kısa bir süre sonra tifo belirtileri tekrar kendini göstermeye başlar. Nijad Ekrem ölmeden yirmi gün önce kendisinden üç yaş küçük kardeşi Ahmed Ercümen'd'i yatılı okuduğu Mekteb-i Sultanî'de ziyaret eder. Sohbet sırasında Nijad, kardeşine asker olmasını tavsiye eder. Kendisinin en çok hayalini kurduğu şey subay olmaktır; ancak hastalığının buna müsaade etmeyeceğini çok iyi bilmektedir. Nitekim altı gün sonra Nijad, babasının ona at arabasıyla yaptırdığı gezide elindeki mandalinaları ağzına götüremeyecek kadar bitkin ve Çamlıca tepesini Adalar sanacak kadar şuurunu kaybetmiş haldedir. Babasına sık sık "Bana ne oldu?"²⁹ sorusunu sorar. Nijad, bu gezinin yapıldığı 2 Şubat tarihinden sonra tamamen yatağa düşer.

14 Şubat'ta Nijad Ekrem'in kardeşi Ercümen'd de rahatsızlanır. Ağabeyinin kötü durumunu görmemesi için bir akrabanın evinde tedavisine başlanır. Ertesi gün Recâizâde Mahmud Ekrem, Ercümen'd'i ziyaretten dönünce evde doktorlarla karşılaşır. En tecrübeli olanı ümitsizce konuşur ve 16 Şubat 1315'te (28 Şubat 1900) sabaha karşı saat dörtte Nijad Ekrem vefat eder. Cenazesi ertesi günü ikindi namazından sonra ablası Piraye ve ağabeyi Emced'in de medfun olduğu Küçükusu Mezarlığı'na defnedilir.

²⁸ Ne var ki sipariş edilen kitaplar gelse de kütüphane ısmarlanamaz. Nijad Ekrem'in kalan parasıyla çocuk sevindirilir, at almak için ayrılan parayla ise mezarı yaptırılır.

²⁹ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 219.

2.2. Nijad Ekrem'in Edebî Cephesi

Nijad Ekrem'in kitaplaşmış herhangi bir eseri yoktur. Recâizâde Mahmud Ekrem'in, kaybettiği oğluyla ilgili her şeyin bir arada olmasını isteyip bir albüm şeklinde hazırladığı ve **Nijad Ekrem** adını verdiği kitapta Nijad'ın Türkçe ve Fransızca olarak kaleme aldığı bazı eserleri vardır. Nijad Ekrem'in elimizde bulunan eserleri bu kitapta yer alanlarla sınırlıdır.

Nijad'ın yazdıkları ile şahsiyeti arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Özellikle birtakım konularla ilgili kişisel düşüncelerine yazdıklarında geniş bir şekilde yer verir.

Nijad Ekrem'in yazılarında en çok ölüm ve hayat konularının işlendiği göze çarpar. O, ölümü bir yok oluş ya da bitiş olarak görmez. “Ziyaret-i Kabristan”³⁰ başlığıyla kaleme aldığı bir hâtırasında, kabrini ziyarete gittiği ve babasının **Şemsâ** adlı hikâyesini kendisinden ilhamla yazdığı, evlerinde yaşayan Seher adlı bir kıza hitâben: “Söyle bana, mesut musun? Şüphe yok ki sen şimdi, oh! Mesutsun. Senin toprak olan maddî mevcudiyetindir. Mânevî mevcudiyetin mahvolmaz. Ruhunla sen şimdi semâlarda, cennetlerdesin.”³¹ der.

Nijad'a göre ölüm üzüntü kaynağı olmamalıdır; çünkü dünyada çok fazla kötülük vardır, dolayısıyla buraya gelmek bir talihsizliktir:

³⁰ A.g.k., 365.

³¹ A.g.k., 369.

“Bir kere insanların yaratılışını.. o yaratılışın icâbâtını düşünelim. Düşünmeye hâcet yok.. Ef’âl ve muamelâtımızı nazara alınca görürüz ki hilkatimizin icabâtı bütün fenalıktan ibarettir... Ben pek iyi anladım ki insan bu dünyada bir taraftan hem-nev’ine zarar etmek..bir taraftan da ondan zarar görmek için yaşıyor. Zarar görmek de fena ise de zarar vermek benim fikrimce daha çok ziyade fenadır... Bu sebeple nazarımda dünyaya gelmek bahtsızlık.. dünyaya geldikten sonra çabuk gidememek daha büyük bahtsızlıktır. Hâsılı bence dünyanın.. hayatın sevicecek hiçbir şeyi yoktur...”³²

Nijad Ekrem, hayat anlamına gelen “La Vie”³³ adını verdiği şiirinde de hayatla ilgili bu düşüncesini anlatmaktadır. Ölmeden üç yıl önce (19 Haziran 1897) yazdığı şiirin ilk kıtasını Halit Ziya “Validemin sînesinde mesut bir inci gibiyken, heyhât! İstirap çekmek için bu cihân-ı mülevvese düştüm.”³⁴ cümlesiyle Türkçe’ye çevirmiştir.

“La Solitude”³⁵ (Yalnızlık) şiiri de Nijad Ekrem’in hayata yaklaşımını ortaya koyar. Bu şiirde dünyanın onu ürküttüğü, uzaklara kaçma ve yalnız yaşama isteğinin olduğu açıkça görülmektedir: “Oh! Ne saadet, yalnız olmak ne hakiki bir saadet!...”³⁶

Nijad Ekrem’in “La Solitude” (Yalnızlık) şiiriyle aynı hislerle yazılmış “Le Silence”³⁷ (Sessizlik) şiirinde sessizliğe övgü vardır. İntihar demek olan “Le Suicide”³⁸ de yine Nijad’ın hayat ve ölüm ile ilgili düşüncelerini ortaya koyar.

³² A.g.k., 278.

³³ A.g.k., 340.

³⁴ A.g.k., 330.

³⁵ A.g.k., 339.

³⁶ A.g.k., 329.

³⁷ A.g.k., 339.

³⁸ A.g.k., 341.

“Koyun ile Köpek”³⁹ başlıklı küçük fablâda hayvanların insanlara faydaları, buna rağmen insanların birbirlerine zarar verdikleri gibi hayvanlara da zarar vermeleri söz konusu edilir: “...evet dediğin doğrudur. Lâkin sen onları, o bizim sefâlet ve felâketimize sebep olanları bizden mesut mu zannediyorsun?..”⁴⁰

Nijad Ekrem’in eserlerinde dünya tümüyle sevimsiz görülmemektedir. İnsanların birbirine “fenalık etmesi”⁴¹, dünyanın kötü tarafı olsa da tabiatın güzellikleri ve bu güzelliklerin insan ruhunda uyandırdıkları dünyanın sevmeye değer taraflarındandır:

“Dünyanın sevicecek şeyleri yok değil, bilâkis (bu kelimeyi çok kullanırdı) çoktur. Meselâ hazan gelir, tabiat teverrüm etmiş gibi sararıp solmaya başlar. Hazanın sabahında, akşamında bir latif hüznün vardır ki ruhu mest eder. Bunlar güzeldir... kış oldu mu, karlar yağar. O vakit mevtâ heyetine giren tabiat büyük bir kefene bürünür. Bu acıklı bir manzaradır ama hoştur... Sonra bahar olur. Tabiat yeniden canlanır. Çiçekler açılır, kuşlar ötmeye başlar, dereler çağlar, dağlar yeşillenir, Güneş dünyanın yüzünü güldürür. Bunlar da güzeldir, sevimlidir... Mehtap.. hususiyle sâkin denizde gümüş servisiyle beraber olursa.. ooh! Pek güzeldir... Gurûb! Hele gurûb.. hani Ada’da ekseriya temaşasına bir türlü doyamadığımız gurûblar ne kadar güzel, ne kadar sevimlidir!.. İşte bunları, bunlara benzeyen daha bir takım güzellikleri bize gösteren dünya da güzeldir. İşte bunlardan dolayı dünya da sevicebilir. Fakat yalnız bunlardan dolayı...”⁴²

Nijad, dünyanın çirkin ve kötü taraflarını sevmemesine rağmen yaşama gücü olan ve intiharı aklına bile getirmeyen bir gençtir:

³⁹ A.g.k., 371.

⁴⁰ A.g.k., 371.

⁴¹ A.g.k., 278.

⁴² A.g.k., 276.

“Yarım saat önce ölmüş bir balıkçının ölüm teşhisi için Kuzenim Dr. H. ile birlikte belediyeye gittim. Kuzenim kadavraya yaklaştı ve ölüyü inceledi. Sonra benim sıram geldi. Ölmüş adama yaklaştım. Elleri kasılmış, yüzü kararmış ve gözleri yarı açıktı. Ancak materyalist ilkelere göre ruhun olmaması gerekmiyor muydu? Birden bu korkunç düşünce ruhumu zapt etti ve benim kötümserliğim ikiye katlandı; ama inanmak gerekir. İnanan hiçbir şey kaybetmez der Pascal. Ama inanç doğuştan vardır. Benim ruhumda her zaman bir ışık, bana eşlik eden bir umut vardır, bu bana yaşama gücü verir. Din umuttur. İntihar eden insanlar ateisttir.”⁴³

Nijad’ın tabiata duyduğu hayranlık şiirlerinde de kendini gösterir: “Gel! Bu akşam benimle beraber gel! Hani ya geçen defaki gibi ormanların musikî-i elhânını dinlemek için.”⁴⁴ Hattâ ondaki tabiatla baş başa kalma ve insanlardan uzak olma isteğinden dolayı en sevdiği roman **Robinson Crusoe**’dur. Nijad Ekrem’in tabiata olan düşkünlüğü -daha sonra ileride de bahsedeceğimiz gibi- babasının eserlerinde de çok açık bir şekilde görülmektedir.

“Pour Une Unit D’amour”⁴⁵ (Bir Sevgi Gecesi için) şiirinde de yine tabiatla ilgili tasvirler yer almaktadır. Bununla birlikte söz konusu şiirde Nijad on altı yaşında esmer bir kıza duyduğu aşkı anlatır. Nijad Ekrem’in Fransız Koleji’ndeki hocası bu şiirde anlatılan kişiden gerçekmiş gibi bahsetse de Recâizâde Ekrem’in oğlunu anlattığı yazılarda ve Nijad’ın diğer yazılarında böyle bir kişiden bahis yoktur. Bu sebeple şiirin hayalî bir sevgiliye yazıldığı düşünülebilir.

⁴³ A.g.k., 349-364.

⁴⁴ A.g.k., 327.

⁴⁵ A.g.k., 342.

Nijad Ekrem, “L’orphelin”⁴⁶ (Öksüz, Yetim) başlığını taşıyan şiirinde, anne-baba ve çocuk ilişkisine duyduğu hassasiyeti yazıya dökmüştür. Nijad, daha küçük yaşlardayken kendisine beslemesi için bir yavru tavşan verildiğinde tavşan annesi ve babasından ayrılacağı için bu hediye kabul etmemiş, başka bir gün Büyükkada’da gezerken hem yetim hem öksüz olduğunu söyleyen bir Rum dilenci kıza, babasına ısrar ederek, yüklü miktarda para vermiştir. Nijad’ın bu duyarlılığının kendisinin de babasına düşkün olmasından ileri gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim babasıyla aralarında geçen bir diyalogta:

- Ben ona vaktiyle ne idiysem sen de bana öyle olmalısın değil mi oğlum?
- Sizi severim baba.
- Berhudâr ol yavrucuğum, iki gözüm fakat şunu da unutma ki bir gün ben de öleceğim. Ben de seni yalnız bırakacağım.
- Ölmeyiniz baba.”⁴⁷ der.

Nijad Ekrem’in en büyük ideali “bahriye askeri”⁴⁸ olmaktır. Onun subay olmayı hedeflemesinin temelinde çok sevdiği üç şeyin bu meslekte bir arada olması bulunmaktadır: Vatan, deniz ve tüm dünyayı dolaşma arzusu. Bunlardan ilki olan vatan sevgisi “Osmanlılarda Muhabbet-i Vatan”⁴⁹ adıyla kaleme aldığı hikâyesinde kendini göstermektedir. Hikâyede, “L’orphelin” şiirinde olduğu gibi bir taraftan da anne-baba ve çocuk ilişkisinin hassasiyetine değinilmektedir. Annesinin başta savaşa gitmesini istemediği hikâye kahramanı (Osman) hem annesinin sözünden çıkmak istemez, hem de vatan uğruna savaşmayı yürekten ister. Sonunda Osman annesini ikna eder:

⁴⁶ A.g.k., 338.

⁴⁷ A.g.k., 261.

⁴⁸ Bkz. (8), TALU, 55.

⁴⁹ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 373.

“Haydi, oğlum, git! Git de Ertuğrul’un bayrağına baban gibi hizmet et! Düşmandan asla yüz çevirme. Osmanlılığın şanı göğsünden vurulmaktır. Beni hiç düşünme. Yalnız öz anan olan vatanını düşün, git, yiğidim! Git. Allah yolunu açık etsin, Rabbim selâmetler versin!.. göreyim seni: Ya gazi, ya şehit!...”⁵⁰

Nijad Ekrem’in çok sevdiği ikinci şey olan deniz onun yazılarında olmasa da çizdiği resimlerde kendini gösterir. Nijad Ekrem öldükten sonra Recâizâde Ekrem’in oğlunun yakın dostu olan Antoine J. Tsitsopoulo’dan ona ait elinde ne varsa göndermesini istemesi üzerine gelen birtakım belgeler arasında bir yelkenli resmi de yer almaktadır.⁵¹ Ercümend Ekrem’in aktardığına göre Nijad, hastalığının kayık gezintilerine izin vermeyecek kadar ilerlemesinden sonra kayık resmi çizerek teselli bulmaya çalışmıştır.⁵²

Nijad Ekrem için dostluk oldukça önemli bir yere sahiptir. “Pylade” diyerek hitap ettiği arkadaşı Antoine J. Tsitsopoulo ile mektuplaşmalarında Nijad’ın dostlarına ve dostluğa ne kadar büyük bir önem verdiği görülmektedir.

Nijad Ekrem’in bir diğer dostu da kardeşi Ercümend Ekrem’dir. Onunla olan mektuplaşmalarında da aynı hassasiyet vardır. Fransız Koleji’ndeki hocası A. Chuzel, Nijad Ekrem’in ölümü üzerine kaleme aldığı yazıda onun dost mektuplaşmaları şeklinde ahlâkî bir roman yazdığından bahsetmektedir⁵³; ancak bu romana ya da romandan bir alıntıya ne söz konusu yazıda ne de **Nijad Ekrem**’in herhangi bir bölümünde yer verilmiştir.

⁵⁰ A.g.k., 375.

⁵¹ A.g.k., 344.

⁵² Bkz. (8), TALU, 49.

⁵³ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 337.

Nijad Ekrem, antik tiyatro eserlerine büyük bir ilgi duyar. Modern oyun yazarlarından ise (tıpkı babası gibi) Victor Hugo’yu beğenir. Hattâ eski Yunan tragedyalarından olan Sophokles’in **Kral Oidipus** adlı eserinden ilhamla **Oedipe Roi**⁵⁴ (Kral Odipus) başlıklı bir oyun yazmak ister. Bu oyunun sadece birinci perdesini yazabilir, geri kalanını yazmaya ömrü vefa etmez.

Nijad, Fransızca yazdığı eserleri üç yıldır aldığı Fransızca eğitimiyle oluşturur. A.Chuzel, Nijad Ekrem’in özellikle şiirlerinde dilin çok iyi olmadığını; fakat âhenge yatkınlık olduğunu söylemektedir.⁵⁵

Nijad Ekrem, Türkçe yazdığı eserlerde şiir türüne yer vermediği görülür. Nesir olarak kaleme aldığı yazılarında ise dili anlaşılır ve sadedir. Bunun yanı sıra oldukça akıcı bir üslubu vardır. Örneğin şu parçada görüldüğü gibi: “ Bugün ikindi üstü hava ağır..yalının içi karanlıktı. Benim de yüreğim sıkılıp duruyordu. Bu hâli üstümden atmak için bastonumu aldım İstinye’nin içerisine doğru yürüdüm.”⁵⁶

2.3. Nijad Ekrem- Recâizâde Ekrem İlişkisi

Recâizâde Mahmud Ekrem ile Nijad Ekrem arasında baba- oğul ilişkisinden öte bir yakınlık vardır. Bu normalin üstünde sayılabilecek yakınlık, daha önce

⁵⁴ A.g.k., 345.

⁵⁵ A.g.k., 337.

⁵⁶ A.g.k., 365.

Recâizâde ile babası Mehmed Şâkir Recâi Efendi arasında da aynı şekilde olmuştur. Recâizâde Ekrem, oğluna hitâben:

“Nijad! Bu Ahmed Nureddin’i ben pek az gördüm; fakat Mehmed Recâi ile yirmi beş yıldan ziyâde bir arada bulunduk. Ben ona yalnız muti’ ve hürmetkâr bir oğul değil idim. O da bana yalnız müşfik, vazife-perver bir baba değil idi. Biz birbirimizin muhibbi, hem-demi, mahremi idik. Biz birbirimizi çok severdik. O, dünyadan gidince ben pek yalnız kaldım. Hayattan hoşlanmamaya başladım. Sonra Allah seni bana ihsan etti. Sen onun yokluğundan gelen can sıkıntısını bana unutturur gibi oldun. O, bana vaktiyle ne idiyse, şimdi ben de sana öyleyim: Ben ona vaktiyle ne idiysem şimdi sen de bana öyle olmalısın değil mi oğlum?”⁵⁷ demiştir.

Nijad Ekrem vatanını çok seven bir gençtir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, en büyük ideali subay olmaktır. Böylece hem ülkesinin bayrağının gölgesinde olacak, hem tüm dünyayı dolaşabilecek hem de bunları yaparken çok sevdiği denizden ayrılmamış olacaktır. Nijad’ın askerliğe olan merakına rağmen hastalığının askerî okulda eğitim görmesine izin vermemesi, babası Recâizâde Ekrem’in de gençliğinde bir süre Harbiye İdâdî’sinde okuması; fakat daha sonra bünyece zayıf olması (ve ilgisinin daha çok fen bilimlerine ve edebiyata kayması) sonucunda okuldan ayrılmak zorunda kalmasıyla benzerlik göstermektedir.

Nijad Ekrem ile babasının benzer yönlerinden bir diğeri de Recâizâde Ekrem’in de “hem münevver hem de oldukça müreffeh”⁵⁸ bir aileden gelmiş olmasıdır. Recâizâde’nin çocukluğunda herhangi bir sıkıntı yaşamadığı, babası Recâi Efendi’nin onun eğitimiyle özel olarak ilgilendiği bilinmektedir.

⁵⁷ A.g.k., 260.

⁵⁸ İsmâil Habîb SEVÜK, *Tanzimat Devri Edebiyatı*, 197.

Recâizâde Ekrem de -babası Mehmed Recâi Efendi gibi- oğlunu yetiştirirken çok özel bir dikkat göstermiştir. Ona sadece baba merhametiyle yaklaşmamış, Nijad'ın eğitimi ve terbiyesiyle de bizzat ilgilenmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Nijad, Türkçe derslerini babasından almıştır. Recâizâde oğluna hitâben yazdığı bir mektupta şöyle demiştir:

“Fransızca tahsilini hocaların takdir ediyorlar, fakat Türkçe’ni ben beğenmiyorum... Türkçeni de Fransızca’n derecesine getirmeli ve belki ondan daha ileriye götürmelisin. Bu maksad-ı mühimde sana müşevvik ve mukdim olacak şey de Ekrem-zâdeliğini hiçbir vakitte hatırandan çıkartmamaktır.”⁵⁹

Recâizâde Ekrem, Nijad'ı anlattığı yazılarında sık sık onun ne kadar terbiyeli olduğunu vurgular. Nijad, babasının verdiği nasihatleri büyük bir ciddiyetle dinler, Recâizâde de oğluyla arkadaş gibi olmakla birlikte baş başa geçirdikleri zamanlarda oğlunun ahlâkını olumlu yönde etkileyecek tarzda bazı konuşmalar yapar:

“Kendisiyle İstinye’nin ıssız kırlarında, Ada’nın tenhâ çamlıklarında uzun uzun gezerken insâniyete şân veya şeyn olacak ahlâk ve evsâfı birer münâsebet getirerek aklımın erdiği kadar ona anlatmaktan hâlî kalmazdım. O da bu ahlâk derslerini kemâl-i hâhiş-i telezzüzle dinlemekten usanmazdı.”⁶⁰

Nijad Ekrem, babasının ona verdiği terbiyeyi tam anlamıyla alır. Yalan söylemeyen, müstehcen konuşmayan, etrafında hiç kimseye, hattâ evdeki uşaklara bile kaba davranmayan, babasının yanına bir kere olsun gecelikle çıkmayan bir çocuk olarak yetişir. Her sabah üstünü değiştirip yüzünü yıkadıktan sonra hemen

⁵⁹ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 136.

⁶⁰ A.g.k., 129.

babasının elini öpmeye gider, akşam yatmadan önce de yine babasının elini öpüp bundan sonra yatağına gider.

Tüm bunların yanında Nijad babasının belki de en yakın dostudur. “...Nijad çocukluktan ziyade ciddiyete mâil, ben ciddiyetten ziyade çocukluğa kâil olduğumuzdan birbirimize pek iyi arkadaşlık ediyor, bu hayat-ı serseriyâneden hiç bıkmıyorduk.”⁶¹ Zaman zaman aralarında baba-oğul ilişkisinin dışında iki arkadaşın sohbetini hatırlatan diyaloglar geçer. Bu diyaloglarda Nijad’ın babasına hiçbir şekilde saygıda kusur etmediği ve babasının ona verdiği emeği boşa çıkarmadığı çok açık bir şekilde kendini gösterir:

“Âh baba! -dedi- hayatın bu kadar külfetlere, dikkatlere, o kadar kuruntulara, üzüntülere tahammülü yoktur. Bugün mevcuduz ama yarın ne olacağımızı bilmeyiz. Birkaç beyinsizi kendimize güldürürüz korkusuyla nâfile yere şu eğlencemizi bozmayalım. Haydi, doğru yolumuza gidelim.”⁶²

Nijad da babasına normal bir baba sevgisinin üstünde duygularla bağlıdır. Hatta Nijad Ekrem’in babasına hayranlık duyduğunu, Recâizâde’nin kendisine gösterdiği ihtimam ve sevginin farkında ve bu emekleri boşa çıkarmama çabasında olduğunu söyleyebiliriz. Nijad’ın ölümü üzerine arkadaşı Tsitsopoulo’nun onunla ilgili yazdığı ve Recâizâde Ekrem’e gönderdiği hâtıralarında bulunan şu satırlar bu durumu açıklar niteliktedir:

“Bunlar babamın fotoğrafları” dedi Nijad. “Oh! sevgili babam, beni ne çok sever ve benimle ne çok gurur duyar. Şu küçük, sevimli baskı kitabı

⁶¹ A.g.k., 109.

⁶² A.g.k., 115.

görüyorsunuz? Bana ithaf ettiği şiirler, gerçek şâheserler, çünkü söz konusu ben olunca babam şâheserler yaratır. Oh eğer babamın kariyerini devam edebilirim ne çok mutlu olacağım. Baba oğul edebiyatçı görmek pek sık olmuyor. Babam aynı zamanda vatanseverdir.”⁶³

Nijad Ekrem’in hastalığı ağırlaşınca Recâizâde için zor günler başlar. Özellikle Nijad’ın hayatının son üç yılı, sürekli rahatsız geçtiğinden, babasının en önemli meselesi oğlu ve onun hastalığını iyileştirme yollarıdır. Nijad Ekrem bu hastalığın kendini götüreceğini düşünse de, Recâizâde böyle bir şeyi aklına dahi getirmek istemez. O, Nijad’ın son zamanlarına kadar hep oğlunun iyileşeceğine dair ümit besler ve bunun için elinden ne geliyorsa yapar. Tebdil-i havalar, en iyi doktorlara göstermeler, farklı tedavi yöntemleri...

“Nijadcık inşallah o menhûs hastalıktan da külliye halâs olur. Kış gelince istediği mektepte arzu ettiği gibi sûret-i ciddiyede yeniden tahsile başlar... Bu seneden itibaren üç seneye kadar tekâmîl-i tahsil etmiş olur. Ondan sonra isterse hukuk tahsil etmek için Avrupa’ya gönderirim... Âh Rabbim! Sen neye kâdir değilsin? Aman Rabbim! Benim günahlarımı affet, ümidimi boşa çıkarma, bu çocuğu bize bağışla!..”⁶⁴

Nijad Ekrem yakalandığı hastalıktan kurtulamayınca Recâizâde’nin dünyası başına yıkılır. İsmail Parlatır, Recâizâde Ekrem’in oğlu Nijad’la geçirdiği on beş yılı onun hayatının en mutlu dönemi olarak kaydeder.⁶⁵ Çünkü Nijad’dan önce erken yaşta babasını, iki kardeşini, kızı Pirâyeyi ve oğlu Emced’i kaybetmiş, Nijad’dan sonra ise zaten hayata küsmüş bir insandır. İsmail Hikmet’e (Ertaylan)

⁶³ A.g.k., 349- 364.

⁶⁴ A.g.k., 230.

⁶⁵ Bkz. (6), PARLATIR, 138.

göre Nijad'ı kaybettikten sonra Recâizâde Ekrem de mânen ölür.⁶⁶ O günleri Hâlid Ziya şu satırlarla anlatır:

“Onun Nijad’la nasıl uğraştığına, gerçekten şaşkınlık verecek bir sanat kâbiliyetiyle gelişmeye başlayan gençliğinin içinde affetmeyen bir hastalıktan onu kurtarmak için nasıl çırpındığını bilenler, zavallı çocuğun kaybından sonra artık bu babanın çökmüş bir adam olacağına hükmetmişlerdi ve öyle de oldu. Ondan sonra Üstâdın hayatında düzen bozuldu; nasıl düzen olabilirdi ki kendisi tamamıyla perişandı.”⁶⁷

Mehmed Rauf ise anılarında, Nijad öldükten sonra Tevfik Fikret ve Hüseyin Câhid ile Recâizâde Ekrem’i ziyarete giderken kendisiyle Beyoğlu’nda karşılaştıkları bir gün Ekrem’in içinde bulunduğu durumu şöyle anlatır:

“Beyoğlu’nda Peacle’ın önünde kendisine rast geldik, Ekrem Bey aylardan beri kendisini helâk eden felâketin bu son kahriyle erimiş, bitmiş, harap olmuştu. Bizi görünce kendisine gittiğimizi anladı ve oracıkta ayakta durarak, bize uzun uzun yarasından, eleminden şikâyet etti. Bir taraftan kesik, mühtez bir sesle söylüyor, bir taraftan mendiliyle akan yaşları siliyordu. İki söz arasında: Ben şimdi ne yapacağım, onsuz nasıl yaşayacağım! Siz hepiniz onun benim için ne olduğunu pekâlâ bilirsiniz... Benim için o bir evlat değildi, bir baba, bir ana, bir kardeş, her şey o idi.. Şimdi ben nasıl yaşayacağım? diye sızlandı.”⁶⁸

Recâizâde bir müddet sinir ilaçlarıyla ayakta durur. Hem herkesin Nijad’ın öldüğünü bilmesini ve onun için dua etmesini ister hem de tüm emellerini bağladığı oğlunun vefatıyla ilgili haberlere içi parçalanarak bakar. Recâizâde Ekrem, Nijad’ın hastalığının son zamanlarında kullandığı, bromür içeren ve onun kötüye gitmesine sebep olan ilacı oğlunun almasına izin verdiği ya da ilacı daha erken bıraktırmadığı

⁶⁶İsmâil Hikmet (ERTAYLAN), *Türk Edebiyatı Tarihi*, 317.

⁶⁷Hâlid Ziyâ UŞAKLIGİL, *Kırk Yıl*, 536.

⁶⁸Bkz. (18), TARIM, 67.

için vicdan azabı çeker. Oysa onun hiçbir suçu yoktur; çünkü doktor ilacın Nijad’a zarar vermeyeceği konusunda ısrar etmiştir. Recâizâde, yaşadığı bu vicdan azabını Abdülhak Hâmid’e yazdığı mektupların birinde anlatır. Abdülhak Hâmid ise cevap olarak:

“Hastalar evvelâ Hekîm-i Mutlak’ın sonra da hekimlerin elindedir. O ilâcî tabîb vermeseydi hasta şifâ-yâb olacak mıydı? Bilinmez ki... İlacın verilmesine mâni olaydın da yine o netîce-i vahîme görülmüş olsaydı, belki o zaman sen kendine itâb edebilirdin. Hâl-i hâzırda mâsumsun.”⁶⁹ der.

Nijad’ın vefatından önce dönemin edebiyatçılarının sürekli gelip gittikleri bir yer olan İstinye’deki yalı Nijad’ın vefatından sonra satılır ve Recâizâde Ekrem, Büyükkada Karanfil Sokak’ta bulunan evine taşınır. Recâizâde burada, öncekinin aksine, o yıl evladını kaybeden Halid Ziya ve bazen de Tefvik Fikret dışında hemen hiç kimseyle görüşmez. Bir gün Büyükkada’daki evine Hâlid Ziya ile Tefvik Fikret’i davet eder. Misafirleri geldiğinde **Nijad Ekrem**’i onlara “ sâkin; fakat derin bir acıyla dolu, sanki kara bir bulut içinde gamlı, perişan”⁷⁰ bir şekilde, sesli olarak okumaya başlar. Bu acı tablo karşısında önce Tefvik Fikret, sonra da Hâlid Ziya gözyaşlarına boğulur. Bunu gören Recâizâde Ekrem, üzerinde hissettiği ağırlığın biraz olsun hafiflediğini söyler.

Recâizâde Mahmud Ekrem da sonra Büyükdere sırtlarında bir eve yerleşir ve buradan sık sık üç çocuğunun medfun olduğu Küçüksu Mezarlığı’nı seyreder, bir taraftan da **Nijad Ekrem**’in ikinci cildini yazar.

⁶⁹ Hz. İnci ENGİNÜN, **Abdülhak Hâmid’in Mektupları**, c. II, 681.

⁷⁰ Bkz. (66), UŞAKLIGİL, 536.

Nijad öldükten sonra Recâizâde Ekrem'in kafası sürekli olarak Nijad'la meşguldür. Rıza Tevfik'in naklettiğine göre bir gün Recâizâde kendisine ruhun ölümsüzlüğü konusunda felsefecilerin ne düşündüğünü sorar. Rıza Tevfik'in cevabının ardından, kendisinin de hiçliğe inanmadığını söyler. Onu bu düşüncelere ve sorgulamalara sevkeden hiç kuşkusuz oğlunu bir anda yitirmesidir. Rıza Tevfik, Nijad'ı kaybetmenin Recâizâde'yi mahvetmesinin yanı sıra onu metafizik konular üzerinde yoğunlaştırdığını düşünür. Buna örnek olarak da yazdığı mersiyeleri gösterir. Rıza Tevfik ayrıca Recâizâde Ekrem'in oğluna karşı hissiyatını aşk olarak adlandırır ve Recâizâde Ekrem'in Nijad'ı kaybetmesi dolayısıyla talihsiz; fakat diğer yandan da mânen olgunluğa eriştiği için bahtiyar bir insan sayılabileceğini ifade eder.⁷¹

Recâizâde Mahmud Ekrem, önceden Nijad ile çıktığı gezilere artık “matemini unutmak değil fakat avutmak için”⁷² küçük oğlu Ercümend'le birlikte çıkar. Gezintilerin büyük bir kısmında önden yürür ve gerekmedikçe konuşmaz. Hattâ bir gün bu geziler esnasında Abdülhak Hâmid ile karşılaşır. Recâizâde ona ne kadar perişan olduğunu anlatır. Ayaküstü dertleşirler, sonra birlikte Abdülhak Hâmid'in faytonuna binerler. Orada Hâmid'in eşi Nelly Hanım merak edip sorana kadar Ercümend tanıtılmaz. Ercümend'in onların kim olduklarını öğrenmesi ise, Abdülhak Hâmid ve Nelly Hanım'dan ayrıldıktan sonra olur.

Recâizâde'nin doğumundan itibaren Nijad'a gösterdiği hassasiyeti küçük oğlu Ercümend'e göstermemesi, başta Ercümend Ekrem olmak üzere bütün aile fertlerinin dikkatini çeker. Ercümend Ekrem, yıllar sonra bu konuyla ilgili olarak şu satırları kaleme alır:

⁷¹ Rıza Tevfik, “Nijad'ın Pederi Ruhun Ebediyeti”, 1.

⁷² Bkz. (8), TALU, 89.

“Zaten sevgili babacığımın günahına girmeyim ammâ, sevgili Nijad’ının üstüne gelecek, ona vakfedilmiş sevgiyi ikiye bölecek bir evladın doğumunda olsun bulunmamakla sevgili Nijad’ına galiba bir cemîle yapmak istemiş olacaktı.”⁷³

Recâizâde Ekrem’in karısı Ayşe Güzîde Hanım da bu durum karşısında bir hayli üzüldü:

“Bazen yarıda uyandığım zaman, isperçet mumunun ürperen, zayıf ışığında, annemin için için ağladığını görür, fakat sebebini sormaktan, bir sevk-i tabî ile çekinirdim. Meğer sonsuz şefkat ve rikkati ile o benim için, babamın Nijad’a benden fazla sevgi gösterdiğinden dolayı ağlarmış.”⁷⁴

Ne Güzîde Hanım’ın üzüntüsü ne de Ercümen’in varlığı Recâizâde Ekrem’in sadece Nijad’la ilgilenmesinin önüne geçebilir. Nijad, babasının “hayattaki tek ideali, bütün emellerinin, hülyalarının bir özü”⁷⁵dür. Nijad Ekrem, Recâizâde Ekrem’in kafasında tasarladığı ideal insanın ta kendisidir. Ekrem, “Baba olmak zevkini”⁷⁶, evlat yetiştirmeyi tam anlamıyla ilk defa Nijad ile tadar. Nijad’dan sonra, küçük oğlu Ercümen’in kâbiliyetlerini, zekâsını, sevimliliğini gözü neredeyse hiç görmez. Oysa Tevfik Fikret’in kaleminden dökülen aşağıdaki satırlar Ercümen’in de ne kadar kâbiliyetli biri olduğunu ifade eder:

“Henüz sekizinci sâl-i hayatında bulunan Ercümen –âheng-i belâgat ve selâsetini kendi tabiatıyla pek muvâfık bulunduğu için- pek sevdiği...

⁷³ A.g.k., 38.

⁷⁴ A.g.k., 40.

⁷⁵ Bkz. (66), UŞAKLIGİL536.

⁷⁶ Bkz. (8), TALU, 41.

kıt'asını –Mevlâ nazarlardan hıfzeylesin!- kahraman-pesendâne ve mânâ-şinâsâne bir inşâd edişi vardır ki kâbil-i tarif değildir.”⁷⁷

Hâlid Ziya'ya göre, Recâizâde sadece Ercümend'e değil tüm hayata karşı ilgisizdir artık:

“Ercümend'in pek sevimli, pek liyakatli, belki Nijad kadar seçme kâbiliyetlerle zengin bir genç olarak yetişmesine adeta kayıtsızca bakıyordu; yalnız ona değil her şeye kayıtsızdı.”⁷⁸

Recâizâde, Ercümend'e göstermediği hassasiyeti daha sonra torunu Muvakkar'a (Ercümend Ekrem'in oğlu) gösterir. Recâizâde Ekrem, hayatının son yıllarında Muvakkar'la biraz olsun teselli bulur.

Nijad Ekrem okunduğunda Nijad'ın annesi Ayşe Güzîde Hanım'la ilgili hiçbir bilgiye yer verilmediği dikkati çeker. Nijad'ın eğitiminde, hastalığının şiddetli günlerinde, ölümü sırasında ve öldükten sonra acının en yoğun yaşandığı birkaç günde Recâizâde, hanımından hiç bahsetmez. O yıllarda Ayşe Güzîde Hanım hayatta olmasına rağmen, Nijad sanki annesiz büyümüş gibidir.

⁷⁷ Tefik Fikret, “Ekrem Bey”, 373.

⁷⁸ Bkz. (66), UŞAKLIGİL, 537.

3. BİR ESER OLARAK NİJAD EKREM

Bu bölümde Recâizâde Ekrem'in eseri olan **Nijad Ekrem** üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Öncelikle **Nijad Ekrem**'in yayımlandığı dönemin özelliklerine bakılacak ve bu yıllarda edebiyat sahasında ne gibi gelişmeler olduğuna göz atılacaktır. Daha sonra **Nijad Ekrem**'in Recâizâde'nin sanatındaki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır. Bunun ardından **Nijad Ekrem**'in (şekil ve muhteva) özellikleri incelenecektir.

3.1. Nijad Ekrem'in Yayımlandığı Dönemin Özellikleri

Nijad Ekrem, 1900 yılında Nijad Ekrem'in ölümünden hemen sonra Servet-i Fünûn Matbaası'nda basılmak istenir; ancak kitabın basılması için gerekli izin olmadığından ve o dönem **Servet-i Fünûn**'un baskı altında bulunması dolayısıyla kitap daha ciltlenmeden fasulye ve pirinç çuvallarına konularak Recâizâde Ekrem'in evine götürülür. Bundan sonra Recâizâde Ekrem, **Nijad Ekrem**'in ikinci cildini de yazar ve 1910'da birinci ve ikinci cilt birlikte basılır. Bu durumu Recâizâde, **Nijad Ekrem**'in ihtar başlıklı kısmında:

“Bu kitap bundan on bir sene evvel Nijad'ın akab-i ufûlünde yazılmış nısfı kadar bir kısmı –ki bugün cild-i evvel olmak üzere neşrolunuyor- Servet-i Fünûn Matbaası'nda ruhsatsız olarak basılmıştı. **Servet-i Fünûn**'un bir aralık bağteten dûçar-ı gazâb-ı kahr olması, bir taraftan matbaasını, o matbaaya münasebeti olanları orada basılan, basılmakta

olan şeyleri, diğer taraftan bu münasebetler ve şeyler matbaayı hâl-i muhataraya ilka ettiği düşünöldüğünden kitabın eczâ-yı metbu’u fasülye, pirinç çuvallarına doldurularak zulmün uyûn-ı gayreti mahmur-ı gaflet ve rehâvet olduğı bir dem-i seherde matbaadan benim evime aşırılmıştı.”⁷⁹ satırlarıyla anlatır.

Nijad Ekrem’in ilk cildinin basılmak istenip basılamadığı yıllarda memlekette Sultan II. Abdülhamit istibdâdı hüküm sürmektedir. Baskının kendini en çok gösterdiği alanlardan biri de matbuattır. **Nijad Ekrem** izinsiz ve gizlice basılmak istenir; fakat daha sonra bu durumun açığa çıkmasından endişe edilip basımı yarıda bırakılır. 1910’a yani birinci ve ikinci cildin birlikte, tek kitap halinde basıldığı zamana gelindiğinde ise II. Meşrutiyet ve onun getirdiğı serbestlik ortamı sâyesinde eser herhangi bir çekince duyulmaksızın basılır. **Nijad Ekrem** yayımlandığı zaman bir taraftan Fecr-i Âtî edebiyatı, diğer taraftan Fecr-i Âtî şairlerinin şiire yaklaşımına uymayan, şiirde sadeleşmeyi ve hece ölçüsünü savunan bir anlayış söz konusudur.

3.2. *Nijad Ekrem*’in Recâizâde Mahmud Ekrem’in Sanatındaki Yeri

Recâizâde Mahmut Ekrem, şâir, tiyatro yazarı ve romancıdır. Recâizâde’yi edebiyat tarihimizde asıl önemli kılan yönü ise, onun birtakım yeni edebî fikirler öne sürmüş olmasıdır. Recâizâde Ekrem, bu fikirlerini 1878-1887 yılları arasında Mekteb-i Sultânî’de ve Mekteb-i Mülkiye’de hocalık yaptığı yıllarda öğrencilerine de aktarması ve otoriter kişiliğı sâyesinde “Üstad Ekrem” diye anılmıştır.

⁷⁹ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 4.

Recâizâde Ekrem, Türk edebiyatında Şinâsi ile başlayıp Nâmık Kemal ile devam eden yenileşme hareketinin en önemli temsilcilerinden biridir. Şiir kitapları: **Nağme-i Seher** (1871), **Yâdigâr-ı Şebâb** (1873), **Zemzeme I** (1883), **Zemzeme II** (1884) ve **Zemzeme III** (1885)'tür.

Recâizâde Ekrem'in ilk şiirlerinde Nâmık Kemal'den etkilendiği söylenebilir. **Nağme-i Seher** daha çok "mürettep denilebilecek bir divan" özelliği gösterir.⁸⁰ **Nağme-i Seher**'den iki sene sonra yayımlanan **Yâdigâr-ı Şebâb**'da yer alan şiirler ise şekil olarak eskidir; fakat bunların muhtevasına bakıldığında yeni duygulara yer verildiği görülür. Recâizâde Ekrem'in şiiri **Zemzeme I, II** ve **III** ile yeni bir devreye girer. Recâizâde bu devrede Abdülhak Hâmid ile karşılıklı etkileşim içindedir. **Zemzeme**'lerde yer alan şiirlerde şahsîlik ve santimentalizm dikkati çeker. Nitekim santimentalizmi edebiyatımıza büyük ölçüde getirenin Recâizâde Ekrem olduğu kabul edilir.⁸¹

Tefekkür (1888) nazım- nesir karışık bir eser olup Nijad Ekrem'in çocukluğu dolayısıyla yazılmıştır. Recâizâde Mahmud Ekrem bu kitabını yağmurlu bir gün evde oturup kaleme almış ve aynı gün bitirmiştir. Söz konusu kitap daha sonra **Nijad Ekrem**'in ikinci cildinin sonuna eklenmiştir.

Pejmürde (1895) de nazım- nesir karışık bir eserdir. Bu kitapta Recâizâde Ekrem'in günlük hâtıraları önemli bir yer tutmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre **Pejmürde**'de yer alan Alfred de Musset'den çevrilmiş *Yâd Et* adlı şiir, şeklen

⁸⁰ Bkz. (2), TANPINAR, 427.

⁸¹ A.g.k., 430.

Recâizâde'nin elinden çıkmış en güzel eserdir.⁸² **Nefrîn** (1916) ise, Recâizâde'nin ölümünde sonra yayımlanmış bir şiir kitabıdır.

Recâizâde Ekrem'in yazdığı tiyatro eserleri ise şunlardır: **Afife Anjelik** (1870), **Atala** (1872), **Vuslat** (1874) ve **Çok Bilen Çok Yanılır** (1916).

Recâizâde Ekrem'in tiyatrolarında –tıpkı şairliğinin ilk döneminde olduğu gibi- Nâmık Kemal'in etkisini görmek mümkündür. Bir melodram örneği olan **Afife Anjelik**, Recâizâde'nin yazdığı ilk tiyatro eseridir.⁸³ **Atala**, Recâizâde Ekrem'in Chateaubrian'dan tercüme ettiği **Atala Tercümesi**'nin tiyatro eserine dönüştürülmüş hâlidir. Kitap, bu anlamda Ekrem'in kaleme aldığı diğer tiyatro eserlerinden farklı bir özellik gösterir. **Vuslat**, Nâmık Kemal'in **Zavallı Çocuk**'undan izler taşıyan bir eserdir. **Çok Bilen Çok Yanılır** ise komedi türünde yazılmıştır. Bu oyun Recâizâde Ekrem'in vefatından sonra oğlu Ercümen Ekrem tarafından düzenlenip yayımlanır.⁸⁴

Sâime, 1891 yılında tefrika edilirken yarım kalmıştır. Recâizâde'nin yazdığı son hikâye olan **Şemsâ** (1895) ise, evlerine aldıkları ve gerçekte adı Seher olan küçük bir kızdan ilhamla yazılmıştır.

⁸² A.g.k., 437.

⁸³ İsmail Parlatır, Recâizâde'nin Afife Anjelik için ilk dram örneği olduğunu söylediğini aktarır; fakat kendisi Afife Anjelik'i daha çok melodrama benzetmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz.. İsmail PARLATIR, **Recâizâde Mahmut Ekrem**, 186)

⁸⁴ Daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Özdemir NUTKU (1972), **Dünya Tiyatrosu Tarihi II**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara; Niyazi AKI (1989), **Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul; Refik Ahmet SEVENGİL (1961), **Türk Tiyatrosu Tarihi**, devlet Konservatuvarı, İstanbul; Metin AND (1972), **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu**, İş Bankası Yayınları, Ankara.

Muhsin Bey yâhut Şairliğin Hazin Bir Neticesi (1889), bir taraftan Alphonse de Lamartine'in **Graziella** adlı romanından, diğer taraftan Nâmık Kemal'den etkilenerek kaleme alınmıştır. Recâizâde Ekrem bu uzun hikâyede acıklı bir aşkı anlatmak istemiştir.

Araba Sevdası'nın (1898) Recâizâde'nin en meşhur eserlerinden biri olduğu söylenebilir. “**Araba Sevdası**'nda Bihruz Bey'in aldanişları, vehimlerinin yanı sıra sathî Batılılaşma, Batılı olmayı sadece dış görünüşte zanneden alafranga-şık tipleriyle alay edilmektedir. Bu sebeple de romanda geçen olay basit tutulmuştur. Recâizâde Ekrem dış görünüşü itibarıyla Batılı gibi görünen Bihruz vasıtasıyla devrin alafranga-şık tipini başarılı bir şekilde çizmiş ve hicvetmiştir”⁸⁵ Güzin Dino, **Araba Sevdası**'nda bazı aksaklıkların olduğunu da kabul etmekle birlikte, eserin zamanını aşan bir öneme sahip olduğunu ileri sürer; çünkü **Araba Sevdası** Batı ile etkileşime girmemizin ilk zamanlarında oluşan buhranı gözler önüne sermektedir. “Bihruz Bey'in dramında bir cemiyet buhranının mikrokosmosunu görmek mümkündür.”⁸⁶

Berna Moran ise **Araba Sevdası**'nda Recâizade'nin bir taraftan “alafranga züppe” tipiyle alay ederken, diğer taraftan da Bihruz Bey'in aşırı romantik bir şekilde âşık olmasını eleştirdiğini söyler. Buna ek olarak iç konuşmaya verdiği önem ve bilinç akımı tekniğinin kullanıldığı ilk Türkçe yazılmış roman olması bakımından da **Araba Sevdası**'nı önemli bulur.⁸⁷

⁸⁵ Zeynep KERMAN, “Araba Sevdası”, 339.

⁸⁶ Güzin DİNO, “Araba Sevdası'nın Kuruluşu Hakkında Bir Deneme”, 387.

⁸⁷ Berna MORAN, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, 73. Ayrıca konu ile ilgili şu kitaplara da bakılabilir: Ahmet Hamdi TANPINAR (2006), **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 440-445; Ahmet Ö. EVİN (2004), **Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 215-235; Robert P. FINN (1984), “Arabalar ve Günah (Çeviren: Tomris Uyar)”, **Türk Romanı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 87-99.

Mekteb-i Mülkiye’de verdiği derslerin notlarından oluşan ve **Tâlim-i Edebiyat** (1879) adını taşıyan retorik kitabında ise Recâizâde Ekrem, Türk şiirini daha öncekilerden farklı, yeni bir bakış açısıyla inceler; çünkü Türk edebiyatına has, Arap edebiyatından bağımsız bir edebiyat “nazariyatı” arayışı içerisindedir. Bu düşünceyle vücuda getirdiği eserinde Türk edebiyatının nazariyatını sistemleştirmeyi amaçlar. **Tâlim-i Edebiyat**’ta seçtiği örneklerden bir kısmının divan şairlerinden olması, bize Recâizâde’nin divan şiiri zevkinden kopmamış olduğunu düşündürür. **Tâlim-i Edebiyat**’a göre bir edebî eserin güzelliği ve çirkinliği onu okuyanın kendi zevkine göre değil birtakım estetik kurallara göre belirlenmelidir. Recâizâde Ekrem, **Tâlim-i Edebiyat**’ta bu estetik kurallara da ayrıntılı bir şekilde değinir.

Kâzım Yetiş, **Tâlim-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler** adlı çalışmasında **Tâlim-i Edebiyat**’ın öneminden şöyle bahseder:

“...**Tâlim-i Edebiyat** bizde edebiyat nazariyatı sahasında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. **Tâlim-i Edebiyat** daha devrinde de belirtildiği üzere bir çığır açmıştır. Ondan sonra rhétorique, belâgat ve edebiyat bilgileri bakımından eskiden çok farklı bir istikamet ve kadro teşekkül eder.”⁸⁸

Takdîr-i Elhân, 1886 yılında yayımlanır. **Tâlim-i Edebiyat**’ta ve **Zemzeme III**’ün mukaddimesinde olduğu gibi **Takdîr-i Elhân**’da da Recâizâde’nin edebiyata dair fikirleri yer almaktadır. **Takdîr-i Elhân**, Menemenlizâde Mehmed Tahir’in **Elhân** adlı şiir kitabını değerlendirmek amacıyla yazılır. Burada da **Tâlim-i Edebiyat**’dakilerle paralellik gösteren düşünceler yer almaktadır. Ayrıca

⁸⁸ Kâzım YETİŞ, **Tâlim-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler**, XXV.

Recâizâde Ekrem, **Zemzeme III**'te ve **Takdîr-i Elhân**'da Muallim Nâci'yi ve onun edebiyatla ilgili fikirlerini eleştirir. Buna karşılık olarak Muallim Nâci de **Demdeme**'yi yazar ve Türk edebiyat tarihindeki bir takım edebî hadiselerle sebep olan meşhur Zemzeme- Demdeme tartışması ortaya çıkar.⁸⁹

Recâizâde, **Kudemâdan Birkaç Şâir**'de (1889-90) **Tâlim- Edebiyat**'a ek olarak düşündüğü notları bir araya getirir.⁹⁰ **Takrâzât** (1898-99) da Recâizâde Ekrem'in edebî fikirlerini ihtivâ eden bir diğer eseridir.

Atala Tercümesi (1288), Chateaubrian'ın **Atala** adlı romanının çevirisidir. **Mecmuâ-i Edebiye** (1288), bazı Fransız ediplerinden çevrilmiş eserlerden oluşmaktadır. **Nâçiz** (1886) ise şiir-nesir karışık çevirilerden oluşmaktadır.⁹¹

Nijad Ekrem, Türk edebiyatı alanında böylesine değerli eserler veren ve “üstat” diye anılan Recâizâde Ekrem'in hayatında olduğu kadar edebî şahsiyetinde de büyük bir öneme sahiptir. 1900 yılında Nijad'ın ölümünden sonra kaleme aldığı ve oğlunun adını verdiği **Nijad Ekrem**, Recâizâde'nin en son ve en hacimli eseridir. **Pejmürde**'yi 1895-96 yıllarında yayımladıktan sonra yazmaya ara veren Recâizâde Mahmud Ekrem, oğlunun ölümüyle tekrar yazmaya başlar. Ayrıca Ekrem'in sanatında giderek artan Fransız tesirinin en yoğun olarak görüldüğü eser de **Nijad Ekrem**'dir.⁹² Diğer bir taraftan aruz vezniyle yazdığı şiirlere ve -dili en sâde eserlerinden biri sayılmasına rağmen- seçtiği kelimeler dikkate alındığında

⁸⁹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Fevziye Abdullah TANSEL (1951-53), “Muallim Nâci ile Recâizâde Mahmud Ekrem Arasındaki Edebî Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler”, **Türkiyat Mecmuası**, c.X, 159-200.

⁹⁰ Bkz., (6), PARLATIR, 84.

⁹¹ Recâizâde Ekrem'in önemini kısaca belirtmekle yetindiğimiz eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: İsmail PARLATIR (1983), **Recâizâde Mahmut Ekrem Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

⁹² Bkz. (2), TANPINAR, 427.

Recâizâde Ekrem'in şâirliğinin ilk dönemlerinde etkisinde kaldığı divan şiiri geleneğinden bu eserinde bile tamamen uzaklaşmadığı söylenebilir. Şu beyitler buna örnek olabilir:

“Yavaş yavaş büyür büyür de nahl-i ser-firâz olur
Zemîne sâye-sâz olur, hadâ'ıkın nihâli var..”⁹³

(Terennüm)

Bu vahşet-gehte tenhâ şüphe ettim iktirâbından,
Çekindim sormaya ciddiyet-i vaz'-ı türâbından.⁹⁴

(Nijad'ın Kabrinde)

Recâizâde Ekrem, oğlunu kaybettikten sonra onunla ilgili her şeyin bir arada olmasını isteyip **Nijad Ekrem**'i yazmaya başlar. Eserin içinde Nijad'a âit hâtıralar çoğunluktadır. Bu hâtıralar okunduğunda onun iyi bir hâtırat yazarı olduğu da anlaşılır.⁹⁵ Bunun dışında babasının Nijad için yazdığı şiirler; hocalarının, yakın bir arkadaşının ve devrin ileri gelen şahsiyetlerinin Nijad'la ilgili düşüncelerini ihtiva eden yazılar; Nijad'ın kaleminden çıkmış bir tiyatro eseri; şiirler, mektuplar, el yazısı örnekleri ve kısa hikâyelerle Recâizâde'nin niyetine uygun olarak Nijad'la ilgili hemen her şey kitapta yer alır.

Recâizâde Ekrem'in Nijad'a ve onu kaybetmenin kendisine yaşattığı acılara dâir samimi bir üslûpla yazdığı nesirler edebiyatımızda deneme tarzının ilk örneklerinden sayılabilir.

⁹³Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 38.

⁹⁴A.g.k., 51.

⁹⁵İnci ENGİNÜN, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, 138.

Recâizade Ekrem eserde bütün şâirliğini konuşturur. Bu kitapta Recâizâde'nin şairliğini başarılı ve başarısız yönleriyle görebilmek mümkündür. Ahmet Hamdi Tanpınar, Recâizâde Ekrem'in yaşadığı evlat acılarının onu büyük bir sanatçı yapmaya yetmediğini düşünür:

“Kader onun ilhamından şiirin tam sesini koparabilmek için bu talihsiz babayı boş yere üst üste dener. O, yıldırımın çarptığı yerde bir sene evvelki gezintilerin hâtıralarını arar. Ölüm, hayatına sadece siyah tüllerden bir dekor ilâve etmekle kalır.”⁹⁶

Recâizâde, **Nijad Ekrem**'de iki çocuğunu ve en son “enîsi, mahremi, hem-demi, hem-zebânı, hem-hâli, hem-hayâtı”⁹⁷ olan Nijad'ını kaybetmiş bir baba olarak üzüntüsünü son derece samimi bir şekilde nazım, nesir, bazen de nazım-nesir karışık olarak, kısacası dilinin döndüğü her şekilde anlatır. Buna rağmen İsmail Hikmet (Ertaylan), Recâizâde'nin dilinde coşkunun olmadığı kanısındadır.⁹⁸ **Nijad Ekrem**'i okuyanlar Recâizâde'nin acısını hisseder, ona üzülür; fakat üzüntü dolu satırlar onlarda büyük bir etki bırakmaz. **Nijad Ekrem**'deki ağlayan baba, eseri okuyanları ağlatmayı başaramaz. Bunda, başta Ahmet Hamdi Tanpınar olmak üzere Âgah Sırrı Levend, İnci Enginün ve diğer bazı edebiyat tarihçilerinin düşüncelerine göre Recâizâde'nin sanat kabiliyetinin kısıtlı olması en büyük etkindir.⁹⁹ Rıza Tevfik ise, Recâizâde'nin vefatı münasebetiyle **Türk Yurdu**'nda yazdığı yazıda, evlat sevgisinden dolayı diğer şiirlerine göre burada yazdıklarının daha iyi olduğunu söyler:

⁹⁶ Bkz. (2) TANPINAR, 433.

⁹⁷ Tevfik Fikret, “Zavallı Nijad”, 2.

⁹⁸ İsmâil Hikmet (ERTAYLAN), **Türk Edebiyatı Tarihi**, 340.

⁹⁹ Ahmet Hamdi TANPINAR, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 430; Âgah Sırrı LEVEND, **Edebiyat Tarihi Dersleri**, 107; İnci ENGİNÜN, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, 497.

“Kendisi Hâmid veyahut Fikret derecesinde ilhama mazhar olmamakla beraber şair idi. Hattâ tâkat-sûz bir aşk derecesini bulan muhabbet-i pederâne sebebiyle Nijad hakkında yazdığı mersiyelerde, âsâr-ı sâiresinden ziyade şairliğini göstermiştir.”¹⁰⁰

Köprülüzâde Mehmed Fuad da Rıza Tevfik ile aynı düşüncededir:

“Üstâd’ın her eserinde, **Zemzeme**’de, **Tefekkür**’de, **Pejmürde**’de o mâtemlerin intibâını hâmil birçok güzel ve ebedî sahifelere tesâdüf olunabilir. Fakat Üstâd’ın en güzel, en samimi mersiyeleri ancak son zamanlarda neşredebildiği **Nijad Ekrem** nâmındaki mecmua-i eş’ârındadır.”¹⁰¹

Reâizâde Ekrem, **Nijad Ekrem** ile ilgili daha sonra yapılacak yorumlara aslında peşînen cevap verir. Eserin başlarında yer alan “Kârî” başlıklı kısımda okura hitâben:

“Bir kisve-i mâtemîde süs, nizam arayanlar, bir vâveylâ-yı kalbîde zarâfet, sanat gözetenler bu eseri hiç okumamalıdır. Bundaki tahassüsât ve tefekkürât ruhtan, dimağdan çıktığı gibi nâlân ve perişan buraya intikal etti. Bu tahassüsât ve tefekkürâtın tabiat ve hakikate kurb u nisbetini takdir ise dünyada bir Nijad kaybedenlerden ziyâde etmeyenlere kalacaktır zannederim.”¹⁰² der.

¹⁰⁰ Rıza Tevfik "Üstâd Ekrem", 5.

¹⁰¹ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Üstâd Ekrem", 10.

¹⁰² Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 9.

Nijad Ekrem ile Recâizâde'nin sanatı “ikinci bir merhaleye girer”¹⁰³ Recâizâde'nin ilk verdiği eserlerinde Nâmık Kemal'in tesiri dikkati çeker. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre -**Servet-i Fünûn** dergisi etrafında topladığı ve fikirleriyle etkilediği gençlerin oluşturduğu- Servet-i Fünûn edebiyatının şekil özellikleri **Nijad Ekrem**'de kendini göstermektedir.¹⁰⁴ Diğer bir taraftan **Nijad Ekrem**'de 1898 yılında yayımlanmış olan Mehmed Emin'in **Türkçe Şiirler**'inin etkilerini de hece ölçüsüyle yazılmış bazı şiirler dolayısıyla, görmek mümkündür. Zaten Recâizâde'nin Mehmed Emin'in hece ölçüsüyle ve herkesçe anlaşılabilir bir dille yazdığı **Türkçe Şiirler**'ini desteklediği de bilinmektedir.¹⁰⁵ Servet-i Fünûn hareketinin fikir babası olan Recâizâde Ekrem'in **Türkçe Şiirler**'i savunması edebiyat tarihimiz açısından önemlidir. Nitekim **Türkçe Şiirler** yayımlandıktan yedi yıl sonra bile dilde sadeleşme ve hece vezninin kullanımı hakkında Ömer Nâci ile münakaya giren Rıza Tevfik, Recâizâde'nin **Türkçe Şiirler**'le ilgili olumlu düşünceleri hatırlatarak hece veznini savunur.

İsmail Parlatır, **Nijad Ekrem**'de aşağıdaki beyitte olduğu gibi daha önce kullanılmamış, yeni imajlar olduğunu belirtir:

“Ey Nijad'ın hasretiyle zâr olan!.. Sen sus biraz,
Rûhunu sûzân eden hicrânı hicrân söyleyin...”¹⁰⁶

¹⁰³ Bkz. (2), TANPINAR, 437.

¹⁰⁴ A.g.k., 438.

¹⁰⁵ Mehmed Emin, **Türkçe Şiirler**'i yayımlamadan önce, aralarında Recâizâde'nin de bulunduğu, devrin bazı ileri gelen edebiyatçılarına (Abdülhak Hâmid, Şemseddin Sami, Rıza Tevfik, Fazlı Necib) yazdığı şiirlerle birlikte bir mektup gönderip onlara gittiği yolun doğru olup olmadığını sorar. Recâizâde Ekrem, Mehmed Emin'in gittiği yolun doğru olduğunu ve gönderdiği şiirleri beğendiğini ifade eder. Recâizâde Ekrem'in ve kendilerine fikirleri sorulan diğer kişilerin Mehmed Emin'in mektubuna yazdıkları cevaplar, **Türkçe Şiirler**'in baş kısmında yer almaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hz. KOLCU H., KIRAN F. (2007), Mehmed Emin, **Türkçe Şiirler**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 5-27)

¹⁰⁶ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 21.

Nijad Ekrem, kitap olarak albüm şeklinde hazırlanmış, bu sebeple sayfa numarası konmamış ve resimlerle süslenmiştir. Eserdeki yazı ve resimlerin düzenlemesi Tevfik Fikret tarafından yapılmıştır. Kendisi de ressam olan Recâizâde **Nijad Ekrem**'den önce de pek çok şiirini resim altına yazmıştır. Örneğin: Koparma, Nakş-ı Nağmekâr, Nev-bahar...¹⁰⁷

Yazılan parçaların muhteva ile uyumlu resimlerle süslenmesi Servet-i Fünûn edebiyatının karakteristik bir özelliğidir. **Servet-i Fünûn** dergisi, dönemin ilk resimli dergilerindendir ve **Araba Sevdası**, **Mâi ve Siyah** ve dergide yayımlanan pek çok eser **Nijad Ekrem**'de olduğu gibi uygun resimlerle süslenmiştir. Bunun dışında **Musavver Fen ve Edeb**, **Mir'at-ı Âlem** ve **Mâlûmat** gibi dergilerde de resimle birlikte yayımlanan şiir ve nesirlere tesadüf edilir. **Nijad Ekrem**, bu anlamda Tanpınar'ın dediği gibi Servet-i Fünûn hareketinin bir numunesi sayılabilir.¹⁰⁸

Nijad Ekrem'de Nijad'a ait otuz üç fotoğraf bulunur. Bunların üçü Nijad'ın mezarının, kalan otuzu ise babasıyla, kardeşiyle ya da sadece Nijad'ın olduğu fotoğraflardır. Ayrıca Nijad'ın öğrenci kimliği; piyanosunun, Adalar'daki ve İstinye'deki evlerinin fotoğrafları da eserde yer alır. **Nijad Ekrem**'de bunların yanı sıra Nijad'ın kendi yaptığı beş resim görülür. Nijad'ın denize ve denizde seyahat etmeye olan düşkünlüğü çizdiği resimlerde de kendisini gösterir: **Nijad Ekrem**'de yer alan beş resimden dördü deniz manzarasıdır. Bu resimlerdeki bir diğer ortak nokta da mutlaka bir yelkenliye yer verilmiş olmasıdır. Kalan bir resimde orman manzarası vardır. Nijad'ın tabiata olan tutkusu düşünüldüğünde orman resmi yapmasının oldukça tabîi olduğu söylenebilir. Bunların dışında yazıların motiflerle

¹⁰⁷ Bu şiirleri, yayımlandıkları resimlerle birlikte şu kaynakta görmek mümkündür: M. Kayahan ÖZGÜL (1997), **Resmin Gölgesi Şiire Düştü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

¹⁰⁸ Bkz. (2), TANPINAR, 438

süslendiğine de sıkça rastlanır. Motiflerin hemen hepsi çiçek şeklindedir. “Güvercinler” başlıklı yazıyı süslemek için ise, muhtevaya uygun olarak başlığın kenarları ve yazının en sonuna küçük güvercin resimleri konulmuştur.

Nijad Ekrem’de ayrıca Nijad’ın kendi el yazısıyla babasına ve arkadaşı Tsitsopoulo’ya yazdığı birkaç mektuba da yer verilmiştir. Böylece Nijad ile ilgili her şeyin, her hâtıranın bir araya getirilmeye gayret edildiği bir kez daha görülmüş olur.

3.3. Nijad Ekrem’in Özellikleri

Bu bölümde **Nijad Ekrem**’in Recâizâde Mahmud Ekrem’in kaleme aldığı edebî bir eser olarak ne gibi özellikler taşıdığının üzerinde durulacaktır. **Nijad Ekrem**’in öncelikle şekil özellikleri, daha sonra muhtevası incelenmeye çalışılacaktır.

3.3.1. Şekil Özellikleri

Nijad Ekrem’de Recâizâde Ekrem’e ait nazım ve nesir olmak üzere kırk altı parça bulunmaktadır. Bunların yirmi biri nazım, on altısı nesir, dokuzu da nazım-nesir karışık olarak yazılmıştır.

Nazım türünde yazılmış olanların başlıkları sırayla şu şekildedir: “Dün, Bugün”, “Margerite”, “Terennüm”, “Tesellî”, “Nijad’ın Kabrinde”, “Süslü Bir Kütüphâne”, “Âh Nijad”, “Zavallı Nijad”, “Âh Nijad (2)”, “Nijad’a”, “Tevellüât”, “Sadedden Hâriç”, “Şuûn-ı Âleme Karşı”, “Kendim İçin”, “Ağlamak İsterim”, “Ağlarken”, “Nijad...Nijad”, “Fonografa”, “Bu da Ona”, “Hanîn”, “Son Söz: Hep ve Hiç”.

Yukarıda başlıklarını verdiğimiz şiirlerin üçü (“Margerit’e”, “Âh Nijad” ve “Nijad...Nijad”) hece vezniyle yazılmıştır. “Margerit’e” on beşli hece vezniyle on bir kıtadan, “Âh Nijad” on birli hece vezniyle beş kıtadan, “Nijad...Nijad” ise onlu hece vezniyle yirmi iç kıtadan oluşmuştur.

Diğer şiirlere bakacak olursak kalan on sekiz şiirin hepsinin aruz ölçüsüyle yazıldığını görürüz. Dolayısıyla, Recâizâde’de romantik Fransız şiirinin etkisinin giderek artmasına rağmen, onun eski şiiri en son eserinde bile tam anlamıyla bırakmadığını söyleyebiliriz.

Aruz vezniyle yazılan şiirlerden dokuz tanesi gazel şeklindedir. Bunlar: “Terennüm”, “Nijad’ın Kabrinde”, “Süslü Bir Kütüphâne”, “Zavallı Nijad”, “Âh Nijad (2)¹⁰⁹”, “Tevellüât”, “Sadedden Hâriç”, “Kendim için”, “Fonografa” ve “Bu da Ona” başlıklarını taşır.

¹⁰⁹ Eserde “Âh Nijad” başlıklı iki şiir olduğu için kitapta yer alma sırasına göre sonra olana “Âh Nijad (2)” dedik.

Nijad Ekrem'de gazel dışında “Tesellî” başlıklı şiirde müseddes, “Nijad’a” adlı şiirde kaside, “Ağlamak İsterim”de müsemmen, “Ağlarken”de muaşşer ve “Hanîn”de murabba nazım şekilleri kullanılmıştır.

Geri kalan diğer manzumelerde ise durum biraz farklıdır. Örneğin “Dün, Bugün”de on mısralık bentler vardır. Şiir bu yönüyle muaşşeri hatırlatır; fakat kafiye düzenine bakıldığında şiirin kafiye düzeninin muaşşerin kafiyeleşimine benzemediği görülür. Muaşşerde kafiye şemasının aaaaaaaaaa, aaaaaaaabb şeklinde olması gerekirken söz konusu manzumede aabccdddaab, ffeeeefeb ile başlayıp bu düzende devam eden bir kafiyeleşim vardır.

“Şuûn-ı Âleme Karşı” da sürekli tekrarlanan:

“Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
Bulmak onu bir emr-i muhâl oldu, değil mi?”

beytinin olması akla tercî-i bendi getirir. Tercî-i bentte hâneler beyitlerden oluşur. Oysa burada beyit değil üçlükler vardır ve tercî-i bendin kafiye örgüsü aa ba ca ... iken “Şuûn-ı Âleme Karşı” aab ccb dd... şeklinde kafiyeleşir.

Altı mısralık bentlerle yazılmış olan “Son söz” adlı manzum eserde de “Dün, Bugün” ve “Şuûn-ı Âleme Karşı”daki gibi bir durum söz konusudur. Şiirde müseddeste olduğu gibi altı mısralık bentler vardır; fakat kafiye şeması müseddeste aaaaaa bbbba... iken bu şiirde aa ba cc dd ed... şeklindedir.

Şiirlerde en çok kullanılan aruz vezni “mefâîlün feilâtün mefâîlün feilün” ve “mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün”dür. **Nijad Ekrem**’deki şiirlerin beşi (“Mevt... Nijad”, “Süslü Bir Kütüphâne”, “Kendim için”, “Ağlamak İsterim”, “Kütüphânem”) bu kalıplardan ilkiyle, beşi de (“Terennüm”, “Nijad’ın Kabrinde”, “Zavallı Nijad”, “Âh Nijad”, “Sadedden Hariç”) ikincisiyle yazılmıştır.

Diğer şiirlerde ise farklı kalıplar kullanılmıştır. “Dün, Bugün” şiiri, mefûlü mefâîlün feûlün; “Teselli” fâilâtün fâilâtün fâilün; “Nijad’a”, mefûlü fâilâtü mefâîlü fâilün; “Tevellüat”, mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün; Şuûn-ı Âleme Karşı, mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün; “Ağlarken”, Mefûlü fâilâtü mefâîlü fâilün; “Fonografa”, feilâtün feilâtün feilâtün feilün; “Bu da Ona”, mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün; “Hanîn”, mefûlü fâilâtü mefâîlü fâilün; “Son Söz: Hep ve Hiç” mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün kalıbıyla yazılmıştır.

Şiirlerin bazılarında (Örneğin: “Kütüphânem”, “Son Tenezzüh”, “Kara Günlerim” başlıklı yazıların manzum kısımlarında) Ekrem’in diğer şiirlerinde olduğu gibi vezin zorlamaları göze çarpmaktadır.

Hem aruz vezniyle hem de hece vezniyle şiirler yazmış olması Recâizâde’nin şiirinde bir yandan divan şiiri geleneğinin diğer bir yandan da halk söyleyişinin etkili olmasındandır. **Nijad Ekrem**’de aruz vezniyle yazılmış olan şiirler dil bakımından hece vezniyle yazılmış olanlara göre daha ağırdır. Örneğin “Âh Nijad” başlıklı hece vezniyle yazılmış şu şiirde kullanılan dil son derece sadedir:

“Hasret beni cayır cayır yakarken
 Bedenimde buzdan bir el yürüyor,
 Hayâline çılgın çılgın bakarken
 Kapanası gözümü kan bürüyor.”¹¹⁰

Aruz vezniyle yazılmış “Son Söz: Hep ve Hiç”te kullanılan dil ise yukarıda bir kıtasını verdiğimiz şiirin diline kıyasla çok daha ağırdır:

“Endîşe-i ferdâ ile pür-ye’s ü fütûrum
 Âciz kulunum.. Mu’terîf-i acz ü kusûrum.
 Deryûze-i afv istiyorum merhametinden,
 Reddetme kapından beni, ey Rabb-i gafûrum
 Hîn-i güzerimde bana sehl et sekerâtı,
 Buldur orada nûrun ile râh-ı necâtı”¹¹¹

Edebiyatla ilgili düşüncelerinden üslûp konusunda çok titiz olduğunu bildiğimiz Recâizâde Ekrem, diğer eserlerinde olduğu gibi **Nijad Ekrem**’de de bir takım söyleyiş hataları yapmıştır. İşte buna bir örnek:

“On beş senelikti yerin üstünde devâmın,”¹¹²

Nijad Ekrem’de yer alan şiirlerde tezat, tekrîr, teşbih, nidâ, istifham ve teşhis sanatlarına sıkça yer verilmiştir.

¹¹⁰ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 65.

¹¹¹ A.g.k., 315.

¹¹² A.g.k., 311.

Oğlunun öldüğünü anlatırken kabullenmek istemeyen bir tavır sergileyen Recâizâde Ekrem, buralarda istifham sanatına başvurur:

“Nijad! Öldün mü sen? der, beklerim bir sayha-i inkâr
Uçan sesler havada bahsederken memâtından”¹¹³

(İstifham)

“Mahv oldu o bir vehm ü hayâl oldu o değil mi?
Bulmak onu bir emr-i muhâl oldu değil mi?”¹¹⁴

(İstifham)

Nijad’lı ve Nijad’sız zamanlar, mekânlar ve durumlar arasındaki fark Recâizâde Ekrem’e göre çok keskindir. Onunla birlikte olunan zaman, mekân ve durumlar olumlu anlamlar taşıyan kelimelerle anlatılırken, Nijad’ın ölümünden sonrakiler karamsar ve olumsuz bir şekilde ifâde edilir. Recâizâde bu farkı anlatmak için aşağıda olduğu gibi tezat sanatını kullanır:

Gülümser çehre-i devrân ben ağlarken firâkınla..
Ne lütf oldu aceb devrâna bilseydim vefâtından?”¹¹⁵

(Tezat)

Oğlunun kaybetmenin Recâizâde’ye çektirdiği acıların had safhaya ulaştığı mısralarda şair duygu yoğunluğu yaşar ve tekrîr sanatına başvurur:

¹¹³ A.g.k., 70.

¹¹⁴ A.g.k., 185.

¹¹⁵ A.g.k., 70.

Birkaç ağız eylerdi uzaklarda terennüm;
Mağdur düşündüm seni..mağdur düşündüm!
(Tekrîr)

“Bugün sefîl kalan i’tiyâda ağlayayım..
Nijad’a ağlayayım ben.. Nijad’a ağlayayım!”¹¹⁶
(Tekrîr)

Recâizâde, Nijad’ın hayaliyle ya da kendi kendine konuştuğu şiirlerinde ise bol bol nidâ sanatına yer verir:

“Ey Nijad’ın hasretiyle zâr olan!.. Sen sus biraz,
Rûhunu sûzân eden hicrânı hicrân söyleyin...”¹¹⁷
(Nidâ)

“Nijad.. Ey hâsıl-ı ömrüm! Niçin gittin? dedim ammâ
Bu âciz-ter suâle nâ-ümîd oldum cevâbından!”¹¹⁸
(Nidâ)

Teşbih ve teşhis sanatları da Recâizâde Ekrem’in şiirlerinde çokça görülen sanatlardır:

¹¹⁶ A.g.k., 227.

¹¹⁷ A.g.k., 21.

¹¹⁸ A.g.k., 52.

“Vâreste-i şevâ’ib idin bir melek gibi,
Enmûzec-i nezâhet idi tıynetin senin.”

(Teşbih)

“Deryâ, çemen, güneş... neye kahretti âsmân?
Nereden gelir o kahkaha-i mevt-i mihribân?”¹¹⁹

(Teşhis)

“Gamlı bir nısf-ı leyl idi piyanon
-Kalb-i meşhûn-ı şehka-i nagâmât”¹²⁰

(Teşhis)

Ayrıca **Nijad Ekrem**’de bulunan “Nijad!.Nijad!.” şiirinde ve **Tefekkür**’de tahkiye yani bir olayı hikâye etme çok açık bir şekilde görülmektedir. “Nijad!.Nijad!.”da Nijad Ekrem’in meziyetleri ve sonunda hasta oluşu, **Tefekkür**’de ise çocukluk anıları ve Nijad ile aralarında geçen bazı konuşmalar söz konusu edilir:

“Aded-i sâlin olmadan on iki
Mu’ciz olmuştu kilik-i pür-hünerin.
Nâdirât-ı bedâet-i eserin
Dağıtılmış, kalansa pek eski
Bazı eş’ar ile beş on kroki

¹¹⁹ A.g.k., 243.

¹²⁰ A.g.k., 272.

On üçünde “Ödip Rova” yazdın.
 Dehşet-endâz-ı müdrikât-ı fuhûl!..
 O dehan olmasaydı olmazdın
 Şüphesiz öyle münkesir, ma’lûl.
 Bunda hilkat mi ben miyim mes’ûl?..”¹²¹

(Nijad!. Nijad!.)

Tefekkür ile ilgili bir diğer önemli nokta ise şudur: İsmail Parlatır, bu eserle Türk şiirine karşılıklı konuşmanın girmiş olduğunu savunur.¹²² Ne var ki **Tefekkür**’den önce Şinasi’nin yazdığı “Eşek ile Tilki Hikâyesi”nde de karşılıklı konuşma vardır. Dolayısıyla Recâizâde Ekrem şiirde karşılıklı konuşmaya yer veren ilk şairlerden biri olsa da, onun karşılıklı konuşmanın ilk örneğini verdiğini söylemek pek isabetli olmaz:

“-Bir dıraht üstüne çıkıp karga
 Peynire çalmak istiyordu gaga
 Bunu bir tilki görmesiyle hemân
 Attı zîr-i dırahta hırs ile cân
 Edip ol edeple... Nedir o?
 -Arz-ı selâm
 - Hâ!.. Arz-ı selâm
 Şu zemîn üzre etti feth-i kelâm:
 Bârekâllah ne hoş likânız var!
 Ne kadar dil-nişîn edânız var!
 O tenâsüb, o yâl ü bâl, o hırâm
 Komadı bendenizde hiç ârâm... Artık bilmiyorum”¹²³

¹²¹ A.g.k., 271.

¹²² Bkz. (6), PARLATIR, 156.

¹²³ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 404.

Nijad Ekrem'de bulunan Recâizâde Mahmud Ekrem'in kaleminden çıkmış nesirler incelendiğinde neredeyse hepsinin hâtırât türüne örnek teşkil ettiği söylenebilir. Recâizâde Ekrem'in Nijad ile ilgili hâtırâlarını anlattığı kısımlar: "13 Mart 216", "Margerit", "Güvercinler", "Tesâdüf", "Unuttun mu?", "Doğru değil mi?", "Küçük Sandal", "Zeboli", "Zavallı Çocuk", "Esas Ahlâk Yaradılmıştır", "İstinye", "Acz-i Meş'ûm", "Nijad Öldü, Ben Yaşıyorum", "Nijad'ın Hakkı Var", ve "Bir Cevap ki Kitap Olmalı İdi" başlıklarını taşır.

Recâizâde, Nijad'a dâir hâtırâlarını yazarken bazen başta bazen de sonda samimi, sohbet havasında ve belirli bir mesele üzerinde yoğunlaşma gayreti olmaksızın şahsî düşüncelerine yer verir. Bu özellik dolayısıyla **Nijad Ekrem**'deki bazı yazılar deneme türüne de örnek teşkil eder. Örneğin "Unuttun mu?" başlıklı yazının şu satırlarında olduğu gibi:

"Zavallı gafil ben. Kendimce kararı vermiş idim. Baharda Ada'ya nakleder etmez sana bir at alacaktım... Şimdi görüyor musun Nijad? Bunların hiç birisi olmadı... Lâkin ben yine bugün niçin ağlıyorum? Evet, sana böyle hitâb ederken karşımdaki sokakta heves-kâr-ı cünûn bir genç kızla bir delikanlının kahkaha-i mülâtafasını işittim..."¹²⁴

Nijad Ekrem'de mektup türüne örnekler de yer almaktadır. "Esas Ahlâk Yaradılmıştır"a Recâizâde, oğluna verdiği doğum günü hediyelerinin içine koyduğu mektupları eklemiştir:

¹²⁴ A.g.k., 59-60.

“Oğlum Nijad,

Senin mukaddere-i ömrünün sekizincisi bugün saat onda tamâm olduğundan bi-lütf-ı Teâlâ dokuzuncusu hulûl etmiştir.

Senelerin böyle değıştikçe Cenâb-ı Allah’dan senin için en sâlim ve en mahfuz bir neşv ü nemâ-yı vücûd içinden en parlak bir terakkî-i irfan ve isti’dad temenni ederim. Yaşına nisbetle irfan ve istidâdında gördüğüm meziyet ve liyâkatten dolayı müftehir ve bu bahtiyarlığa beni lâyıık gören Cenâb-ı Hakk’a her an müteşekkirim.

Yeni sâl-i hayatının –sâir her türlü hedâyâ-yı kıymetdâra müreccah göreceğini bildiğim- bu yâdigâr-ı nâciz ile tebrik ediyorum. Zaten kitabhânem biraderin Ercümenî ile senindir. İnşallah her cihetle feyz-yâb ve bahtiyâr olursun oğlum.

İstinye: Fî 19 Ağustos Sene 1308

Ekrem”¹²⁵

Nijad Ekrem’de nesir halindeki yazılarda aruz vezniyle yazılmış şiirlerdeki gibi ağır bir dil söz konusu değildir, ancak çok sade bir dilden de söz edilemez. Anlatımdaki akıcılık da dikkate alındığında kitaptaki nesirlerin şiirlere göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Nijad’ın defnedilmesini anlatan “Kara Günlerim”den alınmış şu paragraf **Nijad Ekrem**’deki nesir dilinin nasıl olduğuna iyi bir örnektir:

“Tabut lâkayd insanların omuzlarında sağa sola meyledip yine doğrularak ilerlerken Kandilli yolundan süratle gelip yetişen iki zât cemaate iltihâk etti. Nijad’ın muhibb-i muhteremî Tevfik Fikret’i uzaktan teşhis eder etmez yanar yüreğime buzlu sular serpilmiş gibi bir hâl hissettim. “Oh! İşte Nijad’a samimi ağlayacak bir kardeş... Artık şimdi ben de serbest ağlayabilirim..” diyerek ona doğru ilerledim...”¹²⁶

¹²⁵ A.g.k., 131.

¹²⁶ A.g.k., 240.

Nijad Ekrem'de yer alan “Zavallı Baba”, “Tahattur”, “Mevt...Nijad”, “Kütüphânem”, “Geğbûze'de”, “Son Tenezzüh”, “Kara Günlerim” ve “Tefekkür” nazım-nesir karışık olan metinlerdir.

Aşağıda birkaç satırı olan “Geğbûze'de” başlıklı yazıda Nijad ile Gebze'ye yaptıkları bir gezi anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu metin hâtûrâta bir örnek olmakla birlikte gezi yazısı özelliği de göstermektedir:

“Kasabaya kabristan cihetinden girecek idik. Onun için şoseyi bırakarak sola meylettik. Kabristana dâhil olunca orada hoşumuza giden bir iki manzarayı aldıktan sonra daha ilerleyip bu büyük kabristanın kasabanın şimâline müntehâ noktasına vâsıl olduk ki oradan Çoban Mustafa Paşa Câmiî'nin koyu mavi kubbesiyle beyaz minaresi önlerindeki siyah servilerle beraber dış duvarın üzerinden bir hoş görünüyordu.”¹²⁷

Eserde bulunan nesirlerde bazen mensur şiire yaklaşan kısımlar da yer almaktadır:

“Mealî-i tahassüsât ve tefekkürâta mahrem olan dimağın dökülecek. Bunlarla da akrepler, çıyanlar birkaç günler geçinecek. Sen bir kadîdden ibaret kaldığın halde mevcudiyetinin gayet mudhik bulduğun bu neticesine sürekli handelerle güleceksin. En sonra kemiklerini de o kara toprak kemire kemire mahvedecek. Sen bütün bütün ma'dum ve bî-nişân olacaksın. Artık senden hiçbir zerre kalmayacak. Sen bir hiç.. mücerret bir hiç olacaksın. Nijad.. bu sevgili nâmın da bir ism-i bî-müsemma kalacak.”¹²⁸

¹²⁷ A.g.k., 75.

¹²⁸ A.g.k., 259.

“Âh Nijad, Neredesin?” başlıklı kısım ise mensur şiire örnek olabilecek bir âhenkle yazılmıştır:

“Seni düşünürüm, düşündüğüm kadar ruhumda şedîd bir yanmaklık hissederim ki bildiğimiz yanmaya benzemez, kalbimde derin bir tahassür duyarım ki bildiğimiz tahassüre benzemez. Benim ruhumu, kalbimi böyle üzüp öldüren, beni böyle berbat edip çıldırtan hisleri anlatmak için hürmet.. hasret gibi kelimeler ne kadar aşağı kalıyor. Âh Nijad neredesin?”

Nijad Ekrem’de eserin temasına uygun olarak bazı kelimelerin çok tekrarlandığı söylenebilir. İsim türünden en çok kullanılan kelimeler: “Mâtem”, “ölüm”, “mevt”, “mezar”, “hâk”, “karanlık”, “felâket”, “me’yûs”, “giryе” ve “mahv”dır. Bu kelimelerin fazla kullanılması Nijad’ın ölümü ve bu durumun babasına hissettirdiklerini çok iyi açıklamaktadır. Fiil olarak: “Ağlamak”, “gitmek”, “gelmek” kelimeleri sıkça karşımıza çıkar. “Gitmek”, anlam olarak çoğunlukla Nijad’ın ölmesini karşılamaktadır. “Gelmek” ise, Nijad’ın babasına dönmesi, onu yalnız bırakmaması anlamındadır. “Âh” ve “ey” nidâları da yine Nijad Ekrem’de bir çok kere -Recâizâde Ekrem’in coşkunluk anlarında yazdıklarında- yer almaktadır..

Recâizâde, **Nijad Ekrem**’e kendi yazdıklarının dışında, Tefik Fikret’in Nijad’ın ölümünden sonra **Servet-i Fünûn**’da yazmış olduğu “Zavallı Nijad” adlı yazıyı ve yine aynı vesileyle Hâlid Ziyâ’nın kaleme aldığı bir yazıyı ve Nijad’ın Fransız Koleji’nden hocası olan A. Chuzel’in bir yazısını (Türkçe’ye çevrilmeden Fransızca olarak) eklemiştir. Ayrıca şâir C. D’agostino’nun Nijad’ın ölümünden sonra yazdığı “Tombe D’efant”¹²⁹ (Çocuğun Kabri) şiiri ile Nijad’ın arkadaşı A. Tsitsopoulou’nun Nijad’la ilgili hâtıralarını ihtiva eden yazısı da **Nijad Ekrem**’de

¹²⁹ A.g.k., 348.

yer almaktadır. **Nijad Ekrem**'de bunların dışında Nijad'ın yazdığı “La Vie”, “La Solitude”, “Le Silence”, “Pour Une Nuit D’amour”, “Le Suicide” başlıklı Fransızca şiirlerle “Oedipe Roi”, “Ziyâret-i Kabristan”, “Koyun ile Köpek”, “Bir Mektup” ve “Osmanlılarda Muhabbet-i Vatan” başlıklı parçalar da bulunmaktadır.

Tevfik Fikret'in ne zaman yazdığı hakkında bir bilginin olmadığı “Nijad’a” şiirinde Nijad Ekrem anlatılmaktadır. Bu şiir **Nijad Ekrem** yayımlandıktan sonra mı yazıldı, önce yazıldıysa niçin kitaba alınmadı bilinmemektedir; ancak hocasına ve Nijad Ekrem'e bu kadar değer veren Fikret'in şiirinin **Nijad Ekrem**'de yer almaması dikkat çekicidir.

Nijad Ekrem'de şekil itibarıyla bir diğer önemli konu da noktalama işaretleridir. Eserde yazarın kendi ürettiği iki nokta (..) çokça karşımıza çıkar. Bu işareti bazen “Ne ilaç almak istedin ne gıda..¹³⁰” örneğinde olduğu gibi üç nokta yerine kullanırken, bazen de virgül yerine kullanır: “Hâsılı onun da Pirâye gibi, Emced gibi hîç-ender-hîç olduğuna kalbimle.. vicdanımla.. fikrimle.. hayalimle kâni' olup inanmaya mecbur olacağım.”¹³¹ Üç nokta (...) da Recâizâde Ekrem'in en çok kullandığı noktalama işaretlerinden biridir. Çaresiz ve bitkin ruh haline büründüğü satırlarda eksilteli cümlelere sıkça yer veren Ekrem, buralarda üç nokta kullanır. Ünlem (!) ve soru işareti (?) de eserde çok fazla karşımıza çıkar. Nijad'a, kadere, insanlara seslenirken ve ünlem belirten cümlelerin sonunda ünlem işaretini; etrafındakilere, kendisine, Nijad'ın ruhuna sorular yöneltirken de soru işaretini kullanır.

¹³⁰ A.g.k., 273.

¹³¹ A.g.k., 266.

Nijad Ekrem'de soru işareti ve iki noktanın, soru işareti ve ünlemin art arda kullanıldığı yerler de söz konusudur. Hattâ soru işareti, ünlem ve iki noktanın birlikte kullanıldığı yerler bile eserde bulunmaktadır: “Elbette onun gaybûbet-i ebediyesi de yalnız bir emr-i vâki’ olmaktan ibaret kalmayacak ya?!..”¹³² Noktalama işaretlerinin bu şekilde kullanılması Recâizâde Ekrem'den sonra Servet-i Fünun şairlerinde ve yazarlarında da karşımıza çıkar.¹³³

3.3.2. Muhteva Özellikleri

Nijad Ekrem, Recâizâde Mahmud Ekrem'in ölen çocuklarından Nijad için kaleme alındığından; şiir, nesir tüm bölümlerinde genel olarak en çok üzerinde durulan nokta Nijad'ın ne kadar değerli olduğu, o ölünce Recâizâde ve yakın çevresindeki dostlarının ne kadar üzüldüğüdür. **Nijad Ekrem**, Recâizâde'nin duygu bakımından en yoğun olan eseridir.

Romantik Fransız şiirinin etkisi altında kalan Recâizâde Ekrem'in şiirlerinde önemli bir yer tutan ölüm teması, **Nijad Ekrem**'deki şiirlerin hemen hepsinde kendisini gösterir. Kitapta, Recâizâde'nin yazdığı şiirlerin tümü Nijad'ın ölümünden bahsetmektedir. Bu anlamda **Nijad Ekrem**'de bulunan şiirlerin tamamının mersiye olduğu söylenebilir. İşte buna birkaç örnek:

“Lâkayd-ı vücûd, münbasıt, şen,
Özler gibi iftirâkı benden

¹³² A.g.k., 265.

¹³³ Bkz. (6), PARLATIR, 159.

Gittin... Niye gittin öyle erken?
 Bîdâr-ı elem yanıp biterken
 Mahmûm-ı leyâl-i hasretinde,
 Rûhum dayanır mı bulmasam ben
 Nûşâbe-i şebnem-i tefekkür?..”¹³⁴

“Ey Nijad’ın hasretiyle zâr olan!. Sen sus biraz,
 Rûhunu sûzân eden hicrânı hicrân söylesin...”¹³⁵

“Nijad.. Ey hâsıl-ı ömrüm! Niçin gittin? dedim ammâ
 Bu âciz-ter suâle nâ-ümîd oldum cevâbından!”¹³⁶

“Niçin o gitti de kaldım o yerde ben me’yûs?
 Bu aksi işte, ilâhî, ne hikmet olsa gerek?..”¹³⁷

Recâizâde Mahmud Ekrem, **Nijad Ekrem**’de ölüm temasını klasik edebiyattaki gibi Allah’a kavuşma şeklinde ele almaz. “... Ekrem büyük ölüm gerçeği karşısında sadece hissî bir tavır takınmaktan daha fazla bir derinliğe ulaşamaz.”¹³⁸ Recâizâde Ekrem oğlunu kaybettiği için büyük ıstıraplar çekmektedir, ölüm ona acıyı ve ayrılığı bir kez daha tattırmıştır. Buna rağmen eserdeki hiçbir şiirde Abdülhak Hâmid’in eşi Fatma Hanım’ı kaybedince yazdığı **Makber**’de yer yer yaptığı gibi isyan yoktur. Ekrem, Nijad’ın ölümüne anlam veremez, kendisinin ölmesinin daha yerinde olacağını düşünür; çünkü Nijad daha çok gençtir; fakat onun Nijad’ın ölümüyle ilgili düşünceleri bundan öteye gitmez. Recâizâde Ekrem Allah’a, kadere karşı suçlayıcı değildir. Hattâ “Tesellî” şiirinde “Bekle rûhum bekle, rûz-ı mahşeri” diyerek tevekkül ettiğini söyleyebiliriz. Öğrencisi ve dostu Tevfik Fikret’in

¹³⁴ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 15.

¹³⁵ A.g.k. 21.

¹³⁶ A.g.k. 52.

¹³⁷ A.g.k. 64.

¹³⁸ Orhan OKAY, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, 130.

Recâizâde için yazdığı “Resminin Karşısında” şiirinde talihsiz babanın çektikleri Allah’a mâl edilir. Recâizâde ise Nijad’ın ölümünden en çok canı yanan kişi olmasına rağmen yazdıklarının hiçbirinde böyle bir tavır sergilemez.

Mehmet Kaplan, Recâizâde Ekrem’in şiirlerinde acı çekmenin ve aşk duygusunun yüceltildiğini düşünür:

“Eski Türk edebiyatında Fûzûlî, Şiîlerin matem tutma zevkini aşk duygusu ile birleştirerek ızdırabı yücelten şiirler vücuda getirmişti. Osmanlı şairleri tarafından pek kullanılmayan bu tema Recâizâde Ekrem romantiklerin de tesiriyle yeni bir şekil veriyor; ızdıraptan hoşlanmayı tekrar ebedî bir değer haline getiriyor.”¹³⁹

Recâizâde Ekrem’in şiirinde en çok rastlanan diğer iki konu aşk ve tabiattır. Babasının Nijad Ekrem’e olan düşkünlüğü aşk derecesinde bir evlat sevgisi olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁰ Bu anlamda, **Nijad Ekrem**’in her satırı evlat aşkıyla doludur:

“Gösterir mağdûr onu hülyâlarım,
Hep tarassudla geçer rüyâlarım,
Kendine âit bütün sevdâlarım
Gitti.. ancak kaldı vâveylâlarım.
Geçti artık bir daha gelmez geri..
Bekle rûhum, bekle rûz-ı mahşeri!”¹⁴¹

“Bu ayrılık bana yaman geldi pek,

¹³⁹ Mehmet KAPLAN, **Şiir Tahlilleri**, c. I, 89.

¹⁴⁰ Rıza Tevfik, “Nijad’ın Pederi Ruhun Ebediyeti”, 1.

¹⁴¹ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 45.

Rûhum hasta, kırık kolum kanadım.
Ya gel bana, ya oraya beni çek,
Gözüm nûru oğulcuğum, Nijad'ım!"¹⁴²

Nijad'a yazılmış şiirlerde tabiat unsurlarına da geniş bir şekilde yer verilmektedir. Nitekim Recâizâde'ye göre tabiat, sanat içinde bitmek tükenmek bilmeyen bir hazinedir.¹⁴³ **Nijad Ekrem**'de bulunan tabiat tasvirlerinde şair, tabiatı ruh halinden bağımsız bir şekilde değil, kendisiyle özdeşleştirerek anlatır:

"Git, atıl âgûş-ı tenhâyîsine çamlıkların..
Arz-ı hâl et Hâlik'a: Sen söyle, orman söylesin."¹⁴⁴

"Akşam sular kararıp da gam çökerken havaya,
Karşımdaki durgun deniz eş olurken ovaya,
Seyirciler takım takım evlerine dönerken,
Yavru kuşlar cıvı cıvı çekilirken yuvaya"¹⁴⁵

Gerçek anlamda tabiatın ilk kez Recâizâde Ekrem'de karşımıza çıktığının altını çizen Orhan Okay, Ekrem'in şiirlerinde tabiatı derinliksiz, sathî hattâ biraz da çocukça bir takım tasvirlerden ibaret olarak görür: "...o, pastoral bir dekor ortasında yakınlarının ölümü için ağlayan bedbaht bir babadır."¹⁴⁶

¹⁴² A.g.k., 66.

¹⁴³ A.g.k., 119.

¹⁴⁴ A.g.k., 21.

¹⁴⁵ A.g.k., 35.

¹⁴⁶ Bkz. (138), OKAY, 130.

Nijad Ekrem'de bulunan şiirlerin konularından kısaca bahsedecek olursak “Dün..Bugün” adlı şiirde başlığından da anlaşılabilceği gibi Recâizâde, Nijad ile geçirdiği yıllarla Nijad'ın ölümünden sonraki hayatını karşılaştırmaktadır. “Terennüm”de Nijad'ın ölümünden sonra bir gölge gibi varlığını devam ettirdiği, “Teselli”de ve “Şuûn-ı Âleme Karşı”¹⁴⁷da oğlunu bir daha göremeyecek olan babanın üzüntüsü anlatılmaktadır. “Nijad'ın Kabrinde” başlıklı şiirde Nijad'ın mezarının başında ona hitâben söylenmiş içli sözler yer almaktadır. “Mevt.. Nijad”da Recâizâde ile Nijad Ekrem'in ölüm konusundaki bir tartışmaları, “Süslü Bir Kütüphâne” adlı şiirde Nijad'ın kütüphâne ve kitap sevgisi söz konusu edilmektedir. “Âh Nijad”, “Zavallı Nijad”, “Tevellûât”, “Âh Nijad(2)”, “Kendim İçin”, “Ağlamak İsterim” ve “Hanîn”de Recâizâde'nin Nijad'ın ölümünden duyduğu acı ve ona olan özlemi anlatılmaktadır. “Hanîn”in bir özelliği de Âkif Paşa'nın torunu için yazdığı bir mersiyesinin örnek alınarak yazılmış olmasıdır. “Nijad'a” başlıklı şiir Nijad Ekrem'i övmek amacıyla yazılmıştır. “Sadedden Hâriç”te Recâizâde Ekrem, Nijad'ı aldığı için kadere sitem etmektedir. “Ağlarken” adlı şiirde Nijad'ın ölümü, defnedilmesi; “Nijad! Nijad!”da Nijad'ın nitelikleri ve hastalığa düşmesi anlatılmaktadır. “Fonografa” ve “Bu da Ona”da Nijad'ın sesini fonograftan dinlemenin Recâizâde'ye hissettirdikleri kelimelere dökülmektedir. **Nijad Ekrem**'de yer alan Recâizâde'ye ait son şiir olan “Son Söz: Hep ve Hiç”de ise Recâizâde oğluna hitâben onun yokluğunun kendisini ne kadar üzdüğünü anlatılmaktadır.

Nesirler incelendiğinde ise, Nijad ile ilgili hâtırâlar anlatılırken Nijad'ın çok parlak, gelecek vâdeden, hattâ yaşından beklenmeyecek meziyetler gösteren, mükemmel denebilecek bir çocuk olduğu sık sık vurgulanmaktadır: “Evet, akli o kadar yükseklerde gezen yedi yaşındaki Nijad'ın boyu chevalet'ye yetişmekten çok uzaktı.”¹⁴⁸ cümlesi babasının Nijad'ın zekâsıyla ilgili düşüncelerinin özeti gibidir.

¹⁴⁷ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 184.

¹⁴⁸ Bkz. (7), Recâizâde Mahmud Ekrem, 172.

Recâizâde Ekrem, **Nijad Ekrem**'i oğlunu kaybetmiş bir babanın psikolojisiyle yazdığı için gerek şiirlerde gerek nesirlerde hep Nijad'ı kaybetmeden önceki günlerle onu kaybettikten sonraki günlerini karşılaştırır ve yaşadığı derin acıyı satırlara döker. Aşağıdaki alıntılar buna birkaç örnektir:

“Âh Nijad -dedim- sen olsaydın şimdi yine itirâza kıyâm ederdin. Fakat bugün itirâza artık hiç mecâl yok... O hükm-i şâirânede senin mazhariyetine münâfî düşen yalnız şu ki filhakîka sen de bir çiçek gibi geldin, geçtin...”¹⁴⁹

“Hayır hayır... Âlem bugün nasıl olmak lâzım gelirse öylece yerinde. Âlem içinde her şey kendisine has olan neşesiyle kâim ve dâim. Yalnız benim kendi âlemim yerinde değil. Âh, benim Nijad'ım yok.”¹⁵⁰

Nesirlerde nelerin söz konusu edildiğine bakacak olursak “Tahattur”da Recâizâde Ekrem'in Chateaubriant'ın **Atala**'sından çevirdiği:

“Bir çiçek gibi geldim, geçtim. Kırdaki otlar gibi kurudum.
Bir bî-çâre âleme niye geldi? Yüreklere zehirlemek, merâretleri
İçinde olanlara hayat niçin verildi?..”¹⁵¹

satırları üzerine Nijad ile yaptıkları bir tartışma anlatılır. “14 Mart 316”da Recâizâde Ekrem, Nijad ölmeden önceki bir doğum gününü hatırlayıp o günü Nijad'ı kaybettikten sonraki günleriyle karşılaştırır. “Margerit”te Recâizâde, Nijad'ın ağzından bir çiçekle konuşarak, oğlunun hastalığını ve öleceğini anlatır. “Güvercinler” başlıklı kısımda, Nijad'ın güvercinleri beslemek isteyip uşağın yem

¹⁴⁹ A.g.k.,23.

¹⁵⁰ A.g.k., 27.

¹⁵¹ A.g.k., 22.

almaya gönderilmesi; fakat yem alınana kadar kuşların uçması, Nijad öldükten sonra da Recâizâde'nin o yemleri bulmasıyla bu olayın hatırlaması anlatılır. “Tesâdüf”te Nijad’ını kaybeden Recâizâde ile babası ölmüş bir kızın Büyükada’da karşılaşmaları ve aralarında geçen diyalog, “Unuttun mu?”da Recâizâde Ekrem’in Nijad ve Ercümend ile Taksim’de yaptıkları bir gezi söz konusu edilir.

“Kütüphânem”de **Perviz**’in yazılması münâsebetiyle Recâizâde’nin Nijad’a yazdığı bir mektup, “Doğru Değil mi?” adlı metinde Nijad’ın ağabeyi Emced’in kabrine zarar verilmesi üzerine Nijad, Ercümend ve Recâizâde’nin konuşmaları yer alır. “Geğbûze’de” adlı parçada Nijad ile babasının Gebze’ye yaptıkları bir gezi, “Küçük Sandal”da Nijad ve Ercümend’in bir sandal gezisi sırasında aralarında geçen konuşmalar yazıya dökülür. “Zeboli” başlıklı kısımda Recâizâde’nin Nijad ile Büyükada’daki gezileri ve Nijad’ın Zeboli isimli bir eşeğe olan sevgisi, “Zavallı Çocuk”da Nijad’ın fotoğrafını çekirtmeye gittikleri bir gün yaşananlar kaleme alınır. “Esas Ahlâk Yaradılmıştır” adlı metinde Nijad’ın doğum günlerinde babasının ona yazdığı mektuplar vardır. “İstinye”de Nijad’ın doğduğu ve çocukluğunun büyük bir kısmının geçtiği İstinye semti, “Acz-i Meş’ûm” adlı parçada Nijad’ın hastalığı sırasında Büyükada’da geçirdikleri birkaç gün, “Son Tenezzüh”, “Kara Günlerim” ve “Nijad Öldü Ben Yaşıyorum” başlıklı metinde Nijad’ın son günleri, ölümü ve ölümünden sonraki birkaç gün anlatılır. “Nijad’ın Hakkı Var”da Nijad’ın hayat, ölüm ve insanlarla ilgili düşüncesi, “Âh Nijad, Neredesin?”de Nijad’ın yokluğunun Recâizâde Ekrem’e düşündürdükleri ve hissettirdikleri Nijad’a hitâben yazıya dökülür. “Bir Cevap ki Kitap Olmalı İdi”de Nijad’ın ölümünden sonra Recâizâde’nin kim olduğu bilinmeyen bir dostundan gelen tâziye mektubuna verdiği cevap vardır.

Nijad Ekrem’de hâtırâlar anlatılırken, olayın geçtiği iç ve dış mekânlar da başarılı tasvirlerle okuyucunun gözünün önünde canlandırılır:

“Fakat dün Beyoğlu’ndaki hâneye, o bozulmuş harâb-ı hicrân kalmış âşiyâneye uğramak lâzım geldi. Nijad’ın kitabhânemde bulunan bir resmini yanıma almak için oraya girdim. Yazıhânenin üzeri perişan atılmış mektuplar, pusulalar, kart de visitler, tabiblerin hiçbir şeye yaramayan reçeteleri ile dolmuş, örtülmüş idi. Bunların üzerinde hâirâne ve hâsirâne dolaşan nazarım kâğıtlığın içine dimdik oturtulmuş –sarı, kaba kâğıttan şekerçi külâhı şeklinde ve içi dolu- bir zarfa müsâdif olunca bir seyyâle-i âteşin-i telehhüfün beynimden yüreğime cereyân-ı ânisini hissettim. Bu iğrenç renkli, kaba kâğıttan yapılmış külâhın içindeki şey ikinci defa getirttiğim ve güvercinlere serpmeye muvaffak olamadığım arpa idi.”¹⁵²

“İstinye” adlı bölümde ise İstinye aşırıya kaçacak derecede ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir. Metnin başında Nijad’ın İstinye’yi çok sevdiği söylene de sonuna geldiğimizde İstinye’nin metinde uzun uzadıya anlatılan yerlerinin aslında Nijad’ın ilgisini çekmediği, onun İstinye’nin başka yerlerini sevdiğini öğreniriz. Dolayısıyla hem çok fazla ayrıntıya boğulduğu için hem de o anlatılan yerlerin aslında Nijad ile bir ilgisi olmadığından metinde neden yer aldığını bilmediğimiz bu sayfalarca tasvir, bir kopukluğa da sebebiyet vermektedir:

“Şimdi sarı badanalı, kısa minareli mescidi, bunun önündeki rıhtımsız sahili ve burada karaya çekilmiş bir sandalı görünce “Ne hoş, ne dil-firib manzara!” demekten kendinizi alamıyorsunuz. Bu noktadan ileriye bakarken orman halinde havaya kadar uzayıp yükselmiş bir gelincik çiçeği tarlası meşhûd-ı nazar-ı taaccübünüz oluyor. Fakat biraz dikkatli bakınca anlıyorsunuz ki taazzüm etmiş gelincik tarlası yan yana dizilmiş kireç mavnalarının direkleri üzerinde temevvüc eden parlak, kırmızı bayraklardan ibarettir. Yine bu noktadan içerilere doğru baktığınız zaman nazar-ı istihsanınıza çarpan bir şey de koyu mavi külâhıyla yeşillikler içine gömülmüş bir beyaz minare oluyor. Etraf ve cevânibi

¹⁵² A.g.k., 40.

bütün koruluk olan o cami mevkiinin ne kadar güzel, ne kadar latif olacağını düşünüyorsunuz.”¹⁵³

3.4. Nijad Ekrem’in Yayınlandıktan Sonra Çevresinde Oluşturduğu Etki

Nijad Ekrem, yayımlandıktan sonra çevresinde büyük bir yankı uyandırır. Yapılan yorumlarda, “Üstad Ekrem” diye anılan Recâizâde’nin ölen evladı için yazdığı bir eser olması dolayısıyla abartılmadığı, **Nijad Ekrem**’in başarısız taraflarının da söylendiği dikkat çeker. Ayrıca, hemen hemen tüm yorumlarda eserin en çok beğenilen tarafının onun samimi duygularla yazılması olduğu belirtilmelidir.

Ahmet Hamdi Tanpınar **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**’nde, önce tek başına yayımlanıp daha sonra **Nijad Ekrem**’e dâhil edilen “Tefekkür” için:

“Buradaki “melâl”, “iğbirar”, “inkisar” kelimeleri **Rübâb**’ın bazı şiirlerinde en olgun numunesini bulacak bir estetiğin programı gibidir.”¹⁵⁴ der.

Yine aynı kitabında, **Nijad Ekrem**’de yer alan “Şuûn-ı Âleme Karşı” şiiriyle Tefvik Fikret’in “Sis” şiirini birbirine benzetir. Özellikle iki şiirde de sıkça

¹⁵³ A.g.k., 156.

¹⁵⁴ Bkz. (2), TANPINAR, 433.

kullanılan “ey” nidâlarıyla başlayan mısraları ritim ve ifâde olarak yakın bulur.¹⁵⁵ “Şuûn-ı Âleme Karşı”, **Nijad Ekrem**’in birinci cildinde yer almaktadır ve eserin birinci cildinin yazımı 1900 yılında tamamlanmıştır. “Sis” ise 1901 yılında yazılmıştır. Bu iki durum dikkate alındığında, zayıf bir ihtimal de olsa Tevfik Fikret’in **Nijad Ekrem**’den etkilendiği söylenebilir. Tanpınar ayrıca, **Nijad Ekrem**’deki “Tevellûât” adlı şiirin Nâilî’nin meşhur “dökülsek” redifli gazelini hatırlattığını da düşünür.

O dönemde yayımlanan dergilere bakılacak olursa, Ahmet Hikmet, Recâizâde’nin ölümü dolayısıyla **Türk Yurdu**’nda kaleme aldığı yazısında, **Nijad Ekrem**’deki hece vezniyle yazılmış şiirlerin çok başarılı birer “âbide-i edeb” olduğu kanaatindedir.¹⁵⁶ Kâzım Nâmi de aynı dergide, aynı vesileyle yayımlanan yazısında **Nijad Ekrem**’de bulunan hece vezniyle yazılmış şiirlerin, hece vezninin Türk ruhunu anlatmakta iyi bir delil olduğunu söyler.¹⁵⁷ Ali Cânib, **Nijad Ekrem**’in **Hüsni ü Aşk, Leylâ ve Mecnun** gibi şâh eserlerin yanında küçük bir tepe olduğunu; ancak yine de Recâizâde Ekrem’in şairliğini gösterdiğini savunur.¹⁵⁸

Hâlid Fahri, Recâizâde Ekrem’in şiirini yeterince “ince” ve “sade” bulmamakla birlikte **Nijad Ekrem**’in “derin ve samimi şâhikalarla dolu” olduğunu belirtir.¹⁵⁹ Şahabeddin Süleyman da **Nijad Ekrem** ile ilgili Hâlid Fahri’ye benzer düşüncelere sahiptir:

¹⁵⁵ A.g.k., 439.

¹⁵⁶ Ahmet Hikmet, “Üstad Ekrem”, 3.

¹⁵⁷ Kâzım Nâmi, Üstad Ekrem, 6.

¹⁵⁸ Ali Cânib, Üstad Ekrem, 6.

¹⁵⁹ Hâlid Fahri, “Recâizâde Ekrem”, Sayfa numarası yok.

“**Nijad Ekrem**, heyet-i umumiyesiyle ne kadar perişan ise tefâsil ve teferruatı itibarıyla o kadar nefis, rakîk, bî-hemtâdır. Onun her satırında, her kelimesinde inleyen bir peder rûhu vardır.”¹⁶⁰

Nijad Ekrem’le ilgili olarak yapılmış yorumların içinde eseri en çok öven satırlar Abdülhak Hâmid’in Recâizâde ile mektuplaşmalarında karşımıza çıkar. **Nijad Ekrem**’in yayımlandığı yıllarda yurt dışında bulunan Abdülhak Hâmid, 21 Şubat 1911 tarihinde bir mektup yazar ve -Türk edebiyatından ilk okuduğu iki şairden biri olan¹⁶¹- Recâizâde’den eserin bir nüshasını ister: “Bana lütfet de bir **Nijad Ekrem** irsâl ettir. Beraber ağlamış gibi olalım.”¹⁶² On beş gün sonra Recâizâde’ye gönderdiği diğer bir mektupta eserin Hâmid’in eline ulaştığını ve Hâmid tarafından okunduğunu öğreniriz. Abdülhak Hâmid, **Nijad Ekrem** için “kitâbe-i âlem-i türâb” der ve bu esere duyduğu hayranlığı şu şekilde ifade eder:

“Bu kitap ki bence bütün âsâr-ı edebiyeye-i Osmaniiyenin ilelebed fevkinde tecellî edecek, düşündürecek, gözyaşları döktürecek ve birçok nasihatlar ve tesliyetler verecek mükemmel ve muallâ bir yâdigâr, muazzam ve muhteşem bir eser-i üstadânedir.”¹⁶³

Servet-i Fünûn’un **Nijad Ekrem**’in neşrini haber veren sayısında da eserle ilgili hiçbir olumsuz eleştiriye tesadüf edilmez, **Nijad Ekrem**’den bir alıntı yapılarak eser tanıtılmaya çalışılır. Yine **Servet-i Fünûn**’un Recâizâde Ekrem’in ölümünden sonra yayımlanan sayısında da Köprülüzâde Mehmed Fuad’ın **Nijad Ekrem** ile ilgili bir tenkit yazısının son kısmına yer verilir. Burada da **Nijad Ekrem**’den son derece olumlu bir şekilde bahsedilir.

¹⁶⁰ Şahabeddin Süleyman, “Ekrem Bey” , Sayfa numarası yok.

¹⁶¹ Ruşen Eşref ÜNAYDIN, **Diğerler ki**, 9.

¹⁶² Bkz. (68), ENGİNÜN, 679.

¹⁶³ A.g.k., 681.

Süleyman Nazif, yıllar sonra Ruşen Eşref'in kendisiyle yaptığı bir röportajda Recâizâde Ekrem'in çok yankı uyandıran eseri **Takdîr-i Elhân**'ı takdir etmediğini söyler ve onu "Nijad şairi" olarak anmayı tercih eder.¹⁶⁴ Yine Ruşen Eşref'in yaptığı bir röportajda Ömer Seyfettin **Nijad Ekrem** için şunları söyler: "Ekrem Bey'e gelince, Nijad'ı için yazdığı şeylere hâlâ bayılırım. Bunlar ne kadar insana tesir eden şeylerdir."¹⁶⁵

Recâizâde Ekrem'in küçük oğlu Ercümend Ekrem de "**Nijad Ekrem**'in neşri münasebetiyle" ağabeyiyle son görüşmesini anlatan bir yazı kaleme alır. Ercümend Ekrem bu yazıda **Nijad Ekrem**'le ilgili olumlu ya da olumsuz bir eleştiriye yer vermez. Ercümend Ekrem, yazısında sadece **Nijad Ekrem**'i okuyanların ağabeyinin memleket için, ailesi için ne kadar değerli ve önemli olduğunu anlayacağına değinir.¹⁶⁶

Konu ile ilgili olarak gazetelerde yazılanlar ise neredeyse övgüden ibarettir. Nijad Ekrem yayımlandıktan sonra eserin neşrini "Nijad" başlığıyla haber veren **Tanin** gazetesi Nijad'ın bu eserle ölmez bir insan haline geldiğini ve artık unutulmayacağını söyler. Gazete ayrıca, **Nijad Ekrem**'i okuyarak Recâizâde ve oğlunun ilişkisini çok yakından takip etme fırsatı yakalanabileceğini söyleyerek eserin basit; fakat çok değerli olduğunun da altını çizer.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Bkz, (161), ÜNAYDIN, 105.

¹⁶⁵ A.g.k., 220.

¹⁶⁶ Ercümend Ekrem, "Son Mülâkât", 11.

¹⁶⁷ **Tanin**, 19 Kânun-ı Sâni 1326.

İkdam gazetesi, Recâizâde'nin ölümünü haber verirken onun en büyük sanatkârlarımızdan olduğunu söyler ve **Nijad Ekrem**'i de edebiyatımızın şaheserlerinden, berceste eserlerinde sayar.¹⁶⁸ **Sabah**'ın Recâizâde Ekrem'in ölüm haberinin verildiği sayısında ise **Nijad Ekrem**'den övgüyle bahsedilir ve eserin samimi duygularla yazıldığı vurgulanır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ **İkdam**, 1 Şubat 1914.

¹⁶⁹ **Sabah**, 2 Şubat 1914.

SONUÇ

Recâizâde Ekrem'i her anlamda çok etkilediği, üstelik yaşına göre çok yetenekli ve dikkate değer bir şahsiyet olduğu halde daha önce başlı başına bir konu olarak incelenmemiş olduğu için Nijad Ekrem'i bir şahsiyet ve Recâizâde Ekrem'in eseri olarak, **Nijad Ekrem'in Hikâyesi** adı altında ele almaya çalıştık.

Öncelikle Nijad Ekrem ile ilgili bir kaynak taraması yaptık ve bu konuda yazılanların neredeyse hepsinin birbirini tekrarladığını, ayrıca çok az bir bilgiyi ihtiva ettiğini gördük. Hem bu sebeple, hem de eser olan **Nijad Ekrem**'i de inceleyeceğimiz için daha önce bütünü yeni harflere çevrilmemiş olan eserin tamamını yeni harflere aktardık. Böylece tezimizde yer alan bilgilerin esas kaynağına ulaşmış olduk.

Tezimizin ilk bölümünde “Nijad Ekrem'in Şahsiyeti” başlığı altında hayatını, edebî cephesini ve babasıyla ilişkisini açıkladık. 31 Ağustos 1884-28 Şubat 1900 tarihleri arasında yaşayan Nijad Ekrem, ölen ablası Pirâyeye ve o yıllarda yatalak olan ağabeyi Emced'den sonra, başta babası olmak üzere evdeki herkesin sevinç ve teselli kaynağı olmuştur. Nijad'ın eğitimi erken yaşlarda başlar; fakat oldukça başarılı geçen eğitim hayatı on iki yaşında tifoya tutulduğu için yarım kalır. Önceleri eğitim hayatı yoğun bir biçimde devam eden, babasıyla birlikte devrin şâir ve yazarlarının katıldığı toplantılarda bulunan, kendisinin de bir takım yazı denemeleri olan Nijad Ekrem hayatının son üç yılını sürekli rahatsız olarak geçirir ve on beş yaşında ölür.

Nijad Ekrem'in kitaplaşmış herhangi bir eseri yoktur. Sadece **Nijad Ekrem**'de Nijad'ın Türkçe ve Fransızca olarak kaleme aldığı bazı parçaları vardır. Nijad'ın yazdıkları ile şahsiyeti arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Nijad Ekrem'in yazılarında ölüm-hayat, ailenin önemi ve dostluk konularının ağırlıklı olarak işlendiği göze çarpar. Nijad Ekrem ayrıca tiyatroya karşı büyük bir ilgi duyar. Hattâ eski Yunan tragedyalarından Sophokles'in **Kral Oidipus** adlı eserinden ilhamla **Oedipe Roi** (Kral Odipus) başlıklı bir oyun yazmak ister; ancak ilk perdesinden sonrasını yazmaya ömrü yetmez.

Recâizâde Mahmud Ekrem ile Nijad Ekrem arasında baba- oğul ilişkisinden öte bir yakınlık vardır. Recâizâde, Nijad'a sadece baba merhametiyle yaklaşmaz, onun eğitimi ve terbiyesiyle de bizzat ilgilenir. Nijad da babasının verdiği nasihatleri büyük bir ciddiyetle dinler. Nijad Ekrem'in babasına hayranlık duyduğunu söylemek de yanlış olmaz. Nijad'ın hastalığı ağırlaşınca Recâizâde için zor günler başlar. O günlerde Recâizâde Ekrem'in en önemli meselesi oğlunun hastalığını iyileştirme yollarıdır. Nijad Ekrem yakalandığı hastalıktan kurtulamayınca Recâizâde'nin dünyası başına yıkılır. Öyle ki, Ekrem bir müddet sinir ilaçlarıyla ayakta durur.

Nijad'ın vefatından sonra dönemin edebiyatçılarının sürekli gidip geldikleri bir yer olan İstinye'deki yalı satılır ve Recâizâde Ekrem önce Büyükada'ya, daha sonra Büyükdere'de bir eve taşınır. Buradan üç çocuğunun medfun olduğu Küçüksu Mezarlığı'nı seyreder, aynı zamanda **Nijad Ekrem**'in ikinci cildini yazar. Kısacası Recâizâde, Nijad öldükten sonra da hâlâ onunla meşguldür.

Tezimizin ikinci kısmında Recâizâde Mahmud Ekrem'in Nijad'ın ölümü üzerine kaleme aldığı **Nijad Ekrem**'in önce hangi şartlar altında yazıldığını,

Recâizâde'nin sanatındaki yerini, sonra şekil ve muhteva özelliklerini, son olarak da çevresinde oluşturduğu etkiyi inceledik.

Nijad Ekrem, 1900 yılında Nijad Ekrem'in ölümünden hemen sonra Servet-i Fünûn Matbaası'nda basılmak istenir; ancak kitabın basılması için gerekli izin alınamadığından kitap daha ciltlenmeden Recâizâde Ekrem'in evine götürülür. Bundan sonra Recâizâde Ekrem, **Nijad Ekrem**'in ikinci cildini de yazar ve 1910'da birinci ve ikinci cilt birlikte basılır.

Nijad Ekrem, Recâizâde Ekrem'in edebî şahsiyetinde de büyük bir öneme sahiptir. 1900 yılında Nijad'ın ölümünden sonra kaleme aldığı ve oğlunun adını verdiği **Nijad Ekrem**, Recâizâde'nin en son ve en hacimli eseridir. En son **Pejmürde**'yi 1895-96 yıllarında yayımladıktan sonra yazmaya ara veren Recâizâde, oğlunun ölümüyle tekrar yazmaya başlar. Ayrıca **Nijad Ekrem**'de hem Ekrem'in sanatında giderek artan Fransız tesiri yoğun olarak görülür hem de seçtiği kelimeler dikkate alındığında divan şiiri geleneğini hâlâ devam ettirdiği söylenebilir.

Nijad Ekrem, kitap olarak albüm şeklinde hazırlandığı için sayfa numarası yoktur ve resimlerle süslüdür. Eserin içinde Nijad'a âit hâtıralar çoğunluktadır. Bunun dışında babasının, hocalarının, yakın bir arkadaşının ve devrin ileri gelen şahsiyetlerinin Nijad'la ilgili düşüncelerini ihtiva eden yazılar; Nijad'ın kaleminden çıkmış bir tiyatro eseri; şiirler, mektuplar, el yazısı örnekleri kısa hikâyelerle Nijad'la ilgili hemen her şey **Nijad Ekrem**'de bir aradadır.

Nijad Ekrem'de Recâizâde'ye ait nazım ve nesir olmak üzere kırk altı parça bulunmaktadır. Bunların yirmi biri nazım, on altısı nesir, dokuzu da nazım-nesir

karışık olarak yazılmıştır. Recâizâde Ekrem'in, Nijad'ı kaybetmenin üzüntüsüyle ve samimi bir üslûpla kaleminden dökülen nesir parçaları edebiyatımızda deneme tarzının ilk örneklerinden sayılabilir. Bu kitapta Recâizâde'nin şairliğini de başarılı ve başarısız yönleriyle görebilmek de mümkündür. **Nijad Ekrem**'de bir taraftan Servet-i Fünun edebiyatının özellikleri bir taraftan da Mehmed Emin'in **Türkçe Şiirler**'inin etkileri görülebilir.

Nijad Ekrem'de üç şiir hece vezniyle, geri kalan on sekiz şiirin ise hepsi aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Aruz vezniyle yazılan şiirlerden 10'u gazel şeklindedir. **Nijad Ekrem**'de gazel dışında: müseddes, kaside, müsemmen, muaşşer ve murabba nazım şekilleri de kullanılmıştır. Diğer şiirler yazılırken belirli bir nazım şekline bağlı kalınmaz.

Nijad Ekrem'de bulunan Recâizâde'nin kaleminden çıkmış nesir örnekleri incelendiğinde neredeyse hepsinin hâtırât türüne örnek teşkil ettiği söylenebilir. Eserde, Recâizâde'nin oğluna yazdığı mektuplar dolayısıyla mektup türüne ait örnekler de yer almaktadır. **Nijad Ekrem**'de nesir halindeki yazılarda dil ne çok sade, ne de ağırdır. Anlatımdaki akıcılık sayesinde metin okuyucuyu yormaz. **Nijad Ekrem**'de nazım-nesir karışık olarak sekiz parça vardır.

Nijad Ekrem'de eserin temasına uygun olarak “mâtem”, “ölüm”, “mevt”, “mezar”, “hâk”, “ağlamak”, “gitmek” ve “gelmek” gibi kelimelerin sıklıkla tekrarlandığı dikkati çeker. Eserdeki noktalama işaretlerine bakıldığında ise bazı farklı kullanımlar görülebilir. Örneğin, yazarın kendi ürettiği iki nokta (..) **Nijad Ekrem**'de çokça karşımıza çıkar. Ayrıca birden çok noktalama işaretinin art arda kullanıldığı yerler de söz konusudur.

Nijad Ekrem, Recâizâde'nin duygu bakımından en yoğun olan eseridir. Eserde genel olarak en çok üzerinde durulan konu Nijad'ın değeri ve o ölünce Recâizâde ve yakınlarının ne kadar çok üzüldüğüdür.

Nijad Ekrem, yayımlandıktan sonra çevresinde büyük bir yankı uyandırır. Hemen hemen tüm yorumlarda eserin en çok beğenilen tarafının onun samimi duygularla yazılması olduğu belirtilir. O dönemde yayımlanan dergilere bakılacak olursa Ahmet Hikmet ve Kâzım Nâmi, Hâlid Fahri, Şehabeddin Süleyman, Süleyman Nazif, Ercümen Ekrem gibi yazarların Nijad Ekrem'le ilgili düşüncelerini kaleme aldıklarını görürüz. Ayrıca Abdülhak Hâmid'in Recâizâde'ye gönderdiği bir mektup ile Ömer Seyfettin'in kendisiyle yapılan bir röportajda **Nijad Ekrem** hakkında düşüncelerine rastlarız. Konu ile ilgili gazetelerde yazarlar ise neredeyse övgüden ibarettir. **Tanin**, **İkdam** ve **Sabah** gazetelerinde **Nijad Ekrem**'le ilgili haber mahiyetindeki yazılarda beğeni dolu sözler vardır.

Nijad Ekrem'in Hikâyesi adlı tezimizi hazırlarken en çok başvurduğumuz kaynak olan **Nijad Ekrem'in**, Recâizâde Mahmud Ekrem tarafından hem çok sevdiği oğlu Nijad için hem de onun ölümünden sonra yazılması sebebiyle yeterince objektif olup olmadığı tartışılabilir. Hattâ **Nijad Ekrem**'de Nijad ile ilgili hiçbir olumsuz ifadeye rastlanmaması ve mükemmel bir Nijad portresi çizilmesi, eserin tamamen subjektif bir şekilde yazıldığını, bir takım olayların değiştirilerek aktarıldığını düşündürebilir. Bu noktada Nijad Ekrem'i tanıyan yazarların Nijad ile ilgili hâtıraları incelendiğinde Recâizâde Ekrem'in haksız olmadığı, Nijad Ekrem'in gerçekten yaşından çok daha olgun ve ideal bir genç olduğu görülmektedir.

5. NİJAD EKREM'DEN ÖRNEKLER

ÂH, NİJAD, NEREDESİN?

Seni düşünürüm, düşündüğüm kadar ruhumda şedîd bir yanmaklık hissederim ki bildiğimiz yanmaya benzemez, kalbimde derin bir tahassür duyarım ki bildiğimiz tahassüre benzemez. Benim ruhumu kalbimi böyle üzüp öldüren.. beni böyle berbat edip çıldırtan hisleri anlatmak için hürmet.. hasret gibi kelimeler ne kadar aşağı kalıyor!.

Âh Nijad, neredesin?

Seni düşünürüm.. Düşünür.. bir iştiyâk-ı hayat-sûz ile etrafımda aramaya başlarım. Nazarım senin oturduğun, gezindiğin yerlerde âvâre dolaşır. Senden – eyvah ki- senden bir eser.. bir iz bulamayınca gözlerim ye's ile yumulur. O vakit gözyaşlarım, geçen gün toprağına serpilen rahmet gibi -minimini Nijad'lara açılmak bahtiyarlığını daha yakın vakte kadar ümit etmiş olan- âğuş-ı tahassürüme dökülmeye başlar. “Nijad!..Nijad!.. Benim Nijadcığım! Neredesin?” diye haykırıyorum.. Beklerim.. Efsus! Efsus! Ki senden bir mukabele göremem. Âh Nijad, sen neredesin?..

Fikrim bazen kar’-ı arza dalar.. zulmetler içinde muzdarib yuvarlanır. Bazen semâlara çıkar.. ecrâm-ı münîre-yi elhân gezer, dolaşır. Eyvâh ki senden.. senin

mevcudiyet-i fâniyenden bir nişan bulamaz. Kararır, tutuşur, yanar.. Ben me'yus ağlarım. Âh! Azıcık bilebilseydim: Sen neredesin Nijad?!

Sabah olur.. cihan başıma zindan kesilir. Yavaş yavaş etrafımı ihâta eden velvele-i hayatın şamata-i istihzâzından uzak kalmak için hücre-i mâtemimden ekseriya firar ederek تنها kırlarda garibâne dolaşır.. sâkin çamlıkların âguş-ı mahremiyetine medet-cuyâne sığınırım. Sen daima ruhumun içinde saklısın.. Seni her yere beraber götürürüm. Bütün bu gezinişlerimde bana refakat ettiğini hissederim. Gözüme çarpan her güzel şey senden bana bir tecellîdir.. Hep seni arzeder. Kulağıma gelen her hazin ses senden bana bir haberdır.. Hep seni söyler. Lâkin yine ben seni bir türlü göremem. Lâkin yine ben senden bir türlü ses alamam. Demek ki sen yok oldun. Demek ki sen bu âlemin hâricindesin. Öyle ise neredesin? Ruhum Nijadcıgım! Söyle bana: Sen neredesin?

Akşam olur.. Akdâr-ı hicrân zulümât-ı mesâ' ile beraber yüreğime çökerek mevcudiyetimi ağır ağır ezmeye başlar. Seni iyi düşünebilmek.. seninle yalnız kalmak için erkenden hâb-gâhıma çekilirim. Düşünürüm.. Düşünürüm.. Düşünürüm. Ruhum yanar.. Yanar.. Yanar... Artık tahammül edemem. Bir acz-i mütevekkilâne ile ağlamaya başlarım ve birçok ağlarım. Bu ağlayışlar yüreğimin ateşini biraz teskin eder gibi olur. O zaman dünyada her saadet ve felâketin zevâl ve vuku'unu irâde-i ezelîsine vâbeste olan kudret-i külliyyeye tevcih-i kalb ederek–sana okur.. dua ederim. Seni rüyada görebilmek temennisi ile uykuya niyet eder, gözlerimi yumarım. Ben böyle dururken bir nefhanın ansızın yüzüme gözüme çarptığını duyarım. Bunu senin ruhun zannederek bir heyecân-ı tehâlûble gözlerimi açarım. Bu hâl bazen defâatle tekrar eder. Fakat o da biter. Nihayet uyku galebe edince kendimden geçerim. Bazen hiçbir şey göremem. Bazen karışık rüyalar içinde sen bana hayal meyal görünürsün. Sevinerek derhal uyanırım. Ruhumda benden evvel uyanan hicrân, matemî çehresini bana gösterir. O zaman düşünürüm ki sen mevcut değilsin. Lâkin sen neredesin Nijad?. Sen neredesin?.

Ekseriya seher-hengâmi yatağımdan fırlarım. Pencerenin önüne gelir; elimi şakağıma kor; gökyüzüne nasb-ı nazar edeek düşünürüm. Zihnime bin şey birden gelir. Düşünürüm.. düşünürüm.. senin her hâtıran ruhumu.. kalbimi yeniden yeniye ahzân ile doldurur. Ekseriya sâkin sâkin.. yana yana birçok ağlar.. bir kucak toprak gibi harâb-ı hicrân bir tarafa yığılırım. Bazen ağlamamak için bir müddet fırlar odanın içinde büyük adımlarla dolaşmaya başlarım. Lâkin bu tedbir âciz kalır. Sıkılırım.. Boğulurum. Nihayet mağdur-ı tâli' bir yetim-i bîkes gibi hıçkırığa hıçkırığa ağlamaktan başka çare kalmaz. Ağlarken içimdeki zehirlerin birazı gözyaşlarımla beraber dökülür gider. Ruhumda bir hiffet hissederim. Tekrar gelir pencereden gökyüzüne bakar yine düşünmeye başlarım. Bu fasıl fasıl düşüncelerimin her birisi: “Âh Nijadcığım neredesin?” Nidâ-yı ye'siyle nakaratlanır. Söyle bana: Zavallı refîkini terk edip giden zavallı Nijadcığım sen neredesin?..

Artık onu biliyorum ki sen yoksun. Lâkin şunu anlayamıyorum ki niçin yok oldun? Beni sensiz kahren yaşatan kudret hiç olmasa ben dünyadan çekilinceye kadar olsun seni lütfen niçin yaşatmadı? Âh bunu kimden sorup öğreneceğimi bilemem. Şiddet-i kahr u ye's ile ellerim birbirine vurulur. Ben yine muzdaribâne ağlarken bu yolda söylenir dururum:

“Nijad! Dünyada kalaydın sen mesud mu olurdun? Hayır!: Hayır!: Bilâkis pek bedbaht olurdun. Çünkü sen bu alçak toprağa göre bedbahtlıktan başka bir şey göremeyecek ahlâk ve vicdan ile yaratılmış bir vücûd-ı aziz idin. Bütün o tahassüsâtınla bu dünyada saadet yüzü görmek sana elbette nasip olmazdı. Sen muhakkak azap içinde yaşıydın. Lâkin Nijadcığım, sen hiçbir vakitte şimdi benim duyduğum azabı duyamazdın. Âh! Bilemezsin ki senden ayrılmak beni ne hâle getirdi. Hele hiç düşünemezsin ki bu hicrân benim için ne belâ oldu?

Âh Nijad! Beni hayata sen raptetmiş idin. Yazık ki seni hayata raptedecek bir cemîleye sana göstermekte devran haset etti. Fakat ben seni mezarı götürmeli.. ben senin üzerine toprak atıldığını görmeli mi idim!. Mâdem ki biz ayrılacakmışız niçin ben gidip de sen kalmadın?

“Ooh, benim on beş yaşındaki büyük Nijadcığım, sen hayatın, dünyanın değersizliğini, vefasızlığını pek iyi bilirdin ki onlara hiç ehemmiyet vermemiştin. Bunları ben de bilmez değildim. Lâkin dünya.. bu kahrolası alçak dünya beni seninle aldattı. Sana mâlik olunca ben bu hayatı.. bu dünyayı bir şey zannetmeye alıştığım için bugün onların mağbunu bir sefil gibi kaldım. Yüreğim onlar için kinle, adâvetle dolu. Ancak onlardan intikam alınamıyor. Beslediğim kin ve adâvet yine benim hayatımı kemiriyor. Lâkin ben yine yaşıyorum. Dünya.. hayat benim mevcudiyet-i sefilâneme gülüyor. Benim felâketimle eğleniyorlar. Evet, ben bunların muhakkarı olduğumu hissediyorum. Âh, ne yapayım ki bu muhakkariyyetten kendimi kurtaramıyorum.

“Lâkin bu hicrân yükünü ben ne vakte kadar taşıyacağım. Ben daha ne zamana kadar bu hayat azabını çekeceğim?. Devrâna ben ne yaptım ki devrân beni kahren yaşıyor?. Zehirlenmiş bir hayat-ı bî-sûdun imtidâdındaki illet ve hikmet nedir?. Âh! Bunları kime sormalı, ve kimden kime şikâyet etmeli?..

“Zavallı Nijadcığım! Keşke ben seni o kadar sevmeyeydim belki sen daha yaşardın. Belki senin bütün o kâbiliyetlerin.. o hünerlerin.. marifetlerin.. o faziletlerinle on beş yaşında toprağa girdiğini ben görmezdim!.. Şimdi anlıyorum ki ben seni kendi haline bırakmalı.. gönlümü..ruhumu sana o derecelerde bağlamamalı imişim. Her bünye-i saadeti pâ-yı tahribi altında çiğneyip ezmekten.. her âşiyâne-i emeli dest-i kahrı ile bozup dağıtmaktan zevk alan devrân-ı hod-kâm aramızdaki şiddet-i alâka-i rûhiyeyi kiskandı. Bizi mutlak ayırmak istedi; lâkin o biliyordu ki

sen kavi idin, ben zayıf. Kaviyi alıp zayıfı bırakmak onun hesabına iyi geldi. Bugün işte beni böyle zâr ve zebûn ağlatıyor! İşte beni böyle makhur ve muhakkar sürüklendiriyor! Ben ölmek isterken o bana “Yaşayacaksın! Bu hicrânı çekecek bu zehirli hayatın bâr-ı sakili altında ezile ezile inleye inleye mahvoluncaya kadar sürükleneceksin.. Seni zorla yaşatacağım!” diyor. Sensiz yaşıyorum.

“Benim dünyaya ait emelim neydi? Seni yetiştirmek.. senin numûne-i beşeriyet olacak hasâil ve fezâilinle saha-i ehliyet ve liyakatte isbât-ı vücûd ettiğini gördükten sonra menzil-i vâpesîn-i hayatıma hoşnut ve mesut çekilmek değil mi idi? Artık bu emel bitti. Şimdi yalnız şunu istiyorum ki ben sefâlet-i hayattan bir gün evvel kurtulup oraya senin gömüldüğün yere gömüleyim.. gözlerimin evi senin toprağınla dolsun.. ben senin bittiğin yerde mahvolayım.. fakat seni bulayım.. fakat seni bir daha göreyim!.

“İşte yalnız bu emel-i bedbahtâne ile me’yus ve perişan: Alîl ve nâtuvân – kim bilir daha ne kadar sürüklenerek- ağlaya ağlaya bir gün ölüp gitmek için ben hâlâ buradayım. Lâkin sen.. Âh Nijad!. Âh benim ruhum!. Sen neredesin?...”

BİR CEVAP Kİ KİTAP OLMALI İDİ!

Nur-ı aynım, muhibb-i azizim, efendim,

Înâyetnâmenizi aldım. Her türlü âlâm ve ekdârıma şerîk olacağını zaten bildiğim kalb-i necîb-i rakîkinizin o mübarek tasvir-i samim-i hissiyâtını

mükerreren okudum. Her okuyuşta birçok ağladım. Her ağlayışta size minnettarâne birçok dualar ettim. Beni ağlattınız, teşekkürler ederim. Zira şu felâket içinde ben yalnız ağlamaya muhtacım.

İkâ-yı tâziyetteki tehhür o derece ehemmiyet götürmez. Bâhusus beyân buyurduğunuz mazeret-i makbuleye de müstenid olursa...

Dediğiniz gibi “Dünya yalancı, hayat ise onun elinde bir oyuncaktır.” Ne faide ki bizler o yalancıya daima aldanıyor, onun elindeki oyuncağa daima ehemmiyet veriyoruz. Bundan dolayı böyle musibetlere, felâketlere uğrayınca o hakikatı düşünmenin hiçbir lütfu olmuyor. Bilâkis bu düşünceler zavallı biz gafilleri i’zâb edip çıldırtıyor!

Zâtî insan nedir? Mâye-i hilkati zaaf ve aczden yoğrulmuş, çeşm-i idrak-i cüz’îsine binlerce gaflet perdeleri basılmış garip bir mahlûk-ı bedbaht ki vücudundan kâh hoşnut, kâh bîzâr olduğu halde daima dünyaya dayanır, daima hayata sarılır. Böyle olmasa bu süfli toprağa her ayak basan –benim büyük Nijad’ım gibi- bundan teneffürle hayat-ı bâkiyeyi özlemek, aramaktan başka bir şey düşünmezdi. O zaman da bu hasis âlem, bu süflî toprak abes bir şey kalırdı. Ben zannediyorum ki bu küre ancak zavallı insanlar için, zavallı insanlar da ancak bu küre için mahlûktur. Böyle bir zan beslemek fena şey değil mi? Lâkin ben bu zannımda da sebat edemiyorum. Bereket versin bu kararsızlığa, yoksa...

“Bu da geçer, biraz sabır ve tahammül etmek lâzımdır. Her şey zaman ile eskir, yıprar, kuvvetten düşer, hükmü biter. Felâketler kederler de öyledir. Onlar için de zeval ve fena mukarrerdir.” diyorsunuz. Şüphe mi var ki dünyada

geçmeyecek, bitmeyecek şey yoktur. Benim bu teessürüm.. evet, bu da geçmek lazım gelir. Şayet o geçmezse ben geçerim. Kavi zayıfı ezer, bitirir. Bu da tabîdir.

Yaşamaya gelince buyurduğunuz gibi bunun bir vazife olduğunu itiraf ve teslim ediyorum. Gücüm yettiği kadar da yaşamaya çalışıyorum ve çalışacağım. Lâkin her insan yaşamak için ziyâyâ, havaya muhtaçtır. Benim ise yaşamak için bu ikiden fazla ve onlardan evvel Nijad'ıma ihtiyacım vardı! Nijad'ım gitti. Demek ki ben bundan sonra ziyadan, havadan, mahrum bazı bîcârelerin yaşayabildiği kadar yaşayacağım.

Siz bu lakırdıma umarım ki taaccüb etmezsiniz. Zira Nijad benim için ne idi? Siz onu bilirsiniz. Nijad'ı ziya ve havaya teşbihim hayat-ı bedeniyemi idâmeye medâr olduğu itibariyledir. Hayat-ı ruhiyyeme nisbetle o benim için ziya ve hava değil, ehemmiyetçe onların bin kat fevkinde, hattâ onlarla kıyas kabul etmez bir şey idi. O benim ruhumun bir cüz-i mütemmimi, belki bir kısım-ı mühimmi idi. İşte ben bugün mühim bir parçası fenâ-yâb olmuş mecrûh, elem-nâk, hasta bir ruh ile yaşıyorum. Ve taaccüb ediyorum ki nasıl yaşıyorum?

“Orada değilim. Sizi göremem. Fakat mazbutum olan fıtratınız icabınca yakîn derecesinde tahmin ediyorum ki bu aralık çok düşünüp kendinizi üzüyorsunuz. Düşünmemeli. Boştur. Ne kadar düşünseniz bir şey çıkaramazsınız. Nafîle yere fikrinizi it'âb, vücudunuzu harab etmiş olursunuz.” buyruluyor. Pek doğru, pek hayırhahane bir söz. Lâkin ben bu hakikate tevîk-i hareketten yazık ki çok uzağım. Ben, evet pek beyhude yere musırrâne düşünmekten fikrimi mümkün değil alamıyorum. Hayat bize nereden ve niçin veriliyor? Yaşamak nedir? Ölmek ne olmaktır? Yokluk ne demek olacak? Ruh mevcut mu? Mevcut ise mahiyeti niçin anlaşılmıyor? Cesetlerinden ayrılan ruhlar nerelerde ârâm ediyorlar; dirilerin ruhları ile ölülerin ruhları arasındaki münasebetler, alâkalar niçin kesiliveriyor? İnsan için

bir ikinci hayat daha varsa nerede ve nasıl olabilecek? Bunlardan müteşâib, bunlardan derin, bunlardan müthiş daha bir yığın mesâil.

İşte milyarlarca, milyar-ı müfekkirât-ı beşeriyyeyi hırpalayan, aşındıran, harap ve hasta edip bırakan şu mesâil-i muğlâka üzerinde benim zavallı fikrimde hâir ve hâsir bir düziye dolaşır. Şu cev-v-i mutlaka serpilen, şu ba'd-i mücerred içinde uzaktan uzağa birbirine hasretle bakan, şu nihayetsiz esiri doldurmaktan âciz görünen o gayr-ı mütenâhi kâinatın ortasına düşmüş bu zerre-i hâk üzerindeki mevkiimizin hîç-ender-hîçliğini teemmül edişim tefekkürâtıma mâni-i seyr ü devr olamaz. Ben yine muttasıl musırrâne düşünür, kendimi bir ızdırâb-ı medîd-i can-güdâza terk ederim. Hayfâ ki ben düşündüğüm kadar ruhumun üzerine yığılan -âh! Hissediyorum ki bende benden başka bir şey daha var ki ne olduğunu bilmediğim halde ona ruh nâmını veriyorum.- Evet ruhumun üzerine yığılan bâr-ı hicrân bi't-tedric ağırlaşa ağırlaşa beni ezmeye başlar. O vakit artık için için feryat ederek me'yusâne, makhurâne ağlarım.

Düşünürüm, o medârların her biri üzerinde dönen fikrim dönerken ben kendimi nihayetsiz, korkunç bir deycûrun içine düşmüş bulurum. Bunalıyorum. Bunaldıkça: “Âh! Bir şebtâb! Âh! Bir zerre-i nûr!” tahassürüyle haykırmaya başlarım. O zaman Nijadcığının simâ-yı hazîn-i nûrânisini karşımda görünce onu buldum zannederek gözlerimi açarım. Şimdi üzerinde Nijad'dan başka her şey mevcut olan bu hasis dünya müstehzî çehresiyle bana gülmeye başlar. Buna karşı ne yapabilirim? Ağlarım!

Evet, azizim, itiraf ederim ki ben çok ağlıyorum fakat ağlamayı takdis ederek ağlıyorum. Zira beni böyle kahren yaşatan bu felâket ve musibet içinde yegâne teselliyi ancak ağlamakta buluyorum. Ve düşünüyorum ki ben ağlayamasaydım hâlim ne olurdu? İtiraf etmeli ki musibet ve felâketle de olsa

ağlamak bir saadet, büyük bir saadettir. Saadet! Lâkin bu saadeti ben kendime çok görüyorum. İstiyorum ki artık ağlamak da bitsin, fakat ben Nijad'ı bulayım.

“Tahfif-i bâr-i felâket, teskin-i alâm-ı firkat” için çok gezmemi, kendime bir meşguliyet-i ciddiye yaratmamı, mümkünse bir iki ay kadar bir seyahate çıkmamı tavsiye ediyorsunuz.

Bilirsiniz ki ben çok gezer, yürürüm. Şimdi de tâkât-ı bedeniyyem müsait olduğu kadar yürüyüp gezmekten geri kaldığım yok. Ancak bu gezintilerimde evvel nasılsa şimdi de Nijad daima benimle beraber; şu kadar bir fark ile ki evvelleri o yanımda bulunurdu, şimdi ruhumun içinde gizleniyor. Evvelleri rehber-i hareketlerimiz onun keyfi, onun intihâbı, onun tercihi, onun arzusu idi; o beni istediği yere aynı bir mıknaşî câzibesini ile çeker götürürdü ve ben onun keyfince seyranlarımdan derecesiz memnun olurum. Şimdi gezdiğim, dolaştığım yerlerde ben onu zorla sürüklüyorum, eğlendirmeye, onu heveslendirmeye, onu memnun etmeye çalışıyorum. Lâkin o şimdi hiçbir şey beğenmiyor. Hiç bir şeyden hoşlanmıyor. Hiçbir şey arzu etmiyor.. evvelleri sümbül havalarında Ada'nın Maden cihetinde yüksek bir noktada ileriye bakıldığı zaman, pembe, mavi, tirşe, turuncu, mor, eflatun gibi açıklı koyulu en parlak, en nerm ü nazik renklerle dil-firîb bir letafet içinde nümâyan olan Pendik, Kartal, Maltepe denizleri üzerinde koyu akisler bırakan beyaz yelkenlere nazar-endâz olunca: “Ooh!. Güzel!” şimdi hiçbir şey demiyor.

Evvelleri sâkin havalarında akşamleyin “Diyaskilos” mevkiinden mağrib cihetine bakıldığı vakit Marmara'nın gökyüzü ile birleştiği nokta-i dūr-â-dūr-ı ufuktan şa'sa'at-ı gülfâmıyla âheste âheste vukua gelen gurûb şimdi temâşâyâ can atardı. Şimdi buna da zerrece meyl ü ikbal göstermiyor.

Mehtapta “Hristos” manastırının arkasında ve zirvedeki çamlığın boşluklarında gezinerek mest-i istiğrak olmak; akşamın alacakaranlığında “Ayanikola” kumsalında İzmit körfezine, Yalova sahiline, Geğbuze dağlarına medd-i nazar ederek kim bilir neler düşünmek; hele her sabah “Nizam” yolunda değirmene kadar şâd u hurrem bir gezinti yapmak evvelleri pek ziyade hoşlandığı şeyler iken şimdi bunlardan da hazzetmiyor.

Bu sükûtun, bu fıkâdân-ı hâişin sebebini soruyorum. Mağmum nazarını bana tevcih edip fakat cevap vermemekte ısrar ediyor. O vakit hatırlıyorum ki o şimdi yok, o gitti. Ruhumdaki Nijad onun âlûde-i memât bir hayal-i hazininden başka bir şey değil. Yine hicrân ağır yükü altında beni ezmeğe başlıyor, kendi kendime söyleniyorum. “Nijad niçin gitti? Nijad nereye gitti? Ya ben niçin gidemiyorum? Ya ben gidersem ne olacak? Ya ben gittiğim yerde Nijad’ı bulacak? Görecek miyim?..”

Bu vesveseler, bu tahassürler, bu feryatlar etrafımda derinden derine açılan boşluğun içine düşüp birer akis bile bırakmadan mahvoluyor. O halde istiyorum ki o boşluğa ben de düşeyim, mahvolayım. Fakat ben olduğum yerde duruyorum. Altında ezildiğim hicrân ile beraber benim mevcudiyetime hâlel gelmiyor. “Ben böyle daha çok sürüneceğim” diyorum: Gözlerim de bî-ihhtiyar ağlıyor!

Evet azizim, dediğiniz gibi çok geziyorum ama işte böyle. Zaten şu belde ben gezip yürümekten zevk alabileceğim hiçbir şey yoktur ki Nijadcığımın orada bir hâtırası bulunmasın. Zarafetinizi fikr, hüsn-i tabiat, lütf-ı beyân, metânet-i ahlâk, ulüvv-i cenâb, ciddiyet-i muâmele, rikkat-i kalp gibi meziyetleriyle ta üç beş yaşından beri beni muhabbetine sıkı sıkı bağlayan bu nâdire-i fıtratsız ben hiçbir

tenezzühten zevk alamaz, hiçbir yerde durup eğlenemezdim. Onun için her tenezzühümde o bana delâlet ve refâkat ederdi. Ben onu yalnız evlâdım diye sevmezdim. O, tâ beş altı yaşından beri bana vefalı bir dost, bir kafadar olmuştu. En mahrem efkâr ve hissiyâtımı kendi ruhuma söyler gibi ona tevdi' etmekte tereddüt etmezdim. İntizâm-ı eşkâl ve hududuyla gayet güzel bulduğum büyücek yaşının içinde yerleşik fikr-i metîninde sânih olan nükteli, dakik, felsefî, mantıkî sözlerinden daima müstefid olurum. Her türlü âlâm ve ekdârımda beni mütesellî eden onun hakîmâne sözleri idi. Müşkil işlerimde o beni irşâd ederdi. Ekser mübahesât ve münazarâtımız da galiba onda kalırdı. Hüsn-i tabiatının, temyîz-i vakıfhânesinin hayranı idim.

Bunlar da Nijad'ın yazılarından:

ZİYÂRET-İ KABRİSTAN

Bugün ikindi üstü hava ağır. Yalının içi karanlıktı. Benim de yüreğim sıkılıp duruyordu. Bu hali üzerimden atmak için bastonumu aldım İstinye'nin içerisine doğru yürüdüm.

Yollarda toz yoktu. Şurada, burada tesadüf ettiğim su birikintileri dün gece yağmur yağmış olduğunu anlatıyordu. Bu birikintilerin içine dünyanın her tarafında ızdırapla ağlayan yetimlerin gözyaşlarından birkaç damla karışmamış mıdır? Bunun ihtimali yok mu?.. Güneş bu damlaları göğe çektikten sonra bulutlar tekrar bu hasis toprağa göndermiş olamaz mı? Bu hasis toprak ki onları ağlatmıştı... Böyle düşünerek yürüdüm, geçtim. Her şeyi böyle geçmeli ki bu toprakta yaşanabilsin.

Yürüyordum, duvar diplerinde çiğnenmekten kendilerini kurtarabilen hakir otlar yıkanmış, parlak, yeşil renkler içinde yüzüme gülüyorlardı. Lâkin ben bunlara bakmaktan hoşlanmıyordum. Dışarıda semâyı açık buldumsa da benim yüreğimin semâsı kapanıktı. Bilmem ki niçin ben öyle mahzundum? Gide gide gözlerim etrafa bakmaktan yorulmuş gibi kapanmak isityordu. Ben yalnız, basacağım noktaların üzerinden nazarımı kaydıra, kaydıra yürüyordum.

Köyün çarşısını geçinceye kadar ruhumu rahatsız eden sesler artık yavaş yavaş kesiliyordu. Sonra birdenbire ortalık derin bir sükûnet içine düştü. Ben ise tefekkürâtıma o kadar dalmıştım ki bir eniğin haykırmasından uyandığım vakit kendimi İstinye çayırının medhalinde buldum. Demek ki ben buraya kadar somnambül halinde gelmişim!

Burada durdum, etrafa göz gezdirdim. Solumda kireç ocaklarının sanki bu zeminden ayrılmak istemeyen beyaz dumanları ağır bir hareketle etrafa dağılarak sonra koyu yeşil dağların üzerine mavi bürümcük gibi yayılıyordu. Bu dağların arkasına çekilen akşam güneşinin sarı, soluk ziyası gökyüzünün maviliğini tirşeye boyuyordu. Gözlerimin önündeki vâs'î çayır yeşil bir ova gibi uzayıp gidiyordu. Çayırın sağında, senelerin yükü omuzlarına basan bir sıra kocaman, ihtiyar ağaçlar birbirlerine tutunarak hiç kımıldanmadan duruyorlardı. Üstleri başları kireç tozuna bulanmış işçiler, derenin bu ucundaki çukurlarda cereyan edemeyip kalmış çamurlu sularla ellerini yüzlerini ıslatıyorlar, çayır sefasına çıkmış köy kadınları -bazısı kucaklarında taşıdıkları, bazısı ellerinden tutup yürüttükleri- yavrularıyla ağır ağır geliyorlar; altı, yedi kadar inek, sığır, birkaç mandadan müteşekkil korkunç bir sürü, mavi donlu, ayakları çıplak, sekizer onar yaşlarındaki çobanlarının kumandası altında köye doğru ilerliyordu.

Bu saydığım zî-ruhlar benim hizama geldikçe bana birer müphem nazar atfederek geçtiler, göz önünden kayboldular. Ben yoluma devam ediyordum. Artık hiçbir ses hiç, hiçbir hareket yok, hava da gittikçe kararıyor.

Köyün duvar içine alınmış büyük kabristanının kapısı önüne gelince durdum. İçerisine baktım. Dikenli otların arasında kimisi kırılmış, kimisi eğilmiş, kimisi bütün bütün yatmış taşların “İşte burada yatıyorlar!” diye gösterdikleri vücutlardan acaba ne kaldı? Serencâm-ı mevcudiyetlerine gülmekten hâlâ usanmamış birer kuru kafa, yarısı çürüyüp toprak zerrelere karışmış birer bacak veya birer kol kemiği. Başka? Hiç!.. diyordum. Hayalim daha derinlere gidiyordu. Bir aralık kendimi âlem-i emvâta karışmış, bir taşın “İşte burası!” diye gösterdiği bir boşluğun içinde ademe kalb olmuş gördüm. Ben de hayata, netice-i mevcudiyetime gülmek istiyordum.

Orasını bırakıp yürüdüm. Büyük kabristanın ötesindeki yamaçta bulunan dağınık mezarları süzüyordum. İki metre yükseklikte; ufacık fakat şâirâne bir mezar gözüme çarptı. Bir çocuk mezarı ki etrafını kucaklayan funda çalıları güya bunu gelen geçene göstermemek istiyorlardı. Tabiat bu masumu durup dururken öldürüp mahvettiğinden insanlara karşı sıkılıyor muydu? Yanına çıktım. Ufacık taşın fır dolayı etrafına yazılmış şu sözleri okudum:

Hüvel baki

“Şemsâ-yı Seher”

“Dört yaşındaki o garîbe-i bî-peder ü mâder ki:

“Ne bir enîn-i teellüm ne bir nevâ-yı teessür..

“Ne bir figan-ı teşekkî, ne bir edâ-yı tefekkür.

“Terennümâtıma mevkuf olup ferahlı ferahlı,

“Olurdu ruhuma zevk-âver bekâ-yı tahassür!

“İşte şu hâk-i siyah içinde tevârî-i güzîndir. Evet, bu da fermûde-i

“Takdîr olan eş’âr-ı hikmet-âmizden bir şi’r-i belîğ ve vecîzdir;

“Ama, âh ki, pek hazîndir!

“ Zâir! Bu şiiri oku, fakat toprağa münkalib her mü’mîn

“Ve mü’mînenin dünyevîlerden hâtîme-i tevakkûât olan Fâtîha’yı bu mâsumenin

“Ruhu için unutma!”

Bunu okuduktan sonra mezarın ayakucuna toprağa oturdum. Gözlerimi yumarak daldım gittim. Zavallı Seher! Biçâre yetim kızcağız! Daha açılmadan kuruyup giden kır çiçeği!.. Esmer çehresi, kesik saçları, siyah, parlak gözleri, ufacık, zayıf vücuduyla gözümün önüne geldi, gülerek bana bakıyordu. “Lâkin, sen şimdi topraktasın, sen şimdi çürüdün, zavallı yetim! Söyle, sen mevcut musun?” diye ona hitap ediyordum. O bu sefer daha ziyade gülmeye başladı. “Söyle bana Sehercik, sen mesut musun? Bu halinden, toprak olduğundan memnun musun?” dedim. Cevap vermiyor, sade gülüyordu. Ben yine soruyordum: “Mesut musun? Şüphe yok ki sen şimdi, oh! Mesutsun. Senin toprak olan maddî mevcudiyetindir. Mânevî mevcudiyetin mahvolmaz. Ruhunla sen şimdi semâlarda, cennetlerdesin. Hangi cennettesin, söyle bana? Lâkin ben seni hâlâ burada uyuyorsun diye farz ederim. Ve gözlerim yumulunca seni işte bu taşın altında heyetinle yatıyorsun görürüm!”

Hayalimi mâziye çevirdim. Zavallı Seher’in, o âşînâ-yı vicdanın hayât-ı yetimânesinden bizim aramızda geçen kısa demleri zihnimde ihya ettim. O aralık

ellerime sıcak sıcak bir şeyler düştüğünü hissedince gözlerimi açtım, baktım; bunlar Şemsâ'nın hesabına benim gözlerimden düşen katrelermiş. Haberim olmadan ağlıyormuşum. Akşam olmuş, gurup kuşları cıvılayacak yuvalarına çekiliyorlardı. Ben de artık oradan ayrılacaktım.

Oh! Ne güzel manzara!..

.....

Dört, beş kelebek, kâh yükselip, kâh alçalarak birbiri ardınca bu küçük mezarı tavâf etmeye başladılar. Meşakk-ı hayatı bilmeyen bu zayıf mahlûklar, şu âlem-i tenhayı her taraftan saran akşam garipliğini hüznün ve vahşetine ehemmiyet vermeyen bu uçucu nazik beyaz çiçekler ervâh-ı emvâtı idi? Zavallı Seherin rûh-ı masumu da bunların içinde miydi? Kim bilir?.. Lâkin bu, beyaz çiçeklerin tavaf için bu küçük mezarı intihab etmelerine sebep ne idi? Niçin bunlar buradan ayrılmak istemiyorlardı.

Oh, Şemsâ mâsumdur. Bî-günahtır. Bu beyaz çiçeklere melekler semâda serpmişler ki bu küçük mezarı süslesinler.

Şimdi yalıdayım. Kitaphânemin önünde şu satırları yazıyorum. Vakit gece: Bilmem saat dört mü şimdi? Karşiki dağlardan hazin hazin ishak sesleri geliyor. Rûh-ı melûl-ı leylin bu nale-yi serrânedan müteessir olmayan beyaz çiçekler pür-şevk ve ihtizaz başımın önünde dönüyorlar, asla yorulmuyorlar.

Oh! Ne güzel manzara!..

-İstinye: 22 Temmuz 1325-

KOYUN İLE KÖPEK

Her vakit birbirine dost olan koyun ile köpek bir gün dertleşiyorlardı. Koyun diyordu ki: “Âh! Nasıplerimizin felâketlerini düşündükçe ağlar ve titrerim. Sizler ki insanların kölesi, o, kadir-nâ-şinasların daima mutî’, halim, sâdık-ı perestîşkârlarsınız; hizmet ve gayretinizin mükâfatları olarak onlardan darbeler yer, ekseriya da öldürölürsünüz. Bizler ise her sene onları giydirir, onlara sütlerimizi verir, onların tarlalarını gübreleriz; öyle iken her sabah ailelerimizden birinin boğazlandığını görürüz. Kalanlarımızı da onlarda hem-meslek olan kurtlar yutar. İnsanlar için çalışmak, sonra yine onların elleriyle ölmek.. işte bizim nasibimiz!”

Köpek ona cevap veriyordu.: “Evet, dediğin doğrudur. Lâkin sen onları, o bizim sefalet ve felâketimize sebep olanları bizden mesut mu zannediyorsun?.. Bırak, sen de hemşirecim! Fenalık görmek fenalık etmekten iyidir.”

Floryan -Nijad Ekrem

-İstinye: 7 Eylül

1311-

FONOĞRAFA

Yoktu sağlıkta hiç senin ağlamaya hevesin

Söyle: Yavrum! Neden inler gibidir şimdi sesin?

Biri fikrim biri kalbim, biri ruhum yetişir
Muzdarib, girye-feşân, nevha-künân nağme-resin.

Hâtırâtıyla bütün hiç olan on beş seneyi
Eder icmâl belâgatle bana bir nefesin.

Ağlıyor vaz’-ı hazîniyle gubâr-âlûde..
Ser-nüviştin gibidir hücre-i mâtemde fesin.

Yokladım uçmuş idi rûh-ı latîfin, ölümün
Darb-ı destiyle şikest olmadan evvel kafesin.

Seni hâk etti nihayet, beni hasret-keş-i hâk...
Bahtımızdan bu değildi sanırım mültemesin!

SADEDDEN HARİÇ

Şu gafil bilmiyor devrânı, bak me'lûf-ı mâtemdir
Şu sâfil duymuyor hicrânı, bak mes'ûd u hurremdir
Bu âlemdir bütün varlıkları icâd eden âlem
Bütün varlıkları ifnâ eden bu âlemdir

Çocuk meşrepli bir cellâddır devrân-ı televvün-kâr
 Bakarsın şimdi zîrektir, bakarsın şimdi sersemdir
 Tabiat şî'r okur, sen karşısında ağlar, ağlarsın..
 "Aceb -dersin- bu şâir kendi rûhumdan mı mülhemdir
 Ne şâir var, ne şî'rinden eser, hep kendi vehmindir
 Tabiat?. Anla artık, eski bir hod-kâm-ı azlemdir
 Hayatın hiç bir mutlak, şuûnu gölgedir zâil..
 Ölümdür ki hakîkat, bir odur ki emr-i ahkemdir
 Hakikat çıkması bir hîçden, bir gölgeden lâkin
 Benim idrâkimin fevkinde bir mânâ-yı mübhemdir
 Nedir maksad bu varlıktan bu yoklukta nedir hikmet
 Bu mebhasda ukûlün son cevâbı "Ben de bilmem!"dir
 Şuûn-ı hulka ey sen ki nakkad olmak istersin!
 Senin derdin nev-â-nevdir, senin ye'sin dem-â-demdir
 Nazar erbâbına her şey bütün mestûr kalmıştır
 Meğer âmâdır onlar ki bu mestûrâta mahremdir
 "Bilinmez sır!" deyip kesmek de bir şey bilmedir ondan
 Demek ehl-i nazar kendi sözüyle kendi mülzemdir
 Heraklit dâima ağlar, Demokrit ise gülermiş hep

Gelirse gülmek elden ağlamaktan elbet eslemdir
 Muharremmiş bugün, ister gülünsün, ister ağlansın
 Bütün yıllar benimçün aynı mâtemle Muharrem'dir

Delirmiş gird-bâd, âgûşu toz toprak, döner öyle...

Bunu seyreyledim rikkatle sandım rûh-ı Ekrem'dir.

ESÂS-I AHLÂK YARADILIŞTIR

Bu eserde münderic hikâyelerden de anlaşılır ki Nijad ile benim aramızda cârî olan muâmelât pek lâubâli idi. Birbirlerine en muvâfık refîk-i hayat oldukları için birbirlerinden ayrılmak istemeyen, onunla benim gibi bir baba-oğul arasında tabîî ve zarûrî olan bu hâl ise ne onun bana karşı borçlu olduğu hürmet ve itaata ne de benim ona karşı mükellef olduğum vazife-i sıyânet ü mürebbiyete kat'en halel vermezdi. Ben onun etvâr ve ef 'âl ve muamelâtında câlib-i muâheze veya muhtâc-ı tenbih bir şey görüp işitince bunun hiçbir zaman igmâz ve müsâmaha ile geçiştirmedığım gibi o da benim o yoldaki nasâyih ve ihtârâtımı mutiâne dinleyip hüsn-i kabûl etmekten hiç bir vakit sıkılmaz ve çekinmezdi. Böyle dakikalarımızda etvâr-ı lâubâliyâneyi âriyyet bir kisve gibi ikimiz de üzerimizden derhal atarak ikimiz de en ağır bir ciddiyeti giyinirdik. Fakat böyle dakikalarımız, yalnız on iki sene devam edebilen o mes'ud devre-i refâkat-ı hayatımız içinde ma'dûn denecek kadar nâdir geçmiştir diyebilirim.

Kendisiyle İstinye'nin ıssız kırlarında, Ada'nın تنها çamlıklarında uzun uzun gezerken insaniyete şan veya şeyn olacak ahlâk ve evsâfı birer münasebet getirerek aklımın erdiği kadar ona anlatmaktan hâlî kalmazdım. O da bu ahlâk derslerini kemâl-i hâhiş-i telezzüzle dinlemekten usanmazdı.

Fakat itiraf etmeliyim ki tâ küçük yaşından beri nezâhet-i etvâr ve muamelâtıyla herkesi kendisine mecbûr-ı hürmet eden bu nâdire-i fitratın fazâil-i ahlâkiyyesine benim muâvenetim olduysa bile pek cüz'îdir.

Evet, Nijad'ın kavâid-i metîne-i ahlâkiyyesi de sâir her türlü meziyyât-ı zâtiyyesi gibi kendisiyle beraber doğmuştu.

Nijad müddetü'l-ömr bir kere olsun yanılıp da yalan söylememiş idi ki yalancılığın insanlığa ne kadar zül getirecek sıfat-ı zemîmeden olduğunu kendisine anlatmaya lüzum göreyim.

Nijad'dan hiç bir zaman müstehcen bir söz veya şûtûm nev'inden galîz bir tâbir işitilmemiş idi ki bundan dolayı kendisini muâhezeye mecbur olayım.

Nijad'ın tanıdığı veya tanımadığı bir kimseye ve hattâ evimizin uşaklarına, hizmetçilerine karşı hürmet ve nezâkete mugâyir bir muâmelesi vâki olmamış idi ki bu hâlin muvâfık-ı edeb ve terbiye olamayacağını kendisine ihtâr edeyim.

Nijad geceliğiyle bir misâfirin huzuruna çıkmak şöyle dursun, gayet lâubâli olduğumuz halde hattâ benim yanıma bile bir defa olsun gelmemişti ki bunun çirkinliğinden bahsetmiş olayım.

Vilâdeti günü her sene geldikçe kendisine bazı hediyeler vermek mutâdımdı. Boyunbağı, mendil, ıtri-yât, cüzdan, yazı takımı gibi ufak tefekle beraber -arkalarında benim hatt-ı destimle tebrik yazılı- bir tek veya müteaddid kitaptan ibâret bu hediyeler mutenâ sargılar içinde renkli kurdellâlarla süslenerek hazırlanır, benim hücre-.i iştigalimde dururdu. Bunların kendisine verileceği günün sabahı Nijad daha itinâlıca giyinip gelir, kemâl-i edeb ve hürmetle elimi öptükten sonra hediyelerini kucaklar, mes'ûd ve beşûş çekilir giderdi.

Altı yedi yaşından beri bu suretle benden aldığı, arkaları yazılı kitaplar kendince en kıymetli yâdigârların olduğu için kitaphânesinin en üstünde bulunur ve bunlara kendisinden başka kimsenin eli sürülmezdi.

Evvelki sene İstinye'den Beyoğlu'ndaki evimize esnâ-yı nakilde onun ve benim kitaplarımız birbirlerine karışmış ve sonra bazıları ayrılmayıp kalmış olmalı ki geçen bir gün kitaphânemde bir kitap ararken Nijad'a hediye etmiş olduğum kitaplardan birkaçı elime geçti. Bunların içinde onun müebbeden zevâl bulan bahâr-ı giryân-ı şebâbından bir nefha... Onun müebbeden gurûb eden neyyir-i muğber-i irfânından bir lem'a bulurum hülyasıyla kitapları karıştırmaya başladım. Bulabildiğim yalnız bazı sahifelerin arasında kadîd olmuş bir yaprak bazı sahifelerin kenarında kurşun kalem ile atılmış soluk bir (Nijad) imzâsı... Başka hiç!..

Sonra arkalarındaki yazılara baktım. Kâtibâne bir şîve-i garîb ifâde ile nasâyih-âmîz tebrikler. Bu kaba kaba pendnâmeleri Nijad'a verilen

kitapların arkasına niçin ve ne mülâhazaya mebnî yazdığımı düşündüm. O cevher-i ferd-i edeb ve irfânın benden, hususiyle o lisân ile, öyle nasihatlar almağa ihtiyacı var mıydı? Sonra tahattur ettim: Ben o kaba kaba şeyleri Nijad için değil, onun evlâdı için yazmıştım. Evet, Nijad'ın o evlâdı için ki bu âdi, bu bayağı yazıları görmeyeceklermiş. Ve işte görmediler!

Oğlum Nijad,

Sinîn-i mukaddere-i ömrünün sekizincisi bugün saat onda tamam olduğundan bi-lütfihi Teâlâ dokuzuncusu hulûl etmiştir.

Senelerin böyle değiştikçe Cenab-ı Allah'tan senin için en sâlim ve en mahfûz bir neşv ü nemâ-yı vücûd içinde en parlak bir terakkî-i irfân ü istidâd temenni ederim. Yaşına nisbetle irfân ve istidâdında gördüğüm meziyyet ve liyâkatten dolayı müftehir ve bu bahtiyarlığa beni lâayık gören Cenâb-ı Hakk'a her an müteşekkirim.

Yeni sâl-i hayâtını -sâir her türlü hedâyâ-yı kıymetdâra müreccah göreceğini bildiğim- bu yâdigâr-ı nâçiz ile tebrik ediyorum. Zaten kitaphânem biraderin Ercümend ile senindir.. İnşallah her cihetle feyz-yâb ve bahtiyar olursun oğlum.

İstinye - Fî 19 Ağustos Sene: 1308

Nur-ı aynım Mehmed Nijad,

Bugünün, benim için hakikaten pek mutlu olan, gecesi hulûl etmekle beraber sen de onuncu sâl-i hayâtının başına o mini mini ayaklarını basmış olacaksın. Nijad inşallah takdîr-i Hakk'a tevâfuk eder de bir asr-ı kâminden sonra yaşıyın yine böyle onuncuya kadar sayılır. O vakitler her sene bugün geldikçe tebriki artık babandan değil, biraderin Ercümen ile senin ve onun evlâd ve ahfâdınızdan alırsın.

Oğlum, bir insan için âlemde en büyük şeref ve mefharet sermâye-i hüner ü marifetten.. en birinci haysiyyet ve meziyyet ise pirâyeye-i namus ve istikametden ibarettir. Daha pek küçükten tahsil- i maârife bi't-tabî ma'rûf olan şevk ve içtihadın ve hele yaşından çok büyük bir nisbette olarak her şeyde vakar-ı nefsin muhafazaya ve hususiyle ahlâk ve etvârın dâima çirkinliklerinden ictinâb ile güzellerini intihâba meyelân ve itiyâdın gösteriyor ki ileride vatan ve millete hayretmeye kâdir erbâb-ı şeref ve haysiyetten bir merd-i fazâil-mend olacaksın. Ben nevmîd iken seni bana ihsan eden feyyâz-ı mutlak hazretleri umarım ki sana ait olan bu ümidimin husûlünü de teshîl eder.

Nazarında altından... gümüşten daha kıymetli, daha faideli olduğunu bildiğim şu hediye-i nâcizi al, oku. Mündericâtından müstefîd olduktan sonra kütüphâneye koy, sakla. On beş yirmi sene daha geçince belki sen de kendi bir oğluna... benim hafîdime bergüzâr ederek fânî olan babanı kûşe-i kabrinde hazin ve latif bir surette ibtisâma heveskâr eylesin. Küllü âtin karîb.

Yâ Allah..Yâ nasîb!

Nûr-ı aynım Nijad,

Sana haber vermeye ihtiyaç yoktur ki bugün akşam saat ondan sonra sinîn-i mukaddere-i hayâtının on birincisi inşallah-ı Teâlâ hüsn-i ibtidâ ediyor.

İşte oğlum seneler böylece gelir geçer. Senin gibi neşv ü nemâ halinde bulunan evlâd-ı vatanın bedenleri büyüdüğü gibi akıl ve zekâları da büyür. Bu tabîîdir. Fakat bedenlen ve fikren tâbi-i tevessü' ve terakkî olanlara akıl ve zekânın büyümesi kâfi değildir. Kazanılması akıl ve zekâ ile kâbil olacak marifet ve fazileti de büyütmek lâzım.. Bu ise sa'y ve ikdâma mütevakıftır.

Geçen bir seneden beri gerek lisân-ı milliyetin olan Türkçe'de gerek mâhasal-i gayretin sayılan Fransızca'da okuduğunu hem anlamaya, hem de anlatmaya epeyce iktidar peydâ ettin. Bunu kemâl-i ibtihâc ile takdîr ettiğim için bu defa da bu kocaman kitabı sana mükâfaten hediye ediyorum.

Nijad, dünyada hiç bir şey yoktur ki ind-el muâyene nazar-ı dikkat ve ibrete bir fâide-i mühimme arzetmesin. Erbâb- ı kemâlin nice hizmetler sarfıyla vücûda getirdikleri müellefât ise gerçekten birer hazîne-i fevâid ü menâfidir.

Her ne görürsen ondan bir fâide-i mahsûsa çıkarmaya çalış. Her ne okursan ondan hisse-i istifâdeni almadıkça elinden bırakmamaya çalış. İnsan için tahsîline imkân mutasavver olmayan mükemmelliye ancak bu sûretle iktirân edilebilir.

Bu kitabın sana söyleyeceği şeyler umûmiyeti itibârıyla vâkıâ efsaneden ibârettir. Fakat her efsâne bir hakikatin âyine-i in'itâfı, bu kitap ise birçok acâip ibret ve hikmetin mahall-i inkişâfıdır. Müellifinin bundan gâye-i makâsıdı bir insanın -tek başına da olsa- tedbîr ve teemmül, ikdâm ve tahammül ile yokluk içinde bile mevcudiyetini muhafaza ve hattâ mes'udiyetini temîn edebilmesini bir maharet-i mahsusâ ile daire-i imkâna idhâl ederek teâvün-i ahrâr, telâhuk-ı efkâr ile ise dünyada daha neler yapabileceğini anlatmaktan ibarettir.

Filhakika hâlet-i ictimâ'daki muâyenetler ekseriyet üzere mümânaattır. Ancak âkil ve müdebbir, cesur ve gayûr olanlar o mevânî birer birer ber -taraf ederek nâil-i maksad olurlar. Senin maksad-ı hâzırın tahsîl-i dest-mâye-i kemâl, muhafaza-i safvet-i bâl, idâme-i mülkiyet-i hisâl ve her halde tahsîn-i etvâr u fi'âl hususlarından ibâret olduğundan bu maksad-ı celîli hasb-el-hâl bulunduğum âlem-i vahdet içinde (Robenson) kadar çalışıp çabalamaya da muhtâc olmayarak elde edebileceğin vesâitle istihsâle hizmet etmelisin. Erhamu'r-râhimîn ekremü'l-ekremin olan Cenâb-ı perverdigârın merâhim ve inâyât-ı bigayâtından ümid-vârım ki en uzun bir ömr-i mes'ûdâne içinde fûrûz ve kemâlât-ı beşeriyenin mertebe-i kusvâsına yetişmekle bahtiyâr ve gerek kalemen, gerek fiilen vatan-ı azîzin saadet ve selâmetine müteallik

hidemât-ı ciddiye-i meşkûreye muvaffakiyetle hâiz-i haysiyet ü itibâr ve muhriz-i şeref ü iftihar olursun.

19 Ağustos Sene: 1310

Eb-i hayr-hâhın Recâizâde Ekrem

Oğlum Nijad,

Bundan on bir sene evvel bugünün akşamında idi ki mehd-i vücûda gelmiş idin. Bu halde bu günden sonra yaşın bi'inâyeti'llâh on ikiye basıyor.

Oğlum insanlar için on iki yaş çocukluğun geçip, kâmilliğin başlayacağı yaştır. Kâmillik dediğin şey mânâsı sence meçhûl olmayan ciddiye-i ahvâl demektir ki bu da gerek insanlarla olan muâmelât ve münâsebâtın gerek tahsilce olan sa'y ve ictihâdın senin gibi, fevkalâde bir zekâyâ mâlik ve bittabi herkesin hüsn-i nazarına mazhar bir gence lâyük surette bulunmasından ibârettir. Oğlum âdâb ve muâmelâtında ve hususuyla küçük birâderin Ercümend ile muâmelât ve münâsebâtında bahsettiğim hüsn-i nazarı izâa etmemeye çalış, etvârını görenler, akvâlini işitenler hiç bir vakit demesinler ki: "Nijad umduğumuz gibi değilmiş!"

Kardeşin senden küçük olduğu için terbiyeyi ve buna dair misâlleri senden ahzedecek. Kendisiyle muâmelâtında sen onu kendine uydurmaya çalışacak yerde kendini ona uyduracak olursan ikiniz de terbiyesiz kalır, ikiniz de âmmenin nazarından düşersiniz. Buna da sen sebep olmuş

olacağın için indallah ve inne'n-nâs mes'ul olursun. Sana yazık değil mi oğlum?

Yukarıda ba'de-mâ senin için lüzûm-ı ciddiyet-i tahsilden de bahsettim. Bu ciddiyet-i tahsil cemiyetin menâfiine muvâfık, binâenaleyh efrâdın ihtiyâcâtından ma'dûd olan ulûm ve fûnûnu öğrenmeye çalışmaktır. Fakat her şeyden evvel cemiyetin lisânını hakkıyla tahsîl lâzımdır. Bunu teshîl edecek şey ise usûl-i imlâ ve inşâyâ dair ders almakla beraber tarih gibi faideli kitapları mütâlâa ederek tavr-ı beyân-ı tarîrîye tabiatı alıştırmaktır.

Nijadcığım nasihatlerimi lâyıkiyla dinleyip icrâlarına da hakkıyla sa'y et ki inşallah berhudâr olasın. Bi-izn-i Teâlâ on ikinci sâl-î hayâtına vusûlünü tebrik ederim, oğlum iki gözüm.

Fî 19 Ağustos Sene: 1311

Recâizâde Ekrem

Nûr-ı ayn-ı ibtihâcım Nijad,

Yarından itibâren on iki yılını itmâm edip bi-lutfihi Teâla on üçüncüsüne kadem-zen-i duhûl oluyorsun. İki, üç sene sonra da inşallah muvâfık-ı takdîr-i Cenâb-ı Rabb-ı Kadîr ise âlem-i sabâvete vedâ ederek devre-i şebâbete gireceksin.

Seneler serû'l-cereyândır. "Küllü âtin karîb" derler. Filhakîka ömrü olana bir sene bir gün kadar bile gelmez. Bu hakikate nazaran irfân ve basîret sahibi olan insanlar yarın kendilerine lâzım olacak şeyi bugünden tedârike sa'y ederler. Binâenaleyh sen de devre-i şebâbete duhûlü pek karîb olan bir çocuğa lâyük evsâf ve meziyâtı şimdiden iktisâba sa'y etmelisin.

Fransızca tahsîlini hocaların takdîr ediyorlar. Fakat Türkçeni ben beğenmiyorum. Oğlum, yalnız Fransızca ile kendine bir mevkî-i mümtâz temîn edemezsin. Türkçeni de Fransızcan derecesine getirmeli ve belki ondan daha ileriye götürmelisin. Bu maksad-ı mühimde sana müşevvik-i mukaddem olacak şey de Ekremzâde'liğini hiç bir vakitte hatırından çıkarmamaktır.

Teceddüd-i sâl-i hayâtını tebrîken sana bu kitabı ihdâ etmeyi münâsib gördüm. Fakat nâilliyeti hasbe'l-sabâve emel edindiğin pul defterini de buna terdîf etmekten geri kalmadım.

Bu kitap eminim ki sana çok fâide kazandırır. Pul defteri de zararsız yolda eğlencene hizmet eder. Her halde tâhsil-i maârif ve kemâlât-ı ikdâm işgalin, muhafaza-i nezâhet ve metânet-i ahlâk nuhbe-yi âmâlin olsun. İnâyet ve merhamet-i ilâhiyeden ümid-vârım ki istediğim derecede feyz-yâb ve mes'ud olursun. Nûr-ı aynım oğlum, Nijadcıgım.

Fî 19 Ağustos Sene: 1312

İstinye- Ekrem

Nûr-ı aynım, Nijad'ım,

Senelerden beridir kitapçılarda bulunmaz olan bu kitabın âlâ kâğıtlısından yalnız iki nüshasını birâderinle senin için saklıyordum.

Artık bugün sana mahsûs olan cildi, kitaphânende saklamak için değil, münasip vakitlerde mütâlâasından müstefîd olmak için yed-i liyâkatine teslîm ve bu hediye ile on dördüncü sâl-i hayâtına vusûlünü tebrik ediyorum.

Evet Nijadcıgım,"Yed-i liyakatine" diyorum. Çünkü Cenâb-ı Feyyâz'ın inâyetine çok şükürler olsun sen artık böyle eserleri okuyup anlayacak ve hattâ böyle eserler içinde hüsn-i tezkîre şâyân misâller vücûda getirecek bir mertebe-i liyâkate vâsıl oldun. Buna senin için bürhân getirmek lâzım ise **Servet-i Fünûn**'un nüsha-i mümtâzesine yazdığın makaleyi gösteririm. Hadâset-i sinnine göre fevkalâde sayılan isti'dâd-ı edebinden umarım ki te'lîf olunduğu zamana nisbetle bir şey iken edebiyatımızca mûcib olduğu terakkiyât-ı âhireye karşı kifâyet etmemeye başlayan -bu **Ta'lim-i Edebiyat**'ı ıslah ve tevsî'e inşallah yine sen muvaffak olursun. Cenâb-ı Hakk'ın birliğine emanet ol, Nijadcıgım.

Fî 19 Ağustos Sene: 1313

Eb-i Feyz-hâhın Recâizâde Ekrem

İSTİNYE

Nijadcık bu lâfzı her kimin ağzından, her ne zaman işitecek olsa nazar-ı dikkati derhal açılarak ondan sonra olacak lâkırtıyı samimi bir âlâka-i sahâbetkârâne ile dinlemeğe hazırlanır ve ona: "Sen niçin, İstinye'ye bu kadar alâkadar olursun?" denildiği zaman: "İstinye benimdir!" derdi. Evet, Nijad için İstinye demek dünya ve mâfîha demek idi. Fakat siz kari'ler İstinye'yi bilir misiniz?

Bu cihette vapur iskelesinin öbür köşesinden bed' ile karşı yakada buna muhâzî olan Tokmak Burnu'na kadar muhiti takrîben bir mil çeker mahrût bir körfez. Köfezden sâhil-i şimâlîsinin mebde'inde -vaktiyle itinâlıca yapılmış, şimdi biraz vakitten beri artık harâb olmaya başlamış- uzunca bir rıhtım ki üst başında kira sandal ve kayıkları bir sıra dizilerek müşteri beklerler. Ortasına doğru sahilden bir kayık boyu uzakta ufacık şamandıralara bağlanmış ufacık kotralar, alt başında ise sahile kış tarafından palamarlarla merbût bir karakol sefînesi durur.

Rıhtımın gerisi kendisiyle muhâzî geniş bir şose yoldur. Yolun başlangıcında bir iki ev Yeniköy'e giden iki tarafı çınarlı enli caddenin mebde'inde bulunur. Bunun sağında bir gazino. Sonra geriye doğru açıldıkça bayırlaşarak tepeye kadar çıkan -hâl-i hâzırı sebze bostanıyla çilekten ibaret- açıklığın aşağısında yola karîb taştan bir dalyancı kulübesi. Rıhtım boyunca imtidâd eden bu açıklığın nihâyetindeki bir sırt üzerine birbirine dayanarak tepeye kadar yetişmiş, sekiz on ev ki bostana nâzırdır. Bu evlerin aşağısında ve şosenin nihayetinde üstü ev altı meyhâne olmak üzere karşılıklı birkaç çürük çarık bina, sonra bir iki aktar, bakkal, kasap

dükkânı ile bir iki kahvehânededen ibâret -sokağı dar ve karanlık, kaldırımını bozuk, ufak bir çarşı ki Hıristiyan mahallesine ait. Bunun nihayetinde, önü ekseriyâ birkaç büyük küçük gemilerle kapanmış, kalafat yeri. Bunun gerisinde kalafatçı ustalarının hesap ve kitap odası olmak üzere zeminden beş altı kademe yüksekte, önü açık, sedirli, minderli bir mahal. Bundan sonra bir demirci dükkânı. Karşısında kalafat mevkiine nâzır bir kahvehâne. Bundan sonra bir aşçı, bir muhallebici dükkânı. Sonra biraz genişleyip aydınlanmaya başlayan kaldırımlı yolun sağında bir meydancığa nâzır çardaklı, bahçeli bir kahvehâne. Bunun önünde patika denilen bağın alt başına rıhtımlı şosenin gerisindeki çileklerin üst başına çıkar. Muhiti hayli büyük olan Bozacı Bağı'ndan ötelere mezru' ve gayr-i mezru' tarlalardır. Aşağıda bıraktığımız çardaklı kahvenin karşısında büyük bir kayikhâne. Bundan sonra kaldırımlı ve aydınlık yolun sağında buz fabrikası. Sonra yeni yapı bir büyük ev. Bunların arkaları büyük büyük top top ağaçları hâvi bağlar, bayırlar, buz fabrikasının karşısında duvar ile muharefe fabrikaya ait ufak bir rıhtım ki fabrikanın buzları mavnalara oradan yükletilir. Bundan sonra rıhtımsız bir ufak sâhil ekseriyâ karaya alınmış ve altı üstüne çevrilmiş eski bir sandalı gelene geçene arzeder. Bunun karşısında sekiz on ayak tahta merdivenle çıkılır, mihrâbının şekl-i inhidâbı hâricden görünür, kısacık minâreli, dışarısı sıvâlı ve sarı boyalı ahşap bir mescid.

Bundan sonra sağda duvar içinde bir bostan, solda büyük ve eski bir sâhilhâne. Sonra kâr-ı kadîm diğer büyük bir sâhilhâne ki ebniyesinin bir kısmı köprü gibi sokağın fevkini tutup, altını keskin bir zulmete ilka etmiş. Bu köprülü yalıdan sonra yakın zamandan beri bir kısmı bütün bütün yıkılıp arsa hâline gelmiş mesrûta yalının duvarı. Bundan sonra sahilde ufak tefek birkaç ev vesaire. Daha sonra bir meydancık ki hâvi olduğu bir iki ağaca kurutulacak balık ağları asılır. Önüne de köyün ihtiyâcâtı için kömür, odun, soğan, balkabağı getiren kayıklar yanaşır. Bu meydancığın

gerisinde bir bakkal dükkânı, bir kahvehâne. Meydancığın müntehâsında hem buna hem de denize nâzır diğer bir kahvehâne. Bu ada yol sağa sola kıvrılır. Karşılıklı yine bir iki aktar ve bakkal dükkânı. Sonra galiba suyu akmaz bir çeşme. Bu dükkânların mecmuunun teşkîl ettiği ufak çarşı da İslâm mahallesine ait. Bu çarşı geçildikten sonra ikiye ayrılan yolun nokta-i iftirâkında yine bir bakkal dükkânı. Bu iki yoldan birisi köyün içerisine gider, diğeri sâhil boyunu takip eder. Köyün içerisine giden ve imtidâdı iki üç dakikadan ibaret olan yolun sağ tarafı ekserîsi harap evlerle, sol cânibi bostanların duvarlarıyla muhâttır. Yolun nihâyetine yakın solda cepheye rast gelmiş, birkaç musluklu güyâ bir şadırvan. Bundan sonra kârgîr ufak bir câmi, daha sonra bir nalbant. Daha sonra bir bakkal dükkânı. Bunların karşılarında yine evler. Daha sonra solda kadîm bir taş köprü ki derenin coşkunkluk zamanında üzerinden aşmak için vâsıtaadır. Bundan sonra büyük çınar ağaçları. Bunların altında müdevver sedler. Yanında ve karşısında kahvehâne, bir iki inek ahır ki köyün bu kesiminin müntehâsıdır. Köprü geçilmeyerek doğru gidilince ibtidâ sağda duvar içinde köyün dereye nâzır kabristanı. Sonra bir bostan daha. Büyük kabristandan sonra sağda kalan sırt üzerinde -en ufağı Şemsâ-yı Seher'e ait olmak üzere- müteferrik mezarlar, ufak bir çeşmesiyle bir namazgâh. Sonra bir sed üzerinde kireççilerin beytûtetine mahsus odalar, kahvehâne, filân. Sonra tarafeyni cesîm meşe ve dişbudak ağaçlarıyla muhât hıyâbân-ı mümted.

Hıyâbânın sağında bostanlar, bostanlardan sonra tarlalar bayırlar, kırlar, hıyâbânın solunda seyr-i âdi ile dolu on dakika çeker, gayet vâs'i çayır ki bir yanından öbür yanına geçmek için vasıta-karîb bir noktasında vâki' yol ile ikiye ayrılmıştır. Çayırın solunda, iki sâhili birbirinden uzak kalmış üç beş kadardan ibâret, büyük ağaçları hâvi dere. Derenin öbür cihetinde gayet tozlu ve inişli yokuşlu bir yol. Yolun öte tarafında, bayır üzerinde üç dört kireç ve taş ocakları. Bundan sonra dağa doğru yine

tarlalar, bayırlar, kırlar. Aşağıda bıraktığımız köyün İslâm çarşısı geçildikten sonra ikiye ayrılan yolun sâhil boyunda kalanı takip olununca sağda solda birkaç ahşap ve kârgîr ev ile kayikhâne, marangozhâne olmak üzere birkaç baraka. Bunlardan sonra yirmi arşın kadar bir ittisâ ile içeriye doğru uzanıp giden ve tarafeyni bahçelerin, bostanların duvarlarıyla muhât olan derenin mansab-ı arîzini teşkîl eden ve çamurluk tabîr olunan bataklık. Bu bataklıktan öbür cihete geçmek için daracık ahşap bir köprü. Köprüden sonra birdenbire genişleyip açılan yolun solunda bataklığa nâzır bir kahvehâne. Karşısında derenin hemen ağzında bir bakkal dükkânı. Bu sırada birkaç ev. Bunların karşısında fakir Rum ailelerinin sığındıkları, yer katından ibâret ahşap evceğizler. Biraz ileride yol yine ikiye inkisâm eder ki, biri dosdoğru giderek sağa ve sola döner. Buradan sağa dönülürse köyün içerisinde gidilir. Aşağıdaki iki yoldan ikincisi sola kıvrılarak yine sâhil boyunu takip eder. Bu iki yolun nokta-i tekâtuunda bir bostan ki önünde nebeân eden bir su orasını dâima çamur içinde bırakır. Köyün içerisine giden ilk sokağın içinde birkaç ev. Az ileride sağa dönülünce sağda solda ufak tefek, ekserîsi harâb evler. Sonra köyün hamamı, sonra bir câmi, sonra sağda solda dar sokaklar, evler, dükkânlar, dere boyunca büyük bostanlar ki ma'hûd taş köprüye müntehîdir. Köyün bu kısmı Mîrgûn dağının eteğine sığırır.. Sâhil boyunu takip eden ve ma'hûd tahta köprüden takrîben altmış yetmiş hatve ileride sola kıvrılan yolun sağında yeni yapı bir büyük konak ki gerisi kendi bahçesi, onun gerisi bir bostan, onun gerisi bir iki ev ki önlerindeki yol köyün içerisiyle Maslak yolunun alt başına rabteder. Büyük konağın karşısında yani sâhil sokağının solunda, duvar içinde yine o büyük konağa ait büyük bir bahçe ki derenin mansabına, çamurluğa dayanır. Az ileride büyücek diğer bir ev, daha sonra bir bostan, bostanın karşısı bir ev harâbesinin bakiyesini hâvî bir arsadır. Bunun yanında bir ufak yalı ki önü derenin getirdiği kumlar, çamurlarla dolarak, deniz iken, karaya tahavvül etmiş, ondan sonra bir iki dükkân. Daha sonra birkaç büyük ağacı hâvî bir meydancık ki, bir tarafına ekseriyâ büyük balık kayıkları çekilir, bir tarafına da balık ağıları serilip

tâmir olunur. Meydanın sâhilinde bir ufak tahta iskele. Bunun karşısında bir sokak ki köyün içerisiyle Maslak yolunun alt başını rabteden yola çıkar. Sokağın içinde solda bir ev. Bunun karşısında alçak ve yıkık duvar içinde bir arsa. Bunun bir tarafında bir kabir, sonra deniz kıyısında ebniyesinden eser kalmamış bir büyük harâbe başlar ki vaktiyle mevcut olan un fabrikasına ait. Bunun arkası dik ve ufak bir yokuştur ki, alt başında ve sağda han gibi bir beyaz bina ile bir evceğiz vardır. Yokuşun üst başı dört yol ağzıdır. Bunların biri sağa doğru dâima yokuş yukarı giden küçük Maslak şosesidir. İkincisi yine sağda aşağıya meylederek köyün içinde giden ma'hûd dar yoldur. Üçüncüsü geldiğimiz tarîktir... Dördüncüsü hâlâ takip ettiğimiz, Mîrgûn'e giden sâhil yoludur ki sağ ciheti -bahçelere ferşolunan sert, kırmızı topraklı ve Mısırlı Yalısı'na merbût- dağın eteği, sol tarafı ise adam boyundan yüksekçe bir duvar ile muhât olarak ibtidâ un fabrikası harâbesinin, sonra Mirgün pazar kayığına mahsus kayikhânenin, daha sonra asker karakolhânesinin, daha sonra esbak sefir-i İran merhûm Muhsin Han Yalısı'nın arkalarıdır. Bunun ilerisinde solda bir asker nöbetçisi kulübesi. Daha sonra Muhsin Han Yalısı'na merbût yola nâzır pembe boyalı bir köşkçeğiz. Bunlar geçilir geçilmez bir iniş gelir. Bunun solunda büyük ağaçların zîr-i zılâlinde, uçurumsu, loş bir yer ki şurasında burasında, gelip geçenlerin enzâr-ı lâkaydânesine ilişmekten muhteriz gibi duran birkaç vazî' ve fersûde mezar taşı vaktiyle kabristan olduğuna delâlet eder. Bunun öte tarafı Muhsin Han Yalısı'nın yüksek bir duvarıyla faslolunmuş harem dâiresi bahçesidir. İnişin alt başı kaldırımlı ve doğru bir dar yol ki deniz kıyısındaki rıhtım yoluna müntehîdir. Bu rıhtım yolunun solu Muhsin Han Yalısı'nın önüne kadar gider, kesilir. Sağa Tokmak Burnu'na ve oradan Mîrgûn'a kadar uzar. Bu rıhtımın Tokmak Burnu'na kadar mümted kısmında ibtidâ kayikhânesiyle, sâye-dâr eşcâr-ı nâdireyi hâvî ve önü demir parmaklıklı muntazam bahçesiyle ahşap ve dil-nişîn bir yalı. Sonra duvar içinde bir arsa. Daha sonra Mısırlı Yalısı'nın kayikhânesiyle bahçesi. En sonra yalının bahçeye nâzır kısmı.

İşte İstinye bu!

Ezberden yazılmış olmakla beraber mümkün mertebe sâdık ve mükemmel diyebileceğim bu ta'rîfata göre köyün hoş a gidecek, sevicecek başka bir yeri olmasa bile bir ciheti muazzam bir hıyâbân, diğ er tarafı bir dere-i her dem cereyân ile kuşatılmış çemen-zâr-ı penhâsına diyecek bir söz bulunmayacağı hâtır-güzâr olur. Evet... Lâkin bu bedbaht çayırın da seviceği veya daha doğrusu sevineceği zaman birkaç gün içinde gelip geçiveren eyyâm-ı bahâra münhasırdır. Halbuki köylüler zaten çayır safâsından o kadar mahzûz değildiler. Buna hâriçten gelecek erbâb-ı tenezzüh için ise yukarıda tarîfi geçen nâ-hoş çarşıları, dar ve bazı yerde nâ-pâk sokakları geçmek mecbûriyeti kâsir-i şevk ve mâni-i azîmet olur. Uğradığı yerlerin her kabza-i hâkinde bir eser-i hayât, bir feyz-i câzibe-dâr, bir tecellî-i dil-nevâz gösteren mevsim-i rebîin geçmesiyle beraber hudret ve tarâvetine hazinâne vedâ ile hemen sararıp kavrulmağa başlayan zavallı çayır bütün yaz vahşet-âmiz bir sükûn ve tenhâyî-i bedbahtâne içinde çehre-nümâ-yı iğbirâr olmağa mahkûmdur. Öyle bir vaziyettir ki, sabahtan akşama kadar güneş içinden çıkmaz. Öbür taraftaki dere kâmil en kurur. Bu yandaki hıyâbân-ı muazzamın kendisine hiç bir sâye-i lütfu dokunmaz. Etrafındaki yüksek dağlarla kesilmiş havası kireç ocaklarının boğucu dumanıyla mahmûl, üstündeki kızgın güneşin şiddet-i harâretiyle âteş-feşân zemini ocaklardan daimi surette arabalar, beygirlerle çamurluğu naklolunan kireçlerin yakıcı tozlarıyla âlûdedir. Bunlardan başka taş ocaklarında ara sıra atılan lâğımın serpintisine de ma'rûzdur.

Hissiyât-ı melâlimin bana öyle yerler arattığı esnâlarda gelip geçtikçe görürdüm: Gün ortasında çayırın ilerisine yayılıp dağılan on, on beş kadar

mandanın kimisi, ağır vücutlarıyla birer tarafa kâhilâne ve ten-perverâne çöküp yığılarak, harâretten koyulaşan salyalarını ağızlarından beyaz iplik gibi uzatıp sarkıtarak muttasıl geniş getirir, kimisi –o mâlikâne-i vahşeti aralarında taksim için kısa adımlarıyla ölçer gibi- harâretinin bütün şiddet ve sıkletiyle mevkîye basan zevâl güneşine karşı âheste âhetse gezinerek üzerlerine savlet eden mûziyâtı kuyruklarıyla lâ-yenkati' kamçılar. Derenin bu kenarında kollarını başının altına alıp arkası üstüne uzanmış çoban, gölgesine ilticâ ettiği ağacın dalları, yaprakları arasında ara sıra uzanarak kulağını, gözünü çimdikleyen âteşin parmakların temasından müteessir olmaksızın meyyit-i metrûk gibi bir hâb-ı girân içinde hiç kımıldanmadan uyur. Bu tarafta, boynundaki bir iple bir kazığa bağlanmış bir koyun bu zemîn-i âteşin üzerine baygın bir halde kıvrılmış, şu ileride iri boynuzlu, iri ve siyah vücutlu korkunç mahlûkat-ı acîbe başı boş, istedikleri gibi yatıp kalkarlar, istedikleri gibi gezip otlarlarken zavallı kendisini şu yakıcı güneşe karşı böyle kayd ü bend altında eziyet çekmeye mahkûm eden, gerideki şu büyük ağaçların gölgesine sığınmak ihtiyâr ve iktidarını zavallı kendisinden selbeden bahtının şu gadr ü i'tisâma neden dolayı uğradığını teemmül eder gibi sâkin ve me'yûs düşünür. Az ileride âzâde-ser ü dûş bir himâr-ı alîl ü sâl-hürde yüzünü güneşe döndürmüş, senelerden beri çeke geldiği ağır ve umur-fersâ yüklerin birbiri üzerine yığılan yorgunluğu altında direng-i mücessem gibi hiç kıpırdanmadan dört ayağı üzerine durur. Bir aralık çayırın öbür ucundan zuhûr eden bir sokak köpeği, dişleri meydanda, dili sarkmış, hiç bir yerde durmaksızın muztarrâne bir meşy-i serî-i muttarid ile geçer gider. Kireç ocaklarından bir batâet-i meftûrâne ile çıkan dumanlar etrafa yayıla yayıla tek mil çayırın fevkinde nîm-şeffâf mavi ve yayvan bir bulut gibi asılır kalır.

Mevkîye gayet derin bir sükûnet hâkimdir. Taş ocaklarında lâğım açan külünglerin kuru ve yek-âhenk sesleri, bu lâğımlarda çalışan Hırvat'ların arada bir boğuk boğuk akseden: "Vardı ha!.." sadâları, derenin öbür tarafındaki yoldan gidip gelen kireç arabalarının - burada teverrüm etmiş tabiatın kuru öksürüğü zannedilen- fâsılalı takırtılarıyla yük beygirlerinin boyunlarına muallak çanların muttarid çingiltıları.. Hep bu asvât-ı vahşiye o sükûnet-i amîkanın içine düştükçe mahvolur gider. Yalnız ara sıra atılan bir lâğımın tarraka-i nâgehânîsini müteâkip bunun taş kırıntısı yağmurunun "Fış:..." diye çayıra serpildiği zamandır ki, mevkiin huzur ve sükûnu bir an için muhtel olur. Bunlardan ürküntüye düşen ağır vücutlu mandalar telâş-âmîz bir hareket-i haffife ile aşağı yukarı koşmaya başlarlar. Derin uykusu içinde belki tatlı rüyâlar gören çoban yattığı yerde azıcık kımıldanır gibi olur. Sâl-hürde himâr yalnız sarkık başını kaldırıp kulaklarını da dikerek melhûz olan tehlikeye karşı bir hareket-i ihtiyâtiyyeye hazırlanır. Bîçâre koyun kırıp kurtulamadığı iple bağlanmış olduğu kazığın etrafında bir iki dâire çevirir. Sonra her şey yine yerli yerine gelir. Sükûnet mevkîye bu defa daha derinleşerek yeniden hüküm-fermâ olur.

Bu zavallı çayırın yazın beş on günler şenlik gördüğü ve serin serin esen meltem rüzgârlarının sâyesinde biraz da nefes almaya başladığı mevsim, harman mevsimidir. Bu mevsimde çayırların aşağıdaki kısmını taraf taraf tutan büyük tannâzların karşalarına harmanlar kurulur. Harman seyrine gelen köylü aileleri ekin yığınlarının gölgelerine yaygılar yayıp öbek öbek otururlar. Himâra binmek için birbirlerine meydan vermeyecek surette tehâlûk-i azîm gösteren kız ve erkek çocuklar beyninde akşamlara kadar bir haykırışma, bir koşuşmadır gider. Çift öküzlerinin, kara sığırların, o ağır vücutlu mandaların faaliyeti de asıl bu zamanda görülür. Kâğıt helvacısı, mısırcı, şekerci gibi bazı satıcıların da ara sıra isbat-ı

vücûd etmeleri burasını gerçekçi bir seyir yerine benzetir. Lâkin bu şenlikten zavallı çayır memnun olur mu, olmaz mı? Orası meçhûldür.

Harman mevsiminin mürûruyla beraber buraya Karmen cinsinden üç beş aile hatt-ı rîhâl ederler. Beri taraftaki hıyâbâbın önüne birbirinden uzacık çergiler kurulur. Bunların arkalarına büyücek birkaç taşı yanyana getirmek suretiyle ocaklar çatılır. Bu ailelerin ahmâl ve askalini taşıyan lâgar beygirler, şimdi artık bütün bütün küllük hâline gelen, bîçâre çayıra başıboş salıverilir. Çergilerde oturanların ihtiyarları -ki aile reisleri demek olacak- çubuk, sigara içip keyf yetiştirmek, bol bol uyumak ile vakit geçirirler. Orta yaşlılarının erkekleri sepet örmek, maşa, ıskara îmâl etmek gibi bazı hasîs san'atlarla, dişileri çamaşır yıkamak, yemek pişirmek işleriyle meşgul olurlar. Başları örtülü, ayakları çıplak tazelerle, yeni yetişmiş kızlar fal açmak teklîfiyle, çamur renginde bürehne-ser ü pâ çocuklar ise dilencilikle, oralardan gelip geçenleri ta'cîz ederler.

Beş on gün sonra bu çergiler de kalkar gider. Artık bütün bütün çiğnenmiş, hırpalanmış, ezilmiş, telvîs olunmuş olan zavallı çayır, îade-i hayat edebilmek için güz mevsiminin kasvetli yağmurlarına muntazır kalır.

İşte o vâsi' çayırın mazhariyeti de bu!

Lâkin köyün sâhilen muhitini teşkil eden körfezin içerisi bir sandal ile dolaşılacak olursa renk, hâl, sîmâca biri diğerrinin zıddı olarak hemen her noktada değişen manzaralar nazarları okşar, fikirleri oyalar, yürekleri münşerih eder.

Bir Cuma günü bir sandal ile yine vapur iskelesinde veda ederek körfezi dolaşmaya başlayınız. Ve farzediniz ki başladınız. Rıhtımın başlangıcından sağınıza, ileriye imâle-i nigâh edince, iki tarafı -yetişmiş, sâyedâr -çınarlarla muhât nîm-yokuşlu geniş, müferrah bir yol görüyorsunuz ki, dantelâlı mor gölgelerini, büyük büyük sert taşlardan yapılmış düzgün ve temiz kaldırımının reng-i cilâdârını arzederek size selâm veriyor. Ve "Beni beğeniyorsunuz zannederim. Öyle ise buyurun geçin. Hâlimden hoşlanmayacak olursanız geri dönmek elinizdedir. Hele ben sizin gibi bastığı yerlerin taşını toprağını bile hallerince bir lîyâkatten nasîbdâr görmek isteyen tabiat sahiplerine pâ-y-mâl olmakla kesb-i şeref ederim" diyor. Siz buranın yabancı olduğu için sandalcınızdan "Bu güzel yol nereye gider?" diye soruyorsunuz. Sandalcıdan evvel ben haber vereyim: O yol Yeniköy'e giden caddedir.

Bunun mebd'e'inden tahminen yüz, yüz yirmi hatve ileride ve sağda sarı badanalı fevkanî bir mescid vardır. Tuğladan, kısa boylu, şişman minâresinden başka binâ-yı muhtasarı on, on iki seneden beri ihyâen vücûda getirilmiş olduğu halde tarz-ı inşâsındaki garabetin de yardımıyla hey'et-i hâzırası pek kadîm bir zamana iddiâ-yı nisbet edecek kadar eski görünen bu güler yüzlü mescid çukurda kalan hazîresinden fırlayıp kendisini kucaklayan yeşil ağaçlarıyla mevkîye o derece yakışmıştır ki tabiat-ı ressâmâneye mâlik iseniz yağlı boya ile bunu bir levhaya aksettirmek için mukavemet-sûz bir arzu hissedersiniz. Bu mescidden ileriye doğru müferrihliği derece derece azalarak mahalle içine varınca mün'adim olur.

Bu yolun sandaldan görebildiğiniz kısmının sağında ve solundaki, tuğladan hatıllı, duvarların dış taraflarında bir takım serviler meşhûdunuz oluyor ki gubâr-ı ekdârdan âzâde koyu yeşil renkleriyle havanın maviliğine doğru yükseliyorlar. Kendi kendinize: "Ne münasebet ki bu mâtem ağaçları burada bulunuyor?" demeye kalmadan soldaki bayırın üzerine büyük kavuklarıyla size uzaktan uzağa arz-ı endâm eden beyaz mermer sütunlar müşkilinizi -belki hoşlanmayacağınız bir sûrette- hallediveriyor. Evet! O serviler metrûk bir kabristana aittir.

Sandal gidiyor. Şimdi rıhtıma nöbet usûlünce sırayla dizilmiş muhtelif biçimde ufak büyük, renk renk, kira sandallarını görüyorsunuz ki, denizin hafif sallantısıyla raks-ı mütemâdîye tutulmuşlar. Denizdeki mülevven akisleri de kendileri gibi bir düziye oynayan bu sandal dizisini kocaman kavuklu mezar taşları gibi soğuk bulmuyorsunuz.

Şosenin gerisindeki tarlada bağcı kulübesine tahavvül eden damın on beş yirmi sene evvel rıhtımın önünde mevcut olan dalyana ait olduğunu siz sormadan sandalcınız size haber veriyor. Ve sandalcınız bunu söylerken şunu da ilâve ediyor: "Dalyan kalktı, bereket de gitti. O dalyan yüzünden köyün yarısı bey gibi geçiniyordu." Bunu da geçtiniz. Karakol sefînesi önüne geldiniz. O mahdûd havz-ı laciverdînin kenar-ı sahilinde gayet azametli, gayet mehîb görünen bu gîrân-hey'et âlet-i ceng ü cidâli bu sene kala'-i âhenîni üzerine silâh-be-dest nöbetçisiyle ağızlarına muşambalar geçirilmiş korkunç toplarıyla- meşmûl-i nigâh-ı ibret ü hürmet etmeden ve kendisini derûnî selâmlamadan geçemiyorsunuz. Sonra eski zamana ait bir âdete ittibâen siyaha boyanmış ufak ve harap yalıların altındaki meyhânelerin tenteli tahta -boşları bunların önünde- oradan ayrılmaları esbabı olan bahtiyârların hevâ-yı arzularına tâbî- husûsi bir iki istimbot, bir iki ufak kotra nazarınıza hoş bir surette çarpıyor. Sonra

Karadeniz'in sademât-ı müdhişe-i emvâcından vücutlarında hâsıl olan rahneleri kapatmak, kollarında, kanatlarında vukua gelen kırıklıkları ta'mir etmek için oraya gelip demir atmış birkaç yelken gemisi görüyorsunuz ki, başlarında -nazarları denize merkûz olarak acılmış ve burada pek yumuşak buldukları firâş-ı lâciverdîye meyyâl-i sukut- kaba kaba heykeller daha dört ay evvel enginde giderken bir gece yarısı bağteten uğradıkları dehşetli fırtınayı aşırıp da düzensiz, yelkensiz birkaç günler denizlerde çalkalandıktan sonra buraya bu havza-i selâmete yetişinceye kadar neler çektiğini bir lisân-ı sâkitle size anlatıyorlar. Sonra kalafat için bir yanına yıkılmış bir geminin önünde cesîm bir sal görüyorsunuz ki, üzerinde kalafatçılar fâsılasız bir takırtı ile geminin karînesini üstüpülüyorlar. Salın biraz açığında balık avlamakla meşgul sandalcağız o yeşil renkli yıkılmış gemiyi size denizden havaya fırlamış büyücek bir dağ parçası gibi gösteriyor. Sonra karada yeşillikler içinde, anbar şeklinde bir binâ-yı sefîd reng-i manzûrunuz oluyor. Buraların yabancısı olduğumuzu anladığı için size her yeri haber vermek hevesine düşen sandalcınız: "Burası buz çıkaran fabrikadır. Çam çarşı iki arşın büyüklüğündeki Tiriyeste taşları biçiminde kalıplı buzların bu iskeleden mavnalara yükletildiğini görseniz." demekte teehhür etmiyor. Siz de, ateşle buz çıkaran bu medeniyet eserini meşmûl-i nazar-ı istishân etmekte muztar kalıyorsunuz.

Şimdi sarı badanalı, kısa minâreli mescidi, bunun önündeki rıhtımsız sâhili ve burada karaya çekilmiş bir sandalı görünce: "Ne hoş! Ne dil-firîb manzara!" demekten kendinizi alamıyorsunuz. Bu noktadan ileriye bakarken orman hâlinde havaya kadar uzanıp yükselmiş bir gelincik çiçeği tarlası meşhûd-ı nazar-ı taaccübünüz oluyor. Fakat biraz dikkatli bakınca anlıyorsunuz ki bu ta'azzum etmiş gelincik tarlası yanyana dizilmiş kireç mavnalarının direkleri üzerinde temevvüc eden parlak kırmızı bayraklardan ibârettir. Yine bu noktadan içerilere doğru baktığınız zaman nazar-ı istihsânınıza çarpan bir şey de, koyu mâi külâhıyla yeşillikler içine

gömülmüş bir beyaz minâre oluyor. Etraf ve cevânibi bütün koruluk olan o câmi mevkiinin ne kadar güzel, ne kadar latîf olacağını düşünüyorsunuz.

Ağır ağır yürüyen sandalınız baştaki harapça yalının önüne geldi. Denizdeki aks-i tîresine bir sükûn-i müteessirâne ile bakan bu fersûde renk, bu pejmürde hâl yalıya nigâh-ı ta'ziyet itâresinden sonra bunun alt tarafında deryâ ile ağız ağıza vermiş, taze aşı boyalı, kâr-ı kadîm, büyük bir sâhilhâneye beğenerek bakıyorsunuz. Bir hânedân-ı kadîm ile meskûn ve ma'mûr- olduğu halde meskûniyetine dair bir emâre bile göstermeyen, sık kafesli, beyaz perdeli geniş geniş odalarıyla, her türlü tekellüfât-ı âlâyiş-cûyâneden âzâde, müferrih köşküyle bir kalb-i âsûde gibi duran bu sâhilhâne-i sâde-nümûnun saf ve mes'ûd hayatlar için pek muvâfık bir âşiyâne-i huzûr olacağı hatırlınızdan geçiyor.

Bunlardan sonra meşrûta yalı harabesi önüne gelince, sizin buralarca vukufsuzluğunuzu iyiden iyiye anladığı için ma'lumât-fürûşlukta tezyîd-i şevk ü cür'et eden sandalcınız derhal başlıyor: "Bu güzelim yalı böyle harap oldu. Hamamı duruyor. Görseniz ne hamam! Bugün beş yüz liraya yapılmaz. Şerbet gibi tatlı suyu kol gibi akardı. Bu vakıfmış.. Satılıp alınmazmış.. Evlâdın büyüğüne kalırmış. O da "Benim olmayan bir şeye niye bakayım?" dermiş. Bir eve bakılmazsa ne olur? Senelerce bir çivi çakan olmadı. Dün kiremidi bozuldu, bugün çatısı oynadı, böyle böyle düştü. İşte şimdi yerinde yeller esiyor."

Sandalcı gevezeliğine devam ile beraber arkasına da bakmaksızın küreğini çekip dururken derenin ağzına karîb bir noktada sandal "Gırrrt!" diye duruveriyor. Siz mütehayyir olursunuz. Sandalcınız: "Hay Allah cezasını versin! Oturduk. Lâfa daldık da..." diye hemen ayağa kalkıp

kancayı sığılğa daldırarak dayana dayana bir hayli müşkilâttan sonra sandalı tekrar yüzdürüyor ve size karşı mahcûbiyetini gidermek için derenin getirdiği elli altmış seneye kadar bu sığılğın buz fabrikası önüne kadar yetişeceğinden ve daha sonra körfez bütün bütün kaybolup yerinde bir kum meydanı hâdis olacağından bahs ve şikâyet ediyor. Ve delîl-i müddeâ makamında çamurluğun solundaki bir hâneği göstererek: "Şu evi görüyor musunuz? O da vaktiyle bir yalı imiş. Penceresinin altında bir zamanlar balıklar oynarken şimdi tavuklar geziyor!" diyor. Ve filhakîka bir hayli senelerden beri meskûniyetten uzak kalmış olan bu hazîn simâlî yalıcağz donuk gözleriyle size bakarken kirpiklerini oynatarak: "Öyledir! Öyledir!" diye sandalcınızı tasdik ediyor. Tam burasını da geçip tahta iskelenin önüne geldiniz. İskelenin solunda kış tarafından yarısına kadar batmış bir romorköre hayretle baktığınızı anlayan sandalcınız ikide bir gezevelik içinde fırsat bularak: "Burası pek menşûr tonoz yeridir. Buralara böyle vapurlar, gemiler batırılıp bırakmamalı ama kimse bakmıyor ki!. Seneler vardır artık buraya lüfer uğramaz oldu. Lüfer balığı gayet hisli, gayet ürkek bir balıktır." yollu söylenmeye başlıyor. Şimdi un fabrikası harabesinin rıhtımına, rıhtımın gerisindeki sedlere ihrâmlar yayıp öbek öbek oturmuş, renk renk çarşafly köy hanımlarını görüyorsunuz. Bunlarla beraber şu harabe gözünüzün önüne çiçek açmış bir kabristan hayâlini getiriyor. Sonra sekiz on yaşlarındaki o bir alay sabîlerin denizde oynamalarına taaccüb ediyorsunuz. Bunların buradan karşı yakada buz fabrikasına yüze yüze geçtiklerini görseniz daha ziyade taaccüb edeceksiniz. Bu haylaz çocukların böyle on beş yirmi kulaç derinlikte apaçık deniz oyununa girişmeleri hakkında -deminden beri her şeye itiraz eden sandalcınızın- hiç bir fikir der-miyân etmemesi kendi oğlu dokuz yaşındaki Zâhid'i de o alayın içinde kazâra görüvermiş olmasından neş'et ettiğini bittabi' keşfedemiyorsunuz. Ve düşünemiyorsunuz ki siz olmasanız sandalcınız usul usul gidip rıhtımın önündeki sala yanaşarak kendisini dışarıya fırlatacak. Yine usul usul yürüyüp salın öbür ucunda çırpçılak ve ıslak olduğu halde zıp zıp sıçrayan Zâhid'i kulağından tutarak

bir iyi şamarlarken elinden nasılsa kurtulup kaçmaya başlayan bu afacanı tekrar yakalamak için arkası sıra koşa koşa, köyün tâ içerisindeki kulübelerine kadar gidecek.

Şimdi asker karakolhânesi önünde geçiyorsunuz. Akşam sandalını limana çekip eve varınca dokuz yaşındaki o haylaz Zâhid'in ensesine indireceği tokatların adedini kararlaştırmakla meşgûl'l-zihn sandalcınız çıkacağınız yere sizi bir an evvel bırakmak istediğinden kürekleri çabuk çabuk batırıp çıkararak ilerlerken sizin: "Aman! Aman! Arkana bak." diye haber verdiğiniz kocaman şamandıraya sandalı "Güm!." çarptırınca Zâhid'e olan öfkesini bundan alır gibi der-dest ettiği kancayı şiddetle şamandırmaya vurup sandalı açıyor. Ve bu sefer hadidâne bir edâ ile: "Bu meret gibi bir tane de açıkta, tâ kanalda dururdu da gelip geçen vapurlara, gemilere vermediği ziyân kalmazdı. Sekiz on sene evvel hele şükür onu kaldırdılar. Bu nedense unutuldu. Bunu kim buraya koymuş? Hâlâ ne için burada durur? Kimse bilmez. Bunun sebebine her sene birkaç kayığın, sandalın baş omurgası kırılıyor." diye şikâyetlere başlıyor. Sandalcınızın bu gevezeliğinden artık siz de bîzâr oldunuz. Ve bunun sersemliğinden dolayı bir kazaya uğramaktan da korkuyorsunuz.

Şimdi bir ravza-i dil-güşânın yemîn ve yesârında bir kısmı ahşap, diğer kısmı kârgîr olarak leb-i deryâyâ dâmen-i ihtişâmını uzatmış olan kâşâne-i bahânın önündesiniz. Çehrenizde daf'aten hâsıl olan işmi'zâzları - kendi dikkatsizliği eseri olarak- sandalı şamandıraya çarptırdığına mâletmekte güçlük çekmeyen sandalcı en sonra hizmetinden sizi böyle nâ-hoşnûd bırakmak iyi olmayacağını düşündüğü için, size bu muhteşem yalı hakkında da ma'lûmât vermeye kalkışıyor. Ve diyor ki: "Bu güzelim kârgîr yalı aslında Billûrî Mehmed Efendi'nin idi. Allah rahmet eylesin! Çok parasını aldık. Sonra Acem'in elçi beyine geçti. Bunun beş çiftesine çok

defa aylakçı gittim. Beyaz boyalı, yaldızlı beş çifte. Bu kâgir parça evvel iki kat idi. Sonra üzerine bir kat daha çıktılar. Arşak daireyi de sonradan yaptılar. Elçi bey buna tümen tümen paralar harcetti de sonra bilmem niçin bıraktı. Acemsitân'a savuştu." Sandalcı -tümen tümen- tabirinden dolayı tuhaflık ettim zannıyla gülümsemeğe başlayıp sizin de gülmenize muntazır bulunuyor Fakat siz bu tuhaflığı soğuk bularak çehrenizi daha ziyade ekşitiyorsunuz. Bunun üzerine o da evvelki edâ-yı ciddîsiyle sözüne devam ediyor: "İşitiyorsunuz ki Elçi bey de merhûm olmuş. Bu dünyanın kimseye vefâsı olur mu? Lâkin şu önünden geçtiğimiz un fabrikasının yeri yok mu? Hepsinden âlâdır. O da satılıkmış. İnşallah beyim de orayı satın alır, bir güzel yalı yaparsınız. Kulunuz da yanınıza hamlacı gelirim. İhtiyarladım da hâlâ balıkçılık, kayıkçılık, her şey benim elimden gelir."

Sandalcının hakkınızdaki bu hüsn-i temennîsi hoşunuza gidiyor: Un fabrikası arasına, geriye doğru sed sed uzayıp giden önü rıhtımlı o geniş arsaya Napoli villalarını andırır dil-rübâ bir köşkün pek ziyade yakışacağını aklınız derhal kabul ediyor. Beyaz boyalı, yeşil pancurlu dil-nişîn bir villa... Berisi içerisine güneş nüfûz edemez derecesinde sık bir koruluk.. Önü İngilizkâri, mozaikli gayet zarif çiçek bahçesi.. Rıhtımın iki başında birer ufak kameriye.. Biraz açığında ufak bir kotra ile bir istimbot ki sizin olacak. Nazar-ı mütehayyileniz bunları görüyor. Artık ruhunuz memnun. Çehrenizdeki işmi'zâzlar da geçti. Bu arsaya alıcı gözle bir daha bakmak için başınızı çevirdiniz. Fakat o içeriye çekilivermiş olduğu için göremiyorsunuz. Artık başka bir gün mahsus gelip göreceksiniz

Şimdi kendi loş bahçesinin muallâ ve mutarrâ Avrupa çamları arasında tarz-ı bedî-i inşâsıyla melîke-i bahâr-ı letâfetin dârü'l-harîm-i saadeti gibi nîmsaklı duran kâşâne-i dil-rübânın önündesiniz. Bunu meftûnâne meşmûl-i nigâh-ı istihsân ederken biraz evvel kurduğunuz

kâşâne-i hayâlinizi sâha-i hakikatte kısmen vücûd-pezîr olmuş farzetmek istiyorsunuz. Burası için alâimi suret-i nazarınızda belirmeye başlayan meyl-i derûnunuz sandalcınız anlıyor. Ve onun maksadı her hususta size mümâşât ile hoş görünmek olduğu için: "Geçenlerde, sizden iyi olmasın, bir efendiyi daha gezdirdim. O diyor ki Boğaziçi'nde buna eş bir yalı yoktur. Doğrusu da bu. Şu alt tarafta, duvar içindeki arsa da bunundur. Orada böyle bir daire daha vardı. Yirmi sene evvel bir gece tutuştu. Çok uğraştılar, söndüremediler. Birkaç saatin içinde yandı, kül oldu, gitti!" diye söyleniyor.

Şimdi Tokmak Burnu'na yaklaştınız. Sandalcı koyu bir daha dolaşmak için re'yinizi soruyor. Siz "Hayır! Artık beni buraya çıkarıver. Mirgûn'dan vapura binip İstanbul'a ineceğim. İşte vapur da Yeniköy'den açıldı." diyerek ve umduğunun iki katı ücret i'tasıyla sandalcıyı hoşnûd ederek rıhtıma çıkarıyorsunuz. Ve sandalda geçirdiğiniz zaman yarım saatten ibaret iken siz bütün mamûreleri, harâbeleri, bütün fabrikaları, imâlâtgâhları, bütün rıhtımları, gemileri, el-hâsıl şâyân-ı temâşâ bütün mevâki' ve emâkin ve mebânîsi ile bir büyük limana -ufak tefek bazı akabelerde savuşturarak- birkaç saat zarfında lââyıkıyla gezip görmeğe muvaffak olmuş bir seyyâhın tahassüsât ü tefekkürât-ı bahtiyârîsiyle meşbû' ve münbasıt olduğunuz halde aradan çekiliyorsunuz.

İşte İstinye Koyu da bu.

Şimdi Nijadçı'nın "Benimdir!" dediği İstinye hep bu saydığımız şeyler miydi? Hayır! Bunların hiç birisi değildi. Onun İstinye'si vapur iskelesinin üst yanındaki -mevkii itibarıyla Yeniköy'e merbût, İstinye ile münasebeti

bu nâmı hâiz vapur iskelesine muttasıl olmasından ibaret- vazî' ve hakîr beyaz yalıya münhasır idi.

Metîn ve müstevî rıhtımıyla bir hizada sudan yükselerek pâ-yı sengînini ka'rına dayamış olduğu denizin temevvücât-ı hafîyesi üzerinde gündüz leme'ât-ı şemsin, gece envâr-ı mâhtâbın dil-firîb oyunlarını temâşâyâ mevkufen sâkin ve müstağrak duran vazî' ve hakîr beyaz yalı ki vapur iskelesine bitişik, önü parmaklıklılı, ufacık bahçesinin medâr-ı servet ü ziyneti iki manolya ile İstinye'de Büyükada'yı unutturmamaya müekkel bir çift çam ağacından, yalnız yazın parmaklığın iç tarafına dizilir yirmi otuz saksı çiçek ile yine yaz mevsiminde duvarlarını yeşillikleriyle örten, baharda havasını kokularıyla ta'tîr eden beş altı gök menekşe güllerinden ve fazla olarak şuraya buraya bırakılmış birkaç limon saksısından ibaret. Hâ gerçek, bu bahçeciğin bir tarafında bir de cascade'a benzer bir şey ki ibtidâ özenilip yaptırılmış, sonra çocukların orada gezinmeğe başlamalarında dolayı def-i muhatara için kısmen bozdurulup öylece terk ve ihmâl olunmuş.

Zavallı beyaz yalı ki cilve-i mihr-i tâlî'i yalnız orada görmek için gözleri maşrıka açılmış büyük küçük odalarını dolduran fakîrâne eşyası kudretsizlikle arzû-yı nefâsetin imkân-ı itilâfını göstermeye çalışır! Vasatta bir arşın kadar denize uzanmış.. Nijad'ın muâvenet-i hüsn-i tabiatıyla sâir odalara nisbeten daha lâyıklılıca bir surette tanzîm ve tezyînine muvaffak oluvermiş. Bir köşesinde onun piyanosu ikame edilmiş yeşil storlu salonun üstündeki -tahtadan oymalı korkuluğu, dört direk üzerine müstenid sakfının dantelalı saçağı bulunan- balkonu olmasa dışarıdan anbar gibi pek sakîl görünmeyecek.

Öbür ucunda , küçük sandalın yuvası fevkine kurulmuş, bir penceresi harem bahçesine, diğeri denize nâzır, önü ufacık balkonlu, açık tirşe renkli, zarîf köşkçeğizi hâvî daireciği -ki Nijad için alınacak geline şimdiden tahsis olduğundan hemen dâima kapalı bulunurdu- kendisinden ayrı gibi duran zavallı bahtsız beyaz yalı !..

Evet! Nijad'ın İstinye'si bu ufak tefek müştemilât ve mütemmimâtıyla, bu eski püskü eşya ve tecammülâtıyla işte bu vazî' ve hakîr beyaz yalıdan ve bilhassa bunun vasattaki balkonundan ibaretti.

Yedi yaşına kadar İstinye'den başka bir âşiyân-ı şegaf ü hülyâ tanımayan, İstinye'den başka bir sakf altında gecelediği vâki' olmayan Nijad'ın burada sûret-i güzâr-ı hayatı pek sade idi: Sabahleyin uykudan kalkınca dadıları tarafından arındırılıp giyindirilen bu intizam-perver çocuk her şeyden evvel gelir, benim elimi öper, sonra kahvaltısını edip, mürebbiyesiyle ders odasına çekilerek bir müddet meşgul olur, sonra hoca efendinin -evet, merhum Hâfız Raûfi Efendi Hoca'nın geldiğini haber verirler. Gider, ondan da Kur'an, tecvîd, ilmihâl, kıraat dersleri alır. Sonra öğle taamı vaktidir. Bu da geçer. O artık serbesttir. Bu zaman harem dairesinde, aşağıdaki katın bir yüzü denize bir yüzü bahçeye nâzır yeşil ziyalı loşça bir odasında -birçok seneler evvel babasının nevî ve adetçe pek mahdûd ve ma'dud hıfza hizmet etmiş ortasında yazıhânesi bulunan-emekdâr camlı dolabın üzerinde bir iki saat kitaplarını karıştırır. Bunları başka bir tertîpte yeniden yerleştirir. Birtakım şeyler yazar, çizer. Bundan usanınca yukarıya balkona çıkar. Orada aşağı yukarı gezinir. Uzaktan, yakından gelip giden kayıkları, sandalları, büyük yolcu ve eşya vapurlarını, yelken gemilerini seyreder. Bir aralık kanepeye oturur. Başını eline dayayıp -bilinmez ki nedendir?- düşünür, düşünür, düşünür. Sonra akşama yakın ekseriyâ benim refakatimle ya denizden veya karadan

gezmeğe çıkılıp, hürmetle, muhabbetle elimi öptükten sonra, alnını da bana uzatıp öptürdükten sonra yatak odasına çekilir, ninesinin, dadılarının enzâr-ı takayyüd ü ihtimamlarıyla mashûb olarak karyolasına girer, rahat rahat uyurdu.

Büyükada'daki barakayı temellükümüzden sonra Nijad'ın oradaki tarz-ı hayâtının İstinye'dekinden farkı, İstinye'de kütüphânesinin önünde veya balkonda geçirdiği zamanların Büyükada'da bazen Aya Nikola'nın veya Maden'in kumlu sahillerinde, bazen Hristos amlıklarında veya büyük tur yolunda geçmesinden ibaret idi. Evet, tenezzüh hususunca Nijad Büyükada'dan daha memnun gibiydi. Mâmâfih Ada'da bulundukça ekser vakit: "Âh! İstinye!. İstinye'ye ne vakit gidilecek baba?" diye sorar, ve benim tarafımdan: "Burada daha ziyade gezip eğlenebildiğin halde anlayamam ki ne için İstinye'yi o kadar özler durursun?" yollu cevaplara: "Orada doğduğum için!." diye mukâbele ederdi.

İki üç sene kadar oluyor, ona bir gün demiştim ki : " Oğlum, İstinye!.. İstinye!.. diyorsun ama İstinye harâb olup gidiyor. Biz de onu imara muktedir olamıyoruz. Şimdi sizin mektebinizden dolayı iki üç kıştır şehre nakletmek mecburiyeti de hâsıl oldu. Kışları şehirde, baharları da burada geçirdikten sonra, yazın pek sıcaklara yalnız bir buçuk, nihayet iki ay gidip oturmak için o harabeyi tutmakta mânâ yok. Düşündüm: Bütün bütün yıkılmaya bırakmaktan ise satıp kurtulmak iyi olacak. Gazetelerle ilân ettireceğim."

Zavallı Nijad: Benim yarı ciddî, yarı an-kastin söylediğim bu sözleri amîk bir teessüfle dinledikten sonra rûhunun bütün ahzân-ı ye's ü elemi bebeklerinde toplanan râtûp ve baygın gözlerini gözlerime dikerek:

"Satmayınız baba, benim hatırım için İstinye dursun! Ne olur?" dedi. O bakış, ondaki tavr-ı istirhâm bana fena halde dokundu. Heyecan ile yerimden kıyam ederek yanına gittim, yanaklarını iki avucumun içine alıp alnından öperek: "Pekiyi oğulcuğum! Senin hatırın için dursun. Evet, kendi kendine yıkılıncaya kadar dursun!" dedim. Bunun üzerine o da sevinç ile iki elimi ellerime alıp başka başka öperek: "Teşekkür ederim Hem siz hiç merak etmeyin! O daha çok gider. Hele benden evvel yıkılmaz..." dedi. Bu dakikada çehresi kızarmış, bebekleri birdenbire büyüyüp rengi koyulaşan kara gözleri şu'le-i meserretle dolmuş idi.

Zavallı Nijad! İstinye'sini, o vazî ve hakîr beyaz yalıyı işte bu derece sever ve bu muhabbetine orada doğmuş olmasını sebep tutardı. Halbuki buna başka daha birçok sebepler vardı. Dünyaya nerede geldiğini işitip öğrenmeden çok evvel bu yalancı dünya -parlak tulû'ları, mülevven gurûblarıyla- onun yüzüne en evvel orada gülmüş, semânın reng-i serrûze-i lâ-yetenâhiyeti, yıldızların envâr-ı câzibedâr-ı sermediyeti, onun dîde-i veleh-âlûd-ı ma'sûmiyetini orada oyalamış, havadaki kuşların nagamât-ı şevki, denizdeki dalgaların zemzeme-i inkisârı onun sem'i rikkatini orada okşamış... ona mehd-i huzur olmak için her dakika âmâde-i inkişâf olan âğuşların birinden öbürüne intikal ettikçe her kalbin yeniden yeniye âheng-i darabân-ı tehâlükünü orada duymuş.. onun selâmet ve saadetine dair temînât-ı hâliseyi zeminden semâya îsâl eden ninni nagamâtına rûh-ı lâhût-ı mesiri orada refakat etmiş.. hizmetinde cüst ü çâlâk olanların bütün âmâl-i hayatîyeleri onun mini mini ayaklarının altına orada serpilmiş, ufacık bir tebessümüyle hep çehrelerin handân olduğunu ednâ bir neş'esizliğiyle hep simâların tekeddür ve tagayyür ettiğini orada görmüş. Hayatı bilmeden, hayatın fikir oynatıcı, hayal aldaticı, yürek çarptırıcı, rûh okşayıcı hâdisât ve inkılâbâtından ekdâr ve mazarrâtından mütehassis olmaya orada başlamış... Deniz nedir? Bulutlar niçin koşarlar? Yağmur neden olur? Martılar havada uçarlarken birdenbire ne için denize atılırlar?

Balıklar neden dolayı oltaya tutulurlar? Fırtınayı kim yapıyor? Kar neden beyazdır? Karabataklar denize niçin dalarlar? Köpekleri ağlatan kimdir? Tilki kargayı nasıl aldatıyor? Bunları birer birer hep orada sorup öğrenmek istemiş, k'ları tı, te gibi telâffuz eden zebân-ı nev-güşâdesi etrafındakilerle mülâtafaya orada ser-âgaz olmuş.. Akşamdan sonra karşıki dağların arkasından tulû' eden mâhı görünce: "Bat! Bat! Atta odun!" diye sevincinden çırpınmayı, gündüz yalının rıhtımına dayana dayana geçen bir odun kayığına bakınca bunu da: "Bat! Bat! atta odun:" diye haber vermeyi orada öğrenmiş, kara konculos tâbirini taratoncolostan, kırmızı kuşak kelimelerini tırmızı tuşaktan, başka bir suretle telâffuza muktedîr olamadıkça bu beceriksizliğe herkesten ziyade yine kendisi kahkahalarla orada gülmüş. Balkonda martılara ekmek atarken tâ açıktan geçen -altı kırmızı, üstü siyah- vapurlara: "Bonvoyage bateau! Bon Voyage!" diye çırpınarak haykırmalarına orada başlayıp, orada nihayet vermiş. Sîmâ-yı hazîn-i tefekkürü olduğu bedbaht babasına harikıyyet-i hilkatinin bütün zarafetleri, incelikleri ile saatlerce nedîm-i efkâr, enîs-i vicdan olmaya orada alımış. Bir günde üç beş defa ziyaretine can attığı hasta ağabeyini şefîkâne ve hürmetkârâne öpüp okşamak, şekerleme, meyve gibi eline geçen şeylerin en iyilerini ona yedirmeye uğraşmak, masal söyleyerek onu eğlendirmek, güldürmek için saatlerce yanından ayrılmamak, dünyadaki bütün hastalar, bî-çârelere, mazlûmlara, fakir çocuklara, ale-l-husûs yetimlere acıyıp, elinden gelse hepsinin imdadına yetişmeyi istemek gibi mürüvvet-kârlıklarıyla melekîyet-i ahlâkının ilk eserlerini orada göstermiş, henüz dört senelik ve dört aylık bir yavru iken kendi arzusunca cem'iyetsiz, nümâyîşsiz gayet sade bir suretle mektebe bed' ettirildiğinin üçüncü haftası hocasından takdîrler tahsînlerle, hayır- duâlar almak; dokuz yaşını ikmal etmeden Türkçe'de, Fransızca'daki sermâye-i dâniş ü irfânıyla bilâ-imtihân mazhar-ı hüsn-i kabûl olduğu Mîrgûn Mekteb-i Rüştîye'sinin bir iki ay içinde âb-rû-yı talâbı olmak muvaffakiyet ve mefharetini orada kazanmış. Her sene doğduğu gün yenilendikçe hâlis tebriklere, nâciz ve fakat kendince pek makbûl hediyelere orada nâ'iliyetle

sevinmiş, bir kütüphâneye orada mâlik olmuş, yazıhânesinin önünde her gün bir iki saat meşgûl olmaya orada fırsat bulmuş, melekât-ı akliyesini, muhâkemât-ı mantıkîyesini orada büyütmüş, ulûhiyet ve nübüvvet fikr-i ulvîleriyle istinâsa orada başlamış, fasahat-ı Kur'ânîye'den, siyer-i bergüzîde-i hazret-i nebeviyeden müteessiren müteabbidâne ve peygamber-perestâne hazîn ağlamaktaki zevk-i rûhânîyi orada tatmış, bedâyi' ve mehâsine meyelân-ı küllî-i fîtrîsi orada münkeşif olarak şiire, mûsikîye, resme dâir ilk tecrübelerini orada yapmış, Tevfîk Fikret'ler, Hâlid Zîyâ'lar gibi -âsâr-ı fazl u ma'rifetlerinden istifâdeye çalıştığı- liyâkat-mendân edeb ve irfânın şeref-i musâfahalarına orada nâiliyetle bahtiyâr olmuş, kitâb-ı tabîatın istiksâ-yı nikât-ı şî'rîyesine orada zevk-i idrâk ü irfân etmiş, mehtâb ile hilâl-i seherle, leyl-i mükevveb-i nâimle orada tanışıp, sevişmiş, fırtınanın, coşkun denizin âheng-i bülend-i şî'rini orada dinlenmiş, bahârın şevkler, meserretler, durgunluklar içinde uyanırken; hazânın hüznler, melâller, durgunluklar içinde solup giderken kalb-i hassâsını dolduran tahassüsât-ı hûlyâ-perverâne ile orada sermest-i kâm olmuş. Beethoven'ın Vagner ile Corneille'in Racine ile farklarını anlamaya orada merak vermiş. Victor Hugo ile Bellini ile orada ahbap olmuş.. tabiatın çiçeklerini, kuşlarını orada sevmiş.. perî-i garâmın, ferîşte-i ilhâmın gizli terennümlerini orada işitmiş.. fotoğrafı orada tedkîk etmiş. Fonoğrafa inşâd-ı eş'âr, ilka-yı sürûd etmeye orada özenmiş.. nâzik ve fakat sağlam vücûdu, muntazam bir tarz-ı maîşetin de yardımıyla, hastalıklardan, rahatsızlıklardan orada aman bulmuş.. seher yıldızları gibi sâf ve berrak olan, ufak tefek birçok mes'udiyetler hayata kendisini orada ısındırmış.. el-hâsıl Nijad'lığının hârikulâde bütün istidâdât-ı ulviyesini orada tevsî' etmiş idi.

İkliminin itidâli mevkiinin muhafaza-i safvet ü nezâhat-i ahlâka müsaadesi ile Nijad'ın tevessüât-ı bedeniye vü fikriyesine hâdim olduğu için İstinye'yi o vazî' ve fakir beyaz yalısı ben de hemen hemen Nijad

kadar severdim. İstinye'de bulundukça onunla sabah, akşam gezmeye çıkmak mutâdımızdı. Ekseriya rıhtımlı şosenin gerisindeki bostanın içinden Bozacı Bağ'na çıkar; oradan daha ilerilere, tâ Mazhar Paşa Çiftliği önlerine kadar uzadıktan sonra avdetle o civardaki dut bahçesiyle onun aşağısındaki Havuzlu Bağ'ın önünden Yeniköy'ün Ermeni Mahallesi'ne inen kaldırımlı ve sâyedâr yolu ihtiyar etmeyecek olursak geldiğimiz tarîf ile Bozacı Bağ'nın üst başındaki düzlüğe kadar gider, sonra ya yine bostandan rıhtıma inerek veyahut düzlüğün bu tarafında kalan Ermeni Tepesi'nden Ermeni Mahallesi'nin Kilis Sokağı'na inip mahûd çınarlı ve temiz kaldırımlı müferreh caddeden geçerek evimize geldik. Mazhar Paşa Çiftliği önlerine, köyün içinden geçerek İstinye Çayırı'na vardıktan sonra oradan, dağ tarîkiyle de gittiğimiz olurdu. Fakat bunu bin-nisbe serinliğe kalan akşam gezmelerinde yapardık. Akşam gezmelerimiz çoğu Kalender'e, Tarabya'ya kadar sandal ile gittikten sorna Kireç Burnu ile Kalender ve Tarabaya ile Çirozluk beynindeki mesâfâtı teşkîl eden yollarda yürümek sûretiyle vâki' olurdu.

Nijad'ın şerâit-i hıfzü's-sıhhasından bulunduğu için hiç bir gün bir suretle ihmâl olunmayan gezintilerimiz pek yeknesak gittiğinden artık bize usanç vermeye başladığı sıralarda edindiğimiz fotoğraf makinesi imdâda yetişmiş oldu. Her gün göre göre bıkıp usandığımız mevâkiden bazı manzaraların resimlerini almak hevesi bize yeniden yeniye cevelânlar icrâ ettirmeye başladı. Dağdan, sahilden İstinye Körfezi'nin, karşıkî sâhilin resimlerini alıyor; bunun için hiç yorulmaksızın koşup, geziyorduk. Yine bir sabah idi, makineyi uşağa yükleterek Bozacı Bağ'nın üst tarafındaki düzlüğe çıkmıştık. Maksudunuz o noktadan karşıda, Paşabahçesi'nin gayet hoş görünen manzarasını almak idi. O gün meğer yortu günü olduğundan İstinye'nin Hristiyan çocuklarından bir takımı orada toplanmışlar, eşek atlama oyunu oynuyorlarmış. Nijad bunları görünce "Baba! Şunların resimlerini alabilir misiniz?" dedi." "Ondan kolay ne var?" dedim. Ben

münasip bir noktaya chevaleti kurmuş, makineyi hazırlamakla meşgul idim. Nijad soruyordu:

-Maksadımı anladınız ya?

-Ne gibi?

-Oynayıp koşarlarken resimleri alınacak.

- Elbette öyle olacak..Öyle olmazsa neye yarar?

- Muvaffakiyetinizi umuyorum ama bakalım bir tecrübe ediniz.

- Muvaffak olursam kocaman bir âferin var ya?

- Kocaman âferin.. Size mi?

- Ya kime olacak? Çocuklara mı?

- Onlara değil elbette... Fakat size de değil... Âferin diyeceksem fotoğrafın mücidlerine, muslihlerine demeliyim. Sizin yapacağınız olsa olsa onların îcâdlarını mâhirâne tatbikten ibaret, kalır.

- Fotoğrafçılık san'atı pek kolay mı demek istersin?

- Pek kolay değilse de pek güç de değil zannederim.

- Öyle ise gel de bu resmi sen al!

- Bu teklifinizi boyum chevalet'ye yetiştiği zamana terketseniz.

- Ufak el makineleri de var. Sana bir tane alayım da tecrübe et!

- Teşekkür ederim. Lâkin şimdilik benim fotoğrafçılığa hevesim yok...

Ben artık susmayı tercîh ettim. Evet, akli o kadar yükseklerde gezen yedi yaşındaki Nijad'ın boyu chevalet'ye yetişmekten henüz çok uzaktı.

Benim bu tarafta chevalet'yi kurup makineyi hazırladığımı oradaki çocuklar görünce oyunu bıraktılar. Hepsi etrafıma toplandılar. Bu ilk defa gördükleri şeylere benim ne yapacağımı merak ile seyre hazırlandılar. Bunları tekrar oyuna başlatmak için ne söylense kâr etmiyor. Nijad beri tarafta: "Muvaffâkiyetinizi şimdi aklım kesmeye başladı." diye gülüyor; onlar bunun gülmesini gördükçe bütün bütün şımarıp beni muhasaradan fâriğ oluyordu. Nihayet kendilerini para ile iknâdan başka çare kalmadı. Ceplerine yerleştirdikleri çil kuruşlukların şevkine oyunu iade ile tekrar koşup sıçramaya başladılar. O sırada resim de alıniverdi.

Yalıya avdet eder etmez, resmin camını eczaya batırdım. Birinci sahada çocukların oyununu, uzakta da karşıki sahilin Paşabahçesi manzarasını hâvî güzel bir resim camda belirdi. Bunu kurutup kâğıtlara da aksettirdikten sonra Nijad'a gösterdim. O dağda geçen muhâvereyi unutmamış ki resmi görür görmez: "Bravo! Niepce bravo! Daguerre" dedikten sonra resmin içinde kendisini de görünce gülerek: "İşte, bakınız baba; bu gerçekten sizin marifetiniz... Ben buraya girecek değildim, beni de ne yapmış yapmış buraya almışsınız. Bunun için siz de büyük bir âferine hak kazanmış oldunuz." dedi.

Evet, Nijad, o maskara oyuncularını arzedecek bir resmin içinde bulumayı istememiş idi. Lâkin şimdi düşünüyorum: Fotoğraf îcad olunmamış ve bunun eser-i marifeti olarak o resim alınıp saklanmamış olsaydı haftaların, ayların, senelerin kat kat nisyan perdeleriyle kefenleyip dârü'l-karar-ı hâfızamda kimisini muvakkaten, kimisini müebbeden uyumaya mahkûm ettiği şuûn-ı hayatiyyem arasında -bugün adem-i sırfa münkâlib mevcudiyetinin zâhirîyât-ı eşkâl ü evzâ' vü harekâtından bir zıll bile terketmeyen- zavallı Nijad'cığıma taallûku sebebiyle ruhumun içinde dâima zinde ve pâ-y-i dâr kalmasını istediğim bu vâkayı ben nasıl ve ne

vasıta ile taharrî ve teşhîs ve ihyâ edebilirdim? Bunu düşündüğüm kadar o keşf-i mühimmi meydana çıkaranlar için kalben büyük bir minnetdârlık hissediyorum!

Bir kovanda Racine'in Alexandre'ından bir şiir inşâd eden sesini, diğer bir kovanda Barbier de Seville'den bir parçayı terennüm eden piyanosunu -ihtâra hâcet yok ki, bunlar da Nijad'a ait- bana işittirecek fotoğrafın mûcidi hakkında da şüphe yok ki o büyük minnetdârlığı hissedeceğim. Eyvâh ki bunları işitebilecek kadar cesareti kendimde henüz bulanıyorum! Elden çıkmış, iadesi muhâl, tahattur ve tezekkürü mûcib-i devâm-ı teessürat olan vücûdları ihtâr edecek şeylerden fikir ve kalbi uzak bulundurmak şu muvakkat, şu ehemmiyetsiz hayal için en muvâfık hikmetlerden olmak lâzım gelir. Bunu ben de düşünebiliyorum. Ne çare ki bu hikmet-i hayata tatbîk-i hâl ü hareket benim elimden gelemiyor. Ben: "Bakiyye-i hayat-ı bedbahtânemi sürükleyebileceğim noktaya kadar benim zavallı Nijad'cığımın hâtırât-ı elîmesiyle birlikte sürükleyim.. Vücudum onun toprağın yanında gubâra mûnkalib olduktan sonra da yine o hâtırâtın açıklılıklarıyla râhum zevk-yâb-ı sekerât-ı sermedî kalsın!" diyorum.

Şu uzun makaleye ünvân ittihâz ettiğim İstinye'ye ait vukuât içinde şu vak'ayı da hiç unutmak istemez: Bundan on sene evvel bir gün Mazhar Paşa Çiftliği civarındaki Havuzlu Dağ'da ailece yemek yemeğe gitmiştik. Akrabadan bazı davetlilerimiz de vardı. Epeyce kalabalık idik: Mevcûdumuzun kimisi ateş yakmak, kimi yemekleri ısıtmak, kimisi salata yapmak, kimi salıncak kurmak gibi işlerle meşgul iken ben de oralarda gezinip duran Nijad ile Ercümen'di gözetmek için havuzun başında dinleniyordum. Nijad bir aralık benim yanıma geldi, benden bir çakı istedi. Ne yapacağını sordum, "Ne yapacağımı görürsünüz" dedi çakıyı verdim. Aldı, bağı yoldan ayıran duvara karîb bir noktada mevcut olan

gayet büyük çınar ağacının yanına gitti. Ben de kendisini takip ettim. Ağacın üç dört kulaç kutrundaki şişman kütüğüne Rumca, Türkçe hurûf ile bir takım isimler yazılmış olduğunu gördüğü için bu da kendi ismini oraya kazımak hevesine düşmüş imiş. Ufacık ellerinin mini mini parmakları arasında idare edemeyip ikide birde yere düşürdüğü büyük çakı ile uğraşa uğraşa kütüğün alçak bir noktasına -Mehmed Nijad- isimlerini resmedebildi. Fakat gücü kuvveti yetemediğinden bu yazıya lâzım olduğu kadar derinlik vermemiş ve bu noksanın benim tarafımdan ikmâline de razı olmamış idi.

Aradan altı sene kadar bir zaman mürûrundan sonra bir gün o mevkiye yalnız ikimiz uğradık. Nijad bağın kapısından içeriye girer girmez mahûd çınarın yanına gitti. Ben havuzun başında kâimen etrafı temâşâya dalmış idim.

Nijad bana hitâben:

"Papa, ce platane doit avoir un caractère d'humoriate: comme il a caricaturé mon nom; venez le voir." dedi. O her zaman Türkçe'sini lâıykıyla beceremeyeceği maksadlarını böyle Fransızca söylerdi. Ben gittim, baktım. Evet, Mehmed Nijad nâmlarını teşkîl eden harflerin kimisi şişmiş, kimisi incelmış, kimisi çarpılıp uzamış, kimisi birbirine bitişip dümdüz olmuş. Heyet-i umumiyesi bizden başkaları için okunabilmekten uzak bir şekl-i garib almış. Şimdi ikimiz birlikte bakıyorduk. O birden bire:

"Ehl bien, je vais le caricaturer a montour!" dedi. Ve oradan çekilerek havuzun başında bir yere oturdu. Cebinden bir ufak resim defteri, bir de kurşun kalemi çıkardı. Defterin üzerine bir şeyler yazıp çizmeye başladı. Ben de beri tarafta ağaca sâir ziyaretçiler tarafından hâkkolunmuş yazıları, tarihleri muayeneye koyuldum. Aradan üç beş dakikalık bir zaman geçtikten sonra Nijad kalktı, yanıma geldi.. "Bakınız benzemiş mi? " diye defteri bana arzeyledi.

Defterin bir yaprağında bir çınar ağacı resmi ki kütüğü incecik, eğri büğrü dalları gittikçe kalınlaşıyor. Kütüğe yakın dalları yaprakları ufacık, tepedeki kalın dalların yaprakları bilâkis gayet büyük. Ağacın kütüğü bu kadar ağırlığı çekemediğinden bükülmüş. Bu garip resmin altına da Fransızca şu kelimeler yazılmış:

“La métamorphose d'un platane qui se moque du monde.”

Alelacele çizilmiş bu resim kabaca olmakla beraber Nijad'ın husûl-i maksad-ı intikam-cûyânesine epeyce hizmet ediyordu. Biraz gülüştük. O defterini kapadı, koynuna koydu. Sonra o maskara resim ne oldu bilmem.

Bu vak'adan birkaç gün sonra bir akşam İstanbul'dan geç vakit eve döndüm. Nijad kardeşiyle beraber yanlarına kadınlardan da bir iki kişi alarak kıra çıkmışlar imiş.

Ben balkonda yalnız bulunurken, Nijad sevinçli bir tavır ile geldi. Ber-mu'tad elimi öptükten sonra: "Havuzlu Bağ'dan geliyoruz. Bizim çınar

efendi ile barıştık. Üzerine Türkçe-Fransızca adımı yazdım, tarih de koydum. Söz verdi: Artık bu sefer zevzeklik etmeyecek." dedi. Fakat bunları gidip görmek için bana senelerce fırsat elvermemişti.

Geçen yaz Nijad'ın İstinye'si.. o vazî', fakîrâne beyaz yalı daha elimizden çıkmadan. -çünkü Nijad gittikten sonra ona vefâsı olmayan o sevgili İstinye'nin de bizden uzak kalması vâcib olmuş idi- bir sabah yalnızca Havuzlu Bağ'ın önünden bir türlü hâtırâtın bâr-ı girân-âlâmı altında ezile ezile geçerken yola koyu bir sâye bırakmış olan büyük çınarı başımın üzerinde görünce zavallı Nijad'a ma'hûd resmi yaptıran vak'ayı tahattur ederek bağa daldım. Doğru çınarın yanına giderek kütüğün üzerindeki dağınık nükûş-ı muhtelifeye göz gezdirdim. Bu yanda büyük hurûf ile gayet düzgün, gayet mâhirâne ve derince yazılmış şöyle bir "Nijad" ki baştaki harfleri biraz bozulmuş, öbür tarafta celî hat ile acemice resmedilmiş şöyle bir "Nijad" daha ki hey'etiyle bozulmaya yüz tutmuş. Bunun üstünde 1312 senesini iş'âr eden bir de târih nükûş. Bunları görür görmez ruh ve fikrim cereyân-ı elektrikîye tutulmuş gibi, izhâr-ı ızdırap etmeğe, kollarım, dizelerim tir tir titremeğe başladı.

Zavallı Nijad!.. Meşîme-i ademden âgûş-ı mâder-i tabiata giryân doğmuş. Bu âlemin tulû'ları, gurûbları ile; bu gülşenin çiçekleri kuşları ile bir zaman aldanmış.. Bir zamanlar şurada gezmiş, şurada koşmuş.. şurada salıncakta sallanırken düşmekten, şurada bir kelebeği kovalarken yuvarlanmaktan, şuradaki havuza ufak taşlar atmaktan zevk almış.. Sonra bütün bu şeylerin kararsızlığını, bekasızlığını, hiçliğini mâder-i tabiatın evlâdına perverdelerine ve bunların birbirlerine karşı vefasızlığını, sebatsızlığını, merhametsizliğini, buğz ve kinini, gadr ve zulmünü görüp

anlayınca cihandan bezip hayatı sevmemeye; mâder-i tabiattan soğuyup vatan-ı aslîyi şiddetle özlemeye başlamış.. sonra bu tahassürâtın tesîrât-ı muharribesiyle hayatı sarsıla sarsıla kırılmış.. En sonra cihânın o kararsızlık içinde geçen; o kimseye hayrı, vefâsı olmayan bütün güzelliklerini, bütün ezvâk ve meserrâtını, bütün lezâiz ve huzuzâtını kendisine ve onun meftûn ve ma'bûnlarına terkederek ancak on beş sene altı ay sürüklemeye tahammül edebildiği o kırık hayatı bir libâs-ı müsteâr gibi dûş-ı istiğnâsından atıvermiş zavallı azîmü'n-nefs, âlî-cenâb Nijad!..

Evet, o muazzam kütüğün safha-i sînesinde bu hazîn, bu hârikulâde, bu muhterem hayatın iki muhtelif nakş-ı hâtem-i teessürü gibi duran Nijad'ların bu yandakini bırakıp ötekine gidiyor, sonra yine evvelkine avdet ediyor ve nûr-ı nazarım ikisini bir anda der-âğuş-ı iştiyâk edemediğine sıkılıyorum.

Burada, çınarın yüksek bir yerinde nişîmen-güzîn olmuş bir murg-ı nihânın kesik kesik, baygın baygın nagamâtı yeşil ziyalar içinde dağılıp mahvoluyor.. Orada bir kayanın bağrından aşağı dökülen ufak şelâlenin mübhem ve mütemâdî zemzeme-i dil-pezîr-i cerayânına havz-ı nâimin etrafında ve fevkinde uçuşan arıların nefret-âver rûh uğultuları karışıyor.. beride iki beyaz kelebek bir tayarân-ı serî' ile yükselip alçalarak birbirini kovalıyor.. tâ uzaklardaki bağlarda çalışan Hırvatların arada bir akseden âvâze-i vahşetine daha uzaklardaki çoban köpekleri kalın ve korkunç av'aveleriyle cevap veriyor. Şimdi benim gözlerimden -biri diğeri üzerinde şemsiyemin sapına dayanmış- ellerine sâkin sâkin düşen katarât-ı tahassüre nigâh-ı müteessirâne ile bakan karşımdaki büyük Nijad: "Ağlamayınız baba! Dünya böyledir. Gülmeye bile değeri olmayan bir muvakkat hayat için nâfile ağlamayınız baba!" diyordu.

Fakat bunu söyleyen 1312 senesinin -bugün Küçüksu'daki siyah servilerin zîr-i zılâl-melâlinde bir avuç toprağa münkalib olan -dünkü mağmûm, ciddî, büyük Nijad'ı idi. Ondan evvelki o mini mini, o heveskâr, o mes'ut Nijad'a ne oldu? Ben şimdi bu mini mini Nijad'ı kocaman kütüğün zemîne karîb bir yerindeki karma karışık hutût ve eşkâl-i mevhûme arasında, teşhîse uğraşıyordum. Heyhat! O mini mini Nijad artık hüviyeti farkolunmaz bir şekl-i müşevveş ü mübheme münkalib olmuş gitmiş. Buna baktığım kadar: "Dünkü Nijad'lar da bir zaman sonra bunun gibi mahv ve bî-nişân olmayacaklar mı?" diyor ve hiç olmazsa onları henüz koparıp çalmak çâre-i müşkilini teemmül ediyordum.

Sonra Nijad'ın oralarda dolaştığını, oturduğu, salıncakta sallandığı yerlere doğru uzandım. Ruhum bu yerleri çiğnenmiş, bozulmuş, değişmiş, menfûr bir haraplık, vahşî bir perişanlık içinde çirkinleşmiş görmek istiyordu. Hayır! Bunlar bilâkis daha güzel, daha canlı, daha şâd ve münbasıt, yerli yerinde duruyorlar ve bana bakıp müstehziyâne gülüyorlardı. Bunları bu halde görmeğe tahammül edemeyerek döndüm, tekrar çınarın yanına gittim. Mini mini mes'ut Nijad'ın o karma karışık bir şekl-i mübheme münkalib nakş-ı fânî-i masûmiyetine nasb-ı nazarla düşünüyordum.

Dünyanın, hayatın, dünyada olan bütün şeylerin, hayata râcî' bütün münasebetlerin bu kadar kararsız ve kararsızlıkta, vefasızlıkta bu derece lâ-kayd, bu mertebe vazîfesiz olduğunu ayne'l-yakîn görmekten ruhumda hâsıl olan heyecân-ı nefret ü hiddetle elimdeki şemsiyeyi çınarın kütüğüne vurarak: "Koca ihtiyar ağaç! Yaşa bakalım, daha ne vakte kadar yaşayacaksın! Henüz on beş senelik o taze fidan -ki sevgili adcağızını bir

heves-i tıflâne ile senin sîne-i sıyânetine emanet etmişti- kırıldı, düştü, mahvoldu; sen asırlara doymayan bir hırs-ı hayat ile hâlâ yaşıyorsun!.. Yaşa bakalım koca ihtiyâr yaşı! Lâkin hiç olmazsa sen o mağdur tâlihine şu ber-güzâr-ı mâsumiyetini beş on sene daha üzerinde idâmeye râzı olmalı idin! Bunu böyle mahvettiğin gibi öbürlerini de şüphe yok ki bî-nişân edeceksin. Evet, üç sene beş sene sonra onları da sînenden silecek, fakat sen yine böyle kâim ve ber-devam olacaksın değil mi? Ooh dedim ve şu saha-i kâr-zâr-ı tabiatıta kendisine tayin ettiği maksad-ı yegâne-i hayat muttasıl şişip uzamakta, etrafa dal budak salıvermekten ibaret olan, bu maksad-ı hod-kâmânedan kendini hiç bir şey alıkoyamayan kimbilir kaç asrın bâr-ı girân-ı havadis ü mevâibini sırtında taşıdığı halde yine en şedîd sademât-ı rüzgâra bir mukâvemet-i âhen-i siriştâne ile göğüs geren, yine en müz'ic germ ü serd-i devrâna kat'an ehemmiyet vermeyen bu pür-zâr-ı hayat ihtiyar ağacı nazar-ı kîn-âlûdumla yukarıdan aşağı süzüyordu. O nâ-gehânî bir hışırtıyı müteakip bir heyecan-ı asabî ile kollarını ellerini sallamaya başladı. Zannettim ki pençe-i kahr u gazabını üzerinde havâle edip bir sıkışta beni ezmeye hazırlanıyor. Gelecek şeyi gözlerim yumulu beklerken dûcâr olduğum -tayfa benzer- bir hâlet-i garîbe, çınarın hâlâ ber-devam olan hışırtısı içinde bana şu sözleri işittiriyordu:

"Telâş etme ihtiyar baba! Yaşamak, yaşamamak bizim elimizde ise sen de hâlâ niçin yaşıyorsun ki onu kaybettikten sonra yaşamamak asıl sana terettüp ederdi. Hele beni nev'ine maksûm olan müddet-i ömr-i tabîye nazaran sen benden genç değilsin. Senin için, evet, yalnız senin için muazzez olan o nâmı ben sath-ı sînemde ibka ettiğimden dolayı da beni muâhezeye, takdire, tahrike hakkın yok... Zira bunu yapan da ben değilim; hepimiz zaman dediğimiz o mâhî-i âsâr ü eşyanın, o mûcid-i havâdis ü nevâibin, o muhavvil-i küllün oyuncağıyız. Dur, acele etme!

Zaman benim sath-ı sînemden yalnız nâmını sildiği o vücud-o fâninin nâmıyla beraber şeklini, hâtırasını da senin umk-ı ruhundan silip de za'f ü acz-i beşeriyetini yüzüne çarptığı gün yanıma gel ki (lâm, sin, lâmelif, şın) lığı sana iade edeyim. Anladın mı bedbaht peder?..."

Ben artık oradan ayrılmış, kaçıyordum. Teessür ve tehevvrle başımı yumruklayıp o bozuk kaldırımlı daracık, تنها yoldan bir sür'at-i müteheyyice, bir hareket-i kasriye ile yokuş aşağı inerken lisânımda lâ-yenkati' tekerrür eden: "Aman yarabbi Sen bilirsin.." nidâ-yı me'yûsânesi sem-i rûhuma tanîn-endâz oluyodu.

ŞUÛN-I ÂLEME KARŞI

Gün geçtiğini söyleyen ey şâm-ı gam-efzâ
Vicdânımı tahrîş eden ey fikret-i ferdâ!
Ey bâd-ı mesâdan duyulan âh-ı tazallüm!..

Ey kudretin esrârını meştûr ü bedîdâr
Â'mâk-ı zalâmında tutan leyle-i bî-dâr!
Ey rûhumu lerzende eden mahşer-i encüm

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey nâr-ı hazîn-kamer.. Ey âhter-i âfil!
 Ey hüzn-i latîf-i seher.. Ey sâye-i zâil!
 Ey gayet-i deycûr olacak subh-ı ziyâ-dâr!..

Ey girye-fezâ hande-i sîmâ-yı tabîat!
 Ey rûh-fezâ vahşet-i mânâ-yı tabîat!
 Ey gâlib ü kâhir mütevâlî olan â'sâr!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey levh-i bülend-i ufuk.. Ey mağrib-i gülgûn!
 Ey hüsn-i bedî-i şafak.. Ey maşrık-ı pür-hûn!
 Ey bârika-i hâtife.. Ey necm-i seher-sâd!..

Ey mâder-i mâtem-zede.. Ey vâlid-i me'yûs!
 Ey nâle-i bî-fâsıla.. Ey girye-i mahbûs!
 Vah! Ey kara toprakta yatan sevgili evlâd!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey felsefe-i vâhiye.. Ey merg-i civânî!
 Ey dağdağa-i dâime.. Ey neş'et-i sâî!
 Ey fikr-i haşin-i adem.. Ey dehşet-i tâbût!..

Ey vakf-ı sükûn-servler.. Ey ravza-i haspûş!
 Ey nahl-i rakîk-i semen.. Ey gülbûn-ı hâmuş
 Ey makbere-i sâmite.. Ey mermer-i mebhût!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey nâliş-i mûrg-i çemen.. Ey nağme-i perrân!
 Ey cûş u hurûş-ı dere.. Ey sûr-i bahârân!
 Ey sâde beyazlar giyenen nazlı ekahî!..

Ey rûhuna eş'ar okuyan murg-ı nevâger!
 Ey fikrine mûnislik eden tıfl-ı sanevber'.
 Ey vaslına sevdâ-ger olan verd-i sabâhî!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey Bosfor'un İstinye'si, ey cây-i müferrih
 Ey mâvi havz.. Ey ufacık mahfil-i sâbih
 Ey güft ü şinîd-i heves, ey ülfet-i şâik

Ey fırtına, ey velvele-engîzî-i sarsar
 Ey tünd-i gırîv-i sademât-ı yemm-i ahzar
 Ey berf ü tegerg ü matar.. Ey berk-ı savâik

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

İstinye'de ey sâbık olan lâne-i garrâ!
 Ey dâm-geh-i mahva düşen tâir-i hülyâ!
 Ey bir daha canlanmayacak mürde emeller!..

Ey nazlı çiçeklerdeki hüsn-i şafak-âmîz!
 Ey nağmeli kuşaklardaki sevdâ-yı seher-hîz!
 Ey Margerit'in örneği şermende güzeller!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey aksi netâyic doğuran gaflet-i tedbîr
 Ey ukde-i tedbîrî açan nâhun-ı takdîr
 Ömrün gibi ey hîçe giden bunca emekler!...

Ey mehd ü mezâr, ey iki mânâ-yı mürâdif
 Ey -bir küçücük kabır-i yetîmâneyi tânif-
 Ervâh-ı muhayyel gibi nâzik kelebekler!...

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?
 Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey sebz ü mutarrâ Ada, ey hâk-i muattar!
 Ey Tur yolu, ey korkulu tarlar, uçurumlar!
 Ey gönlüme hasret düşüren kumlu sevâhil!...

Ey Dil'deki çılgın, mütehâlik cevelânlar!
 Ey bendeki bihbûd u mübârek halecânlar!
 Ey -şimdi fakat hepsi biten- tatlı gavâil!...

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey genç ölüsü.. Ey maraz-ı muhrik-i hummâ!

Ey fâidesiz zahmet-i huzzâk etibbâ!

Ey rûz-ı siyâh, on yedisi şehir-i Şubat'ın!..

Ey lâne-i hicrân-zede.. Ey hücre-i mâtem!

Ey tarz-ı hayât-ı kader-âlûd ü müellem!

Ey dolmayacak boş yeri bedbaht- simâtın!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey neş'eli ma'sûmların elhân-ı lâtîfi!

Ey şâh güvercinlerin endâm-ı zarîfi!

Ey bülbül-i şûrîde-ser.. Ey cilve-i mehtâb!

Hem-sinleri, ey pâk-i civânân-ı müeddeb!

Ey bahs ü makâl-i ireb.. Ey sohbet-i mehtâb!

Ey hasta çocuk.. Ey elem-i savlet-i â'sâb!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey aşk-ı necîb-i vatan.. Ey gayret-i millî!

Ey pâk yüreklerde yatan hiss-i cibillî!

Ey millette şân getiren cünd-i muzaffer!..

Ey kahkaha bâzî-i azâhîk-i vakâyî!

Ey girye-nevâzî-i rivâyât-ı fecâyî!

Ey şâd ü kader-nâk bütün sevdiği şeyleri!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey meşcere.. Ey zezeme-i âb-ı güher-tâb!

Ey sadr-ı çınar-ı külhen.. Ey nakş-ı fenâ-yâb!

Ey şîve-i lâ-kaydî-i devrân-ı tebehkâr!..

Beht-âver-i iz'ân olan ey kudret-i bî-gûn!

Gâret-ger-i sâ mân olan ey gerdiş-i gerdûn!

Ey bilmeyerek sevmediğim tâli'-i gaddâr!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey dûd-ı hazân.. Ey kapanık, gamlı semâlar!

Sünbüllere hem-reng olan ey sisli hevâlar!

Ey câzibeli tûde-i seyyâr-ı sehâib!...

Ey sönmeye hâhiş getiren âteş-i hicrân!

Ey rûh-ı garîb, ey benim ef'âlîme her ân

Çeşmân-ı râûbiyle bakan çehre-i gaib!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey hurde-hutût-ı kalem-i nâtika-beste!

Ey cüste-nükûş-ı maraz-âlûd ü şikeste!

Ey bî-kes ü pejmürde duran bir yığın âsâr!..

Ey küşte-heves rûh-ı yetûmiyet-i ma'sûm!

Ey ömr-i sefâlet-zede, ey hestî-i meş'ûm!

Ey bunlar için ağlayan eş'âr-ı dil-efgâr!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Gün görmeyen ey süslü kütüphâne-i mühmel!

Şekl almayan ey sicm-i dil-ârâ-yı muhayyel!

Yerlerde perîşan yatan ey tozlu kitaplar!...

Ey sâha, ey âsûde ziyâretgeh-i Eyyûb!

Ey ye's-i metânet-şiken, ey havf-ı dil-âşûb!

Ey taşlara, topraklara ma'tuf hitâblar!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Ey dâhî-i Garbın yüce eş-âr-ı güzîni!

Ey Borciya'nın Ayda'nın âheng-i hazîni!

Ey aks-i esîrîsi fonografta duran sesi!..

Ey ser-kalem, ey kalbi kırık sâat-i dil-cû!

Ey lem'a -i metrûk-i dehâ deste-i gîsû!

Ey tâze başından bana mîrâs kalan fes!..

Mahvoldu o bir vehm ü hayâl oldu, değil mi?

Bulmak onu emr-i muhâl oldu, değil mi?

Geçtiyse ya beynimde nasıl kaldı misâli?

Bittiyse ya çeşmimde nasıl durdu hâyâli?

A'lâ.. o zılâlin de mukarrerse zevâli!

Bin türlü emeklerle yetişmişti, nihâyet

Hiç oldu -yazıklar! - o liyâkat, o fazîlet,

Hâlâ yaşarım ben.. Bu ne zillet, ne sefâlet?

Devrân henüz itmâm-ı merân etmemiş ancak,

Bir şey daha kalmış ona âid: Unutulmak!

Âlemde -demek- aşk, vefâ.. Hepsi oyuncak!

Bir fikr-i serâsîmeye bir hikmet-i medhûş

Teveccüh buyur, anlayım ey kudret-i hâmûş!..

Hem gitsin o, hem sonra olunsun mu feramûş?

Devrâna göre fikr-i vefâ olsa da vâhî

Ruhumda bu hicrân ki büyür nâ-mütenâhî

Nisyân ile örtülmek olur şey mi ilâhî?

Bir şey bulamam tesliye-i rûhuma hâdim..
 Bin ömre değerdi müteahhir, mütekaddim
 İmkânı olaydı onu bir kerre göreydim!

Lâkin ne için eylerim endîşemi tazyîk?
 Mâhiyyetini akla muhâl olsa da tahkîk
 Vicdâna zarûrî mi değil rahmeti tasdik?

Mahmûmî-i ye'sim bulur oldukça serinlik..
 Allah'a çıkan bir yol açar fikre, emînlik,
 Yıldızlı semâlardaki dehşetli derinlik!

Hoşnûd edecek yer değil ervâhı bu merkez.
 Rahmet şunu telkîn ediyor gönlüme: Muhrez
 Bir şey var, evet, mevt ile cârî ki bilinmez.

Yok nâtıkamın tercüme-i hisse mecâli.
 Maksudlarımın sığmıyor elfâza meâli;
 Âh anlatamam kimselere ben bu melâli!

Şâd olduğu yer gerçi bugün huld-i berrîndir,
 Saklar.. Onu saklar bu menâzır ki derindir.

Söyler.. Onu söyler bu havâtır ki hazîndir!

Gösterdi büyüklük geçerek cân bu cihândan..

Takdîs ederim şânını her dem dil ü cândan,

Ey hâtıralar korkuyorum kayd-ı zamândan!

Varmış size de kastı bu devrânın işittim.

Çâk eyledi bir ye's-i haşîn sabrımı, bittim.

Gâfil.. Neye gittim oraya.. Ben neye gittim?

Mâtemgeh-i endîşeme pîrâyesiniz siz,

Tafazzul için âlâmımı sermâyesiniz siz.

Ondan bana ma'tûf birer sâyesiniz siz!

Mağdûr ü mükedder onu rûhun yaşatırken

Devrân-ı tebah-kâr, o vefâ, düşmen-i pür-fen

Bilsem ki nasıl dûr edecektir beni sizden

Hissim gibi, fikrin gibi me'yûs, perîşân

Giryân düşün âgûş-ı münâcâtıma, giryân

Hâlî komayın hâtır-ı mahzûnumu bir ân.

Ben giryemi icrâda deęilsem bile âciz,
 -Pür-felsefe bir telhî-i şî'riyyeti hâiz-
 Fıkdânını dâim bana tekrâr ederek siz

İmdâd ediniz girye-i cûşânıma imdâd..
 Olsun o sıcak yaşlar ile rûh u dilim şâd
 Ey hâtıralar, ey benim eş'âr-ı güzînim!..

Düşsen bile ben siz kalınız kâim ü zinde,
 Ölsem bile ben siz yaşayın rûhum içinde
 Ey hâtıralar, ey benim ezkâr-ı hazînim!..

ACZ-İ MEŞ' ÜM

Tedâvisini derunte eden doktorla beraber Nijad'ı Ada'ya gönderdikten
 bir hafta sonra bir akşam kendilerini görmeye gelmiştim.

Havasındaki sükûn ve itidâl, semâsındaki güşâyış ve inbisât ile o gün,
 rûh-âşûb, sevdâ-perver Eylûl'ün Teşrin-i Evvel'e terkettiği müstesna
 günlerden birisi idi.

Köprü'den saat onda hareket edecek vapurun köşkünde Ada'ya kadar geçireceğim bir buçuk saatlik zamanı öldürmek için *İllustré National*, *Petit Parisien* gibi birkaç resimli gazete almış ve bunlardan birisini mütalâaya dalmış idim. Vapur hareket edip Fenerbahçesi hizasına yaklaştığı sıralarda köşkün sıcak ve yüklü havasından bunalmaya başladığımdan biraz taze hava almak için gazetelerimi toplayıp, yukarıya çıktım. Hafifçe elbisemle orada üşümeksizin çok müddet durabileceğimi ümit etmediğimden niyetim tekrar aşağıya köşke inmek idi. Meğer yukarıda pekâlâ durulabiliyormuş. Kıç tarafta bir peykeye memnûnen yerleştim... Gazetelerin birisini dizimin üzerine açtım. Fakat ondan evvel pîş-i enzâr-ı iştiyâkıma açılan kitâb-ı tabiatın sahâif-i garrâ-i zer-endûdunda bazen mâî, bazen yeşil zemîn üzerine serpilmiş pembe, eflâtun, açık sarı, turuncu renklerinin tebâîl-i vaz'u simâ ederek teressüm eden elvâh-ı mehâsinden gözlerimi ayırmak kâbil değildi.

Sağımda Ayasofya, Sultan Ahmet Camileri.. Darbhâne, Adliye daireleri gibi en yakın mebânî-i azîmesinin siyah-renk kubbeleri, beyaz minareleri, parlak cepheleri -hevâ-yı nilgûn üzerinde çerçevesinden dışarıya fırlamış resm-i mücessem sûretinde- seçilip duran İstanbul şehrinden sonra sâhilen girintili, çıkıntılı bir incirâr-ı medîd ile derece derece küçülerek, koyulaşarak, donuklaşarak, dumanlaşarak uzayıp giden kıt'a-i berriyye, nihayet hayâl meyâl seçilir bir hatt-ı mevhum gibi mağrib ufkunun dâmen-i buhâr-âlûdu altında saklanıyor...

Önünde, baygın güneşin şuaâtını sabahtan beri mas ve bel' ederek nerm ü nûşîn bir şeffafiyet ile sîne-i sâf-güşâdesini elem-nâk ruhlar için âsûde bir hâb-gâh-ı mübâh gibi arzeden sâkin denizin koyu lâciverd rengi biraz ilerde süt mavisine tahavvül ediyor. Daha sonra bu sath-ı firûze-fâm,

sîm-i müzâbdan bir ummân-ı bî-kerân gibi, Marmara'nın dûrâdûr ufk-ı vesî' ile birleşiyor...

Solumda Çamlıca tepelerini, Kızıltoprak, Erenköyü mamûrelerini şenlendiren güleç yüzlü rengârenk köşkler.. O sevdâ-perver günün temâşâyı tecelliyât-ı feyz-â-feyzine açılmış bu mâi, yeşil, sarı, elâ gözler hayrân ve handân bakarlarırken ara sıra muhterizâne kirpiklerini oynatıyor.. Bunların gerisinde mor, barûtî dağlar, bayırlar akşam güneşinin bârân-ı zerrîn-i eşi'ası altında sermestâne yıkanıyor... Fenerbahçesi, gîsu-vân-ı zertârını dağıtmış, üryân ayaklarını daldırdığı havz-ı behiştînin âyîne-i semânümâsından aks-i hey'et-i cân-rübâsını birdenbire görünce hayretinden donakalmış peri kızı gibi sâkin sâkin arz-ı endâm-ı letâfet ediyor... Fener'in cûşâcûş, sarışın ziyâları içinde sarımtırak görünen beyaz kulesi önünde gümüş renginde kadifeden bir pûşîde gibi açılan yayılan hafif salınlı denizin tâ ortalarına kadar medîd, müteharrik, mütekatti bir aks-i dil-pezîr gönderiyor... Geriye bakılınca vapurun çarh sularından hâsıl olan köpükler semâ-yı âbın üzerinde kehkeşânlar tavsir ediyor...

Fakat Adalar?

Evet, tenhâ, loş çamlıklarında âlihât-ı esâtirin zılâl-i hayâlâtı dolaşan, kumlu sâhillerinde, vahşi uçurumlarının kıyılarında, bucaklarında şiir ve musiki müekkilelerinin samîm-i ilhâmâtı terennüm eden o nâzenîn Burgaz Adası, Heybeli, Büyükada... İşte bunlar bu müstesna sonbahar gününü artık hitâma erdirmeye teheyyü' gösteren semâ-yı mülevvenin en derin, en mahrem bir menba'-ı hayatından üzerlerine dökülen şelâle-i envâr-ı esrâr altında uyuyorlar!.. Ruhuma zevk-i sermediyet tattıran bir rüyâ-yı nûşin-i istiğrak içinde ben de uyuyordum. Ve bu rüyâda yanımdan ayrılmayan ve

baygın nazarı müntehâ-yı ufukta bir noktaya merkûz duran şâir-i tabiata soruyorum:

-Nijad! Nasıl? Bunlar hep güzel değil mi?

O cevap veriyordu:

-Ooh! Pek güzel, lâkin bunlar şimdi hep bitecek. Ben sönmeyecek bir levha-i gurûbu seyretmek, ben bitmeyecek bir şiiri okumak isterim...

Galîz bir düdük sadâsıyla birdenbire uyandım. Vapur Kınalı'ya yanaşıyordu. Artık gözlerimin önündeki levhalar silinmiş, ruhumun içindeki şiirler dağılmış idi. Şimdi bir an evvel Büyükada'ya yetişmeyi arzu ediyordum.

İleride Adalar'a çıkacaklardan benim gibi sabırsızlanmaya başlayan birtakımı güvertede aşağı yukarı gezinerek konuşuyorlar, gülüşüyorlar, akşam serinliği ise yavaş yavaş kendini hissettiriyor idi. Ben de kalktım, onlar gibi gezinmeye başladım.

Vapur, Heybeli'den ayrılıp Büyükada'ya çevrildiği zaman âteşîn bir levha-i gurûbun elvân-ı zerrîn-i yâkutîsi gökyüzüne dağılıyor, semânın gittikçe solmakta olan sarı, pembe, eflâtun, tırşe, açık mâi, remâdî renkleri Maltepe, Pendik denizinin mir'ât-ı sath-ı pür- sükûnuna aksediyordu.

Vapur iskeleye ımasını atar atmaz ben de kendimi rıhtıma attım. Nijad'ı görmeye gitmekten mütehassıl sabırsız bir sevinç ile yürüyüp Bonmare'nin önüne vardıktan sonra: "Onlar imdi gezmededir. Doğru eve gidip de orada yarım saat, belki bir saat beyhude intizâr çekmekten ise bulundukları mevkîde kendilerine mülâki olmak elbette müreccah. Fakat ne tarafta olsalar gerek? Nijad'cığım gurûb temâşâsının meftûnudur. Gurûbun burada en iyi seyrolunacağı mevkîler ise Diyaskilos, Dil cihetleridir. Me'mûlüm gibi onlar oralarda iseler tabiî Nizam Yolundan dönecekler. Ben de o yolu tutmalıyım." dedim. Sonra bilmem nasıl oldu? Bu karardan zühûl ederek Maden Yolu'na düzöldüm. Küçük Çınar'dan hızlı hızlı giderken bir de baktım ki onlar ileriden doğru ağır ağır geliyorlar.

Bir an evvel Nijad'a mukâbil olmak, alnına bir bûse-i iştiyak kondurmak için adımlarımı sıklaştırdım. O zaman onlar da beni gördüler, gülümsemeye başladılar.

Nijad'ın hangi bir hâle karşı olursa olsun, telâş ve heyecana düşüp de temkinini bozacak hilkatte yaratılmamış olduğunu birçok tecrübelerimle ben bilirdim. Bununla beraber bekliyordum ki mukabelesine gitmekte benim gösterdiğim isti'câl-i müştâkâneye bakarak o hiç olmazsa iki adım ileriye sür'atle yetişsin. Hayır! Nijad bunu yapmadı. O yine ölçülü adımlarıyla ağır ağır geliyordu. Artık bu mürüvettsizliğini Nijad'lığına bağışlayıp ben yine acele kendilerine yetiştim. Doktorla musâfahadan, alelâde bir iki söz teâtûsinden sonra Nijad'ı alnından öperek sıhhatini sordum. O da benim elimden öptü ve pek iyi olduğunu söyledi. Şimdi âfâkî konuşuyorduk.

Nijad'a hitâben:

-Gurûb pek güzeldi. Nizam tarafında bulunacağınızı memûl etmiştim... dedim

-Fakat siz bu tarafa gelmemişsiniz, dedi. O dâima böyle mûciz, kinâyeli, nükteli cevaplar verirdi.

-Evet dedim. Kararım Nizam Yolunda gitmek iken, bilmem nasıl oldu buraya doğru yürüyordum.

Derhal gülerek cevap verdi:

-Şu dakikada burada buluşmamız lâzım imiş. Siz bunu "Pres-sentiment" demek istersiniz. Bence âdi bir tesadüf...

-Tesadüf de olabilirse de ibtidâ dediğin gibi "Pres-sentiment" -ki hiss-i kable'l-vuku' diye tercüme olunur- daha doğru olacak: Senin burada bulunacağını ruhum hissetmiş de beni bu tarafa göndermiş:

- (Mânâlı bir tebessümle doktora dönüp bakarak) O da olabilir.

Ben düşünmeye vardım: Hiss-i kable'l-vukû'... Evet, ayrı ayrı medlûlleri malûm olan üç kelimededen müteşekkil bu terkîb-i garîbin ilk defa işittiğim mânâsı vahşî bir şey gibi zihnimi meşgul etmeye başladı. Artık sükût ediyordum. Benim dalgınlığımı görünce onlar evvelce açtıkları bir bahsi takîbe koyuldular. Ben kendilerini dinliyor gibi görünüyordum. Fakat söyledikleri şeylerin hiç birisi kulağıma girmiyordu.

"Hiss-i kable'l -vuku'... Henüz olmamış bir şeyi olacağı gibi duymak.. Bu nasıl olabilir? Hele bu mülâkatta vukû'undan evvel his ve idrâk olunmuş ne var? Nijad'ın dediği gibi bu pek âdi bir tesadüf. Lâkin şurası şâyân-ı dikkat ki ibtidâ-yı emirde ben mâkûs bir cihete gitmek kararını almış iken beni bu yolda kim sevketti? Şu çocuğa bir dakika evvel mülâkî olmayı rûhum şiddetle arzu ettiği halde onu bulmak için aklım, kuvve-i tedbir ü tasarrufum bana Nizam Yolu'na gitmeyi tavsiye etmemiş miydi? O tarafa gideydim mülâkat bir saat sonraya kalacak, bundan dolayı gönlüm epeyce üzülecek idi. Ben nasıl oldu da bu tarafa geldim? İrâde-i cüz'iyemin dizgini aklımın elinde ise demektir ki ben bu tarafa irâde-i cüz'iyemle gelmemişim. Beni bu cihete gönderen aklımdan başka bir kuvve-i maneviye olmak lâzım geliyor. O müstakarr mı bulunuyor, yoksa ârızî olarak gelip gidiyor mu? Nefsimizde meknûz ise âsarını niçin her vakit gösteremiyor, gelip geçici bir şey ise nereden ve hangi bir halimizde geliyor? Rûhumun ekseriyâ ne kadar iştihak çektiği telâkiler oluyor ki bunlar hakkında işte o mâhiyetini anlayamadığım kuvvetin hiç bir lûtfu hiç bir imdadı olmuyor. Sonra nâ-gehânî bir tahattur ve tezekkürün âkabinde hatırımdaki bir hayâlin kisve-i hakîkatte zuhûr-ı ânîsini görmekle mütehayyir oluyorum. Bu nedir? Buna da tesadüf mü diyeceğiz? Hayır! Ben buna tesadüf diyemem. Aklımın, idrâkimin, hissimin güç yetiremediği hezârân-hezâr esrâr-ı hilkat-i insaniyeden bir şey ki benim için ilelebed muammalıktan çıkmayacak. Âh! Keşke bunları bir parçacık olsun bilmek, anlamak insanlığa müyesser olaydı!..

Ben işte böyle düşünüp duruyordum. Eve gittik. Ba'd-et-taam salona çekildik. Açılan musâhabe zeminlerinin hepsinde birer parça gezinmekle hiss-i kable'l-vuku' mesele-i müşkilesinin istilâ-yı müz'icinden zihnimi kurtarmaya muvaffak olmuşum.

Ertesi gün sabahleyin erkenden doktor İstanbul'a indi. Biz Nijad ile yalnız kaldık. Nijad artık pek beşûş ve mesûd görünüyordu. Bu mes'ûdiyeti -belli idi ki- bugünü benim refâkatimde gecireceğini düşünmesinden ileri geliyordu. Ya ben? Ben ondan on kat ziyade seviniyordum. Evet! Biz birbirimize babalık, oğulluktan daha çok ileri bir karabet-i rûh u vicdan, bir vahdet-i fikr ü his, muvâfakat-ı meşreb ü mizaç ile merbut idik. Biz birbirimizden hiç ayrılmak istemezdik.

Sabah kahvaltılarımızı ettikten sonra gezmeye çıktık. Bu güneşli, ılık günde Ada'nın letâfeti cennet-i hayâliyyeyi şekl-i hakikatte gösterecek bir derecede idi. Maden Yolu'ndan ağır apır Aya Nikola'ya, oradan Diyaskilos'a gittik. Doktor yürürken çabuk yorulduğundan onunla beraber gezintileri pek mahdud kalıyormuş. Onun için Nijad ârâm etmek istemeyerek: "Şurayı da görelim.. Buraya da gidelim." diye beni öteye beriye sürükleyip götürüyordu

Bir aralık doktorun refâkatinden pek kuru bulduğu sohbetlerinden sıkılmaya başladığını der-meyân edecek oldu. Zavallı, gâfil ben: "Senin sıhhatine hizmet için ailesinden uzak kalmış, hâlâ senin husûl-i âfiyetin için çalışır bir adamın refâkatinden sıkılmak, onun sohbetlerinden hoşlanmamak kadir bilmemezlik olur ki bu da senin dirâyetine, mürevvet-i

fitriyyene yakışmaz." yollu mukabelede bulundum. Bunu derhal kabul ederek musâhabeyi başka bir zemine döktü.

Diyaskilos'tan Hristos Tepesi'ne çıktık. Oradan Tepeköyü tarafıyla dağdan aşağı evimize döndük. Öğle yemeğiden sonra salona gittik. Ben bir kanepeye uzandım. Nijad da orada eline geçirdiği **Hernani** tiyatrosunu mütâlaaya koyuldu. Onu mütâlaadan vazgeçirmek için bir bahane icat etmek lâzımdı. Kalktım, fotoğraf edevatını çıkardım, birer birer bahçeye taşıdım. Arkam sıra o da geldi. "Ha! Bugün yine fotoğrafçılık var." dedi. Etrafımda dolaşmaya ve yalnız bugüne mahsus şetâretlerden olarak bin türlü şakraklıklar, bezle-gûluklarla gevezeliğe başladı. Ben içimden "Bu çocuk bugün neden bu kadar şen acaba? Hiç benim bildiğim Nijad değil.. Bugün onda başka bir hâl var.. Allah hayırlar versin!" diyor ve bu gülyüzü ile kendisinin muhtelif vaziyette birkaç resmini almaya özeniyordum.

Resimler alınmış ve bunların camlarını, daracık, havasız sıkıntılı bir aralıktan ibaret olan karanlık yerde eczaya batırmak sırası gelmiş idi. Nijad sâir zamanlar buraya girmek istemezdi. Fakat bugün benden ayrılmak istemediği için arkam sıra koşa koşa geldi. Ben camları "développeur" etmekle uğraştığım kadar o hatıra gelmeyecek tuhafliklarla kahkahalar koparıp beni de zorla güldürüyordu.

Camları sıra ile açmadan çıkarıp yıkamak için suya bırakıyordum. En sonraya kalan ufacık bir camı da şasiden çıkarıp eczaya batırdım. Ve bir çeyrek kadar uğraştım. Camda hiç bir şey görünmedi. Buna ikimiz de şaşıyorduk. Çünkü plak yanmamış, bembeyaz duruyordu. Nihayet hatırladım: Bu cam "exposer" olmamış idi. Yanlışlıkla ben bunu da eczaya

batırıp yok yere ıslatmış olduğuma teessüf izhar ettim. Benim bu sehvim sürekli kahkahalar koparmak için ona yeni bir vesile çıkarmış oldu.

-Şimdi bunu ne yapacaksınız?.. dedi.

-Atacak değilim ya. Kuruduktan sonra yine kullanacağım, işe yaratacağım... dedim.

-Bunu kurutmak bu karanlık odada olabilir. O da sekiz saatten aşağı olmaz. Demek biz gece oluncaya kadar buradayız. Fena değil. Akşam doktor gelip de bizim dört saatten beri burada kapanıp kaldığımızı anlarsa tuhaf olur.

-Ben camı kurutmadan da kullanabilirim.

Evet, Nijad'ın dediği doğru idi. Camı kurutmak karanlık yerde bizim de saatlerce mahbusiyetimizi icab ediyordu. Binaenaleyh camı bizzarûre ıslak olarak şasiye koydum. Hemen bir saatten beri bu mâzîk-i muzlimde havasızlıktan bunalır gibi olmuştuk. Oradan fırladık. Tekrar bahçeye gittik. Nijad'a: "Haydi ağabey! Dur bakalım. Seni şu ıslak cama da aksettirebilecek miyim?" dedim. "Rutubetlidir efendim, ben oraya nasıl gireyim? Sonra hastalanırım. Buna siz de razı olmazsınız zannederim." deyip kaçınmak istiyordu. "Rudinale batırılmış, ıslak bir plağın tecrübesini icra edeceğiz. Sen durmazsan ben de şu kedinin resmini alırım. Fakat o zaman karanlık odaya girmeye hakkın olamaz." dedim. "Öyle ise işte durdum, efendim! " dedi. Ellerini pantolonun cebine sokmuş, çehresi handehand-ı neşât, gayet tabî bir vaziyet almış duruyordu. Hemen dürbünü ayar ederek şasinin kapağını açtım. Operatörün perdesi kalkmakla beraber indi. Şimdi plakta bir akis kaldı mı, kalmadı mı? Bunu anlamak lâzımdı. Şasiyi kaptığım gibi tekrar karanlık yere gittim. Nijad da koşa koşa yetişti. Plağı derhal rudinale batırdım. Nijad "Baba -diyordu- bir

de bakmalıyız ki gayet iri bir baş, ufacık bir gövde ile benim karikatürüm... Ne tuhaf olur! Yahut renkli çıkmışım: Yüzüm yeşil, saçlarım mavi, esvabım kırmızı... Renkli fotoğraf, fena mı? Bunu da biz icad etmiş oluruz. Zâtî ekser icadlar tesadüflerin neticesi değil mi? Fakat galiba bundan hiçbir şey çıkmayacak."

Ben uğraşıyordum. Derken camda bir akis belirmeye başladı. Artık Nijad, aksin bütün bütün meydana çıkmasına muntazıran sükût ediyordu. Biraz daha uğraştıktan sonra camı kırmızı aydınlığa arzederek arkasından baktım. Nijad, elleri pantolonunun cebinde olarak bahçedeki vaziyetiyle handehand-ı neşât, ufacık camın içinde duruyor. "Gördün mü ağabey? İşte sana âlâdan âlâ bir resim. Yalnız renkli değil, o kadar." dedim. O da cevap verdi: "Ben demedim mi? Her san'atın ilerlemesi tecrübe sayesinde. Bundan sonra artık bütün plakları eczaya batırıp ıslak ıslak şasilere koymalı. Ama bakalım kâğıda nasıl çıkacak?"

Bu camı da yıkanmak için suya bıraktık. Bu meşgale ile saat onu bulmuş, akşam gezmesinin zamanı gelmiş idi. Beraber çıktık. Bu sefer Nizam Yolu'ndan giderek küçük turu yaptık. Maden mevkiine yaklaştığımız sırada güneş mağrib-i ihtifâyâ âheste-revân çekiliyor, Yakacık evlerinin camları tutuşuyor, karşı taraftaki menâzırın parlak renkleri derece derece soluyor. Bunun gibi Nijad'ın da bu sabah ruhundan doğan meserret güneşinin ziyâları içinde parıl parıl yanan çehre-i handân-ı mes'ûdiyeti yavaş yavaş gölgeleniyor, sabahtan beri taab-nâ-pezîr bir surette devam eden şakraklıkları bir nev'i fütûra münkalib oluyordu.

Maden'i geçmekte iken akşam vapurunun Heybeli'ye muvâsalatını iş'âr eden düdüğünü işittik. "Evlâd! Doktoru karşılamaya gidelim mi?"

dedim. "Siz bilirsiniz." dedi. O artık şimdi alelâde müstağrak-ı tefekkürât idi.

İskelede doktoru bulduk. Doktor o günkü cvelanlarını söyleyip İstanbul'dan öte beri havâdis veriyordu. Eve vardık. Salonda üçümüz de birer tarafa oturduk. Biz doktorla konuştuğumuz kadar Nijad musırrâne ve mağmûmâne sükût ediyor ve kendisine vâki' olan hitapları maa-l-kerâhe kısa kısa cevaplarla geçiştiriyordu.

Ba'det-taâm saat dörde kadar yine bu sûretle zaman geçti. Ben Nijad'a ârız bu sükûnet-i kader-âlûdun bence mûcib olduğu endişeyi: "Bugün ziyadece gezdiğimizden belki yorulmuştur." diyerek tadil etmek istiyordum. Nihayet odalarımıza çekildik.

Ertesi sabak kalktım. En evvel Nijad'ı sordum. O henüz uyuyormuş. Sonra, gecedен kurumaya bıraktığım camları muayeneye koyuldum. Bu altı camdan dördü pekiyi çıkmış, fakat hepsinden iyisi küçük cam idi. Buna baktıkça bakıyor, bakarken içindeki hayâl-i handâna hitaplar ediyor, bunu elimden bırakmak istemiyor, hâsılı bunu pek seviyordum. Bunları kâğıda nakletmek için şasilere koymuş bekliyordum. Bu esnada Nijad'ın uyandığını, doktorla beraber salonda kahvaltı ettiklerini haber alınca aşağıya indim. Nijad gayet ciddi bir tavır almış, doktorla konuşuyordu. Hâline dikkat ettim. Yüzü gülmüyorsa da dün akşamki durgunluğu biraz geçmişti. Sonra tekrar yukarıya, işlerimin başına avdet ettim. Bir iki saat uğraşarak camların her birinden ikişer, üçer tane olarak çıkardığım "epreuve"leri Nijad'a göstermek için salona indim. Nijad bunlara şöyle lâkaydâne bir nazarla baktıysa da hiç biri hakkında hiç bir fikir der-miyân etmedi.

Öğle yemeğinden sonra onları salonda terk ile ben tekrar yukarıya çıktım. Bugün akşam vapuruyla İstanbul'a inmekliğim mukarrer olduğundan şuraya buraya bırakılmış camları, şasileri vesâir edevâtı kâğıtlara sarıp kutulara, sandığa yerleştirmek için ileri geri hareketle didinip duruyordum. Bir aralık ayağımın altında bir çıtırtı işittim. Ehemmiyet vermedim. Odanın içinde yine dönüp, dolaşırken aynı noktada, yine ayağımın altında o çıtırtıyı ikinci, üçüncü, dördüncü defa olarak duydum. Fakat yine aldırmadım. Artık yerde, muşambanın üzerinde öteye beriye atılmış dağınık kâğıt parçalarını topluyordum. Ooh! Dehşet.. Felâket!..

Küçük cam, o benim sevgili Nijad'cığımı çehre-i handehand-ı neşâtiyla arzeden cam, o âyîne-pâre-i kalb-i ekrem hurdahâş yerde yatıyor!..

Bu çehre-i handehand-ı Nijad'ı ayağımla ben tokatlamış, ve böyle tokatladığım zaman ondan sarîh işittiğim enîn-i teessür-i mazlûmâneye rağmen o hayâl-i rakîk-i hayatı ayağımın altında ben ezmiş, parçalamış, mahvetmişim!.. O anda içerimden yıldırım dehşet ve sür'atiyle kopan bir sayha-i âteşîn: "Nijad'ını kaybedeceksin ve buna senin hataların sebep olacak. Evet gafil! Sen o sevgili çocuğunun hayat-ı şebâbını bizzat kendin çiğnemiş, ezmiş, mahvetmiş olacaksın! diye feryâd etmeye, o anda rûhum derin bir deycûr-ı mâtem içinde yuvarlanmaya başladı. Bu bir hiss-i kable'l-vuku' değil miydi? Lâkin zavallı gafil ben! Bu hissimi tevehhümle tevil ve iptale çalışarak zavallı çocuğumu kendi elimle düşürdüğüm girdâb-ı helâktan kurtarmak için bir azm-i kat'î göstermedim.

Evet! Lisânü'l-gayb-ı mânevînin -dört ay sonraki felâket dakikasına kadar tanîni kulaklarımdan gitmeyen- o feryâdını duyduğum anda bana vâcib olan şey: "Tedâvinin bu kadarı kâfî." deyip doktorun yerine göndermek ve onun o mel'ûn ilâcını artık çocuğuma içirmemek idi. Evet! Benim için yapacak bu idi. Ben bunu düşünmedim mi? Ben bunu yapmak istemedim mi? Âh; İki ay zarfında ale-t-tevâlî ne kadar çırpındım, ne kadar uğraştım! Fakat bir şey yapamadım, Yapmaya mâni olan ne idi? Acz... Acz-i meş'ûm!

O acz-i meş'ûm ki hâlâ beni bırakmıyor. Derisi kemiğine sarılmış, kuru, zaîf kolları arasında zaman zaman beni sıkıyor.. Sıkıyor.. Sıkıyor... "Ooh' Artık boğacak.. Şimdi.. Şimdi boğulacağım, kurtulacağım." derken yine bırakıyor.

Sonra kadîd, titrek elleriyle vücudumu birdenbire kavrayıp yerden yere çarpıyor. Ben her çarpılışta nedâmetle, zilletle makhûr ağırlarken o acz-ı meş'ûm kuru, tüysüz, çamur rengindeki sırtgan çehre-i menhûs u müstekrehi üzerinde donuk cam parçaları gibi parlayan akçıl, sönük gözlerinin nazra-i kîn-âlûd-ı istihzâsını üzerime havale ederek, incecik, kansız dudakları arasında daha ziyade iğrenç görünen eğri büğrü, çürük dişlerini parmağıyla göstererek: "İşte senin mevcudiyet-i elîmeni bu dişlerimle kemire kemire mahvedeceğim!" diyor. Ve ben yalnız zelîlâne ağlıyorum...

KENDİM İÇİN

Teâmülümde sanırdım ki ıztırârım yok,
Şu arz içinde düşündüm ki ihtiyârım yok.

Şu hey'etiyle cihân bir mezâr-ı teng ü tehî,
İçinde ben ölü ammâ niçin karârım yok?

Mezâr.. O hufre-i hîcî, mezâr.. O câ-yi huzûr
Öğünmesin ki ona şimdi iftikârım yok.

Ne istedimse felek verdi, kâm-yâb oldum!
Cihânda başka bir ümmîdim, intizârım yok.

Benim içimde ne dehşetli müddeâlar var..
Fakat ne söyleyeyim? Söylemekte kârım yok.

Bugün odur edecek varsa derdime dermân..
Yürek dolup taşıyor gamla, gam-güsârım yok?

Pür-inkisâr yürür sâyeyim alîl ü zelîl,
Nasıl diyem ki derûnumda inkisârım yok?

Türâbına dökerim giryeler fakirâne,
Çiçek yetiştirecek neyleyim bahârım yok.

Benim bahâr-ı hayâtımdı, bağıteten geçti...
Geçen bahârımı tâkibe iktidârım yok.

Düşen onunla gömülmekti bir zamânda bana,
Yazık şu acze ki yârâ-yı intiharım yok!

SON TENESSÜH

Bir taraftan, ilâcının sar'a illeti için kimyâ-yı müessir olup tûl müddet istimâlinde hiç bir bünye için hiç bir mazarratı olamayacağından tayin ettiği miktardan bir damla bile eksik olmamak üzere çocuğa verilmekte devam olunması muktezî bulunduğu hakkında, doktor beyden alınan vesâyâ-yı müekkede-i mütevâliye, diğer taraftan bu ilâcın istimâline devam olunması yüzünden bî-çâre ve masûm hastanın ahvâl-i umumiye-i sıhhiyyesinde her gün mütezâyiden müşâhede olunan alâim-i vahîme karşısında son iki ay müddet devam edip, giden beyhûde tereddütlerimiz, kararsızlıklarımız, çırpınmalarımız, müzâkerelerimizle -bedbaht babanın bedbaht oğlu olan- zavallı Nijad'cığı rûhen ve cismen bütün bütün harâb ettikten sonra nihayet âsâr-ı vehâmetin pek açık ve korkunç bir sûrette kendi kendini göstermesi ve bu sıralarda reyleri istifsâr olunan bazı

meşâhir-i etibbânın sûret-i lâkaydânedeki hayf-engîz ifadeleri üzerine 30 Kânun-i Sânî 315 Pazar günü "Artık ne olursa olsun!" denilerek ve hayfâ ki pek geç olarak mel'ûn ilâç bütün bütün terkolunmuş ve bunun dört aydan beri o bünye-yi kaviyye üzerinde maa-t-tedrîc icrâ ettiği tahrîbâtın tamamıyla iâde-i mâ-fât için çocuğu kâide-i hıfzû's-sıhhaya muvâfık sûrette tagaddî ile beraber müsâit vakitlerde güneşli ve havadar mevkîlerde, vücudunu yormaksızın, gezdirip eğlendirmek çaresine tevessül edilmiş idi. O esnada havalar lodos ve ılıkça gittiğinden işte o Pazar ile ferdâsı günü araba ile Şişli civârında gezdirildiği gibi daha mûtedil ve güneşli bir gün olan Salı günü de hastaya biraz deniz havası aldirmek maksad-ı selâmet-cûyânesiyle vapurun en üstünde barınılmış idi. Akşama karîb Hisar'dan avdetle vapurun yine en üstüne çıkıldığı zaman zavallı Nijad'da birdenbire titremek hâli hissettiğimden derhal aşağıya, yan kamaraların birine inmeye mecbur olduk. Vapur Beşiktaş'a uğrayınca oraya çıkarak eve de araba ile geldik. O gün üşünecek bir hava yok iken sırtındaki kavîce esvabıyla beraber zavallı Nijad'ın öyle birden bire titremesi -sonradan tahmin olunduğuna göre ilk alâmeti iki gün evvelki Pazar günü görülmesiyle bize ilâcî külliyyen terk kararını aldiran tifo âsâr-ı müdhîşesinden olduğu hatırıma bile gelmemiş idi. Halbuki zavallı çocuk iki aydan beridir iştiâsız ve daha doğrusu ma'hûd ilâcın terki sayesinde üç gündür oldukça iştihası gelir gibi olmuş idi. Ben seviniyor ve "Aman havalar müsâit gidiyorken, zavallıyı açıklık ve temiz havalı yerlerde her gün birkaç saat gezdireyim de midesindeki fenalık bütün bütün geçsin." diyordum. Binaenaleyh ertesi Çarşamba günü, ki fî 2 Şubat, sene 315, öğleden sonra kendisini tramvayla Şişli'ye kadar götürdüm. Orada biraz gezindikten sonra hava pek lâtif olduğundan açık bir araba tuttuk. Maslak'a kadar ağır ağır gitmek üzere arabacıya emir verdik. Zavallı Nijad'ın halinde bugün dünden fazla ne bir iyilik, ne de bir fenalık görünüyordu. Bir aralık ellerini yokladım, soğucak buldum. "Galiba üşüyorsun?" dedim. Cevap vermedi. Derhal paltomu çıkardım. Onunla Nijad'ın ayaklarından midesi hizasına kadar vücudunu örttüm. Elleri de

örtümün içinde kaldı. O zaman yine üşüyüp üşümediğini sordum. "Şimdi pek iyiyim, hiç üşümüyorum?" dedi. Şişli'de arabaya girerken tesadüf eden bir limoncudan sekiz on kadar mandalin almış idim. Onlardan bir tanesini soydum, dilim dilim onun ağzına vererek yedirmeye başladım. Artık Zincirlikuyu'yu geçmiş, çayırlar yeşermeye başlamış, bulutsuz, fakat buhâr-âlûd laciverd semâda rengi kırık gibi duran çeşme-i âfitâbdan rû-yi zemîne seyelân eden turuncu ziyâlar içinde bütün menâzır-ı tabiat sermestâne uyuyor. Zavallı Nijad'ın çiğnemeye muktedir olamadığı mandalin dilimleri ağzında olduğu halde baygın gözlerinin hasta nazarı o menâzıra dalıp dalıp kalıyor, emin idim ki rûh-i bedâyi'-pesendi bunları pek hoş bulduğu halde "Ooh! Ne güzel!" diyemiyordu.

Beri tarafta zavallı ben, zavallı çocuğumun bu derecelere kadar harâbına sebep olan gafletime lânetler okuyup acı bir nedâmetle hüngür hüngür ağlamak ve böyle ağlarken: "Benim medâr-ı hayatım Nijad'cığım! Biliyor musun ki seni bu hâle getiren benim. Evet, ben bilmeyerek, istemeyerek sana aylarca o zehiri içirdim. Onun tesîrât-ı muzırasını sen kendin de bir dereceye kadar görüp anladığın halde bana itimâdından dolayı: "İçmem" demedin. Ondan akşam, sabah bardak doluları ben verdikçe sen de bîlâ-fütür içtin. En sonra bu hâle geldin. Fakat işte o mâ-yi mel'ûnu artık terkettin. Artık iyi olacaksın. Bundan sonra ben de bir daha öyle hatâlara düşmeyeceğim. Lâkin sen iyi olacak mısın? Beni affet, affedersin değil mi Nijad'cığım? Hayatım sana fedâ olsun benim sevgili oğulcuğum! Söyle beni affediyor musun?" diye böyle ağlar ve ondan taleb-i af ederken Nijad'cık yüzünü bana döndürür, o baygın gözlerinin dermansız nazarını benim nazra-i afv-hâhıma tesadüf ettirir, o sâkin nazar bana: "Evet, baba, seni affettim." derdi fakat ben kendi kendimi bir türlü affedemezdin.

Böyle gidiyorduk. Bir aralık, on dört gün sonra bu âlemde müebbeden uçacak olan rûh-ı bî-tâbı o turuncu ziyâlar içinde uyuyan menâzır-ı tabiata karşı bir heyecân-ı neşât gösterir gibi oldu. Hazin, mağmum ve sâkin çehresinde bir lem'a-i ibtisâm belirdi. Müteakiben çatlak ve zâif bir sesle rûh-ı melûlünden kopup gelen bir nağme-i sürûr hançeresinde tutuldu kaldı. Biraz sonra karşıki sâhilin gerisindeki dağları işaret ederek: "Baba, görüyor musun? Adalar..." dedi.

Zavallı çocuğa bu galat hissin nereden ârız olduğunu vehleten düşünemeyerek zehâbını tashîhen: "Biz Maslak'a gidiyoruz, Adalar nerede?" dedim. Onun ciddi bir edâ-yı sadâ ile: "Hayır efendim! Adalar.. Görüyor musunuz? Hıristos, Aya Yorgi dağları." diyerek ısrar etmek isteyişinden anladım ki bu hâl mütehayyilesindeki bozukluktan ve bu da, dört aydan beri mütemâdiyen istimâl ettiği ziyade miktarda -çünkü ben öyle itikad ediyordum- bromürün veya sâir mümevvim ve muharrib-i â-sâb bir madde-i kimyeviye'nin sû-i tesîrâtından ileri geliyor, sustum. Fakat şimdi rûhum daha acı, daha dimâğ-sûz bir hiss-i nedâmetle feryâd-künân ağlıyordu.

Mandalin dilimlerinin posalarını yutmayıp, ağzından defetmesini ihtar ettim. "Evet, çıkaracağım." dedi.

Ne fâide ki bunların suyunu emip posalarını atmakta merâmı kâsır kalıyor ve buna da, saplandığı yerden zihnini bir türlü kurtaramaması sebep oluyordu. Soysun, onunla biraz meşgul olsun diye eline sağlam bir mandalin tutuşturdum. Mandalini aldı, kabuğunu bir tarafından biraz koparabildi ise de soymaya devam edemeyerek öylece avucu içinde tuttu. Ağzındaki dilimler ise yarı çiğnenmiş, yarı emilmiş duruyordu.

Araba dâima ilerliyordu. Sağımızda, bir hayli uzakta bir çiftlik ebniyesi, önündeki bir sıra yüksek fıstık ağaçlarıyla ufkî bir vaziyette ikiye bölünerek güyâ orada mevcut bir laka aksetmiş gibi nazar-firîb bir manzara irae ediyordu. Zavallı hasta Nijad'ın sâkin nazar-ı bî-tâbı buna taalluk edince: "Bakın, baba, şu tabloya bakın. Ooh! Çok hoş, resmi yapılmağa lâyük bir manzara!" dedi. Artık şimdi çenesini ağır ağır oynatmaya, ağzındaki mandalin dilimlerini emip posalarını atmaya başladı. Ben sevindim.

Kâbiliyât-ı rûhiyyesine iki aydan beri ber-devam olan serî' ve müdhiş inhitatlara nazaran şu'le-i hayatı an-karîb bil-külliyeye sönüp soğumaya mahkûm görünen bu fikr-i tâbnâk, pîş-i temyîz ve idrâkine o mel'ûn ilâc-ı menhûsun ta'lîk ettiği ebr-i kesîf-i atalet altından bile arasına nâgehânî böyle berk-endâz olabiliyor. Ve o zaman kuvve-i irâdiyesine de derhal biraz can geliyor. Demektir ki benim "Bitti" diye felâh ve necâtından nâ-ümîd olduğum bu nâdire-i fitrat ne rûhen, ne de cismen henüz zâyî' olmamış. Hele nihâyetü'l-emr işte o mâ-y-i menhûsu bıraktık. Bundan sonra bir katresi bile onun midesine girmeyecek. Böyle aradan biraz vakit geçip de ilâcın tesîrât-ı vahîmesi vücudundan zâil olmaya başlayınca tabîidir ki bir taraftan kuvâ-yı bedeniyyesi yerine geleceği gibi diğer taraftan da -bugün mürde halinde bulunan- cümle-i asabiyyesi îade-i hayat edecek. O fikr-i tab-nâkın pîş-i temyîz ve idrâkine muallak sehâb-ı kesîf-i atâlet kendi kendine dağılıp sıyrılarak benim sevgili Nijad'cığım bundan dört ay evvelki zarîf, serîül-intikal, nâdire-gû, amîkü'n- nazar, hazır-cevap Nijad'lığını tekrar bulacak, diğer hastalık için ise Allah kerim! O bir kere eski Nijad'lığını bulsun da. Acaba bulacak mı? Aman Rabbim! Sen bana merhamet eyle...

Ben böyle düşünüp Allah'a yalvarıyordum. Nijad benim zihnimden geçen şeyleri okumuş, onlara cevap vermek istiyor gibi birdenbire:

-Baba, bana ne oldu?.. dedi.

O zaman gönlüm istedi ki hemen iki elini tutup ağzıma götüreyim, göz yaşlarım onları ıslatırken ona şu yolda keşf-i hakâyıkla itirâf-ı cürm edeyim: "Sana ne mi oldu?.. Ooh! Benim zavallı masum, bî-günah Nijad'ım, Sana ne olmadı acaba? Bak! Çamlıca dağlarında Adalar'ı görüyorsun. Yarım saatten beri ağzındaki dilimleri emip, poslarını atmaya, avucunun içindeki mandalini soyup yemeye muktedîr olamıyorsun. Günde üç dört saat yol yürümekten yorulmak bilmeyen ayakların bugün dermansızlıktan iki büklüm olan vücudunu zor ile sürükleyebiliyor. Okkalarla içki içmiş sarhoşlar gibi kendine mâlik değilsim: Otururken yatmak istiyorsun. Sendeleyme sendeleyme yürürken toprağa seriliverecek gibi bir tarafına ifrât-ı meylden kendini alamıyorsun. Taşları eritecek kadar sağlamlılığıyla -her türlü ihtimale karşı- gönlümü mütesellî eden miden harâb oldu gitti. İştihan külliyyen kesildi. Her öğünde hasta bir kuş gibi üçer beşer lokmadan ibaret yiyebildiğin şeyi hazımdan kaldın. Dört ay evvele kadar bir iki saat içinde koca bir manzume yaratacak mertebede kavî ve parlak olan fikr-i velûdun bugün iki satırlık bir ibare tertîbinden âciz. Zihninin dalıp dalıp gidiyor. Âdiyen söz söylemekte bile zahmet çekiyorsun. İşte sana bunlar oldu, anladın mı? Ve bütün bu fenalıkları sana ben getirdim, ben! Evet, ben! Anlıyor musun? Hani sen.. Nijad.. Daha üç dört yaşlarında mini mini bir bebek iken:

Gâhî garîb bir bakışın var senin bana
Kîm hadşe-bahş-ı rûhum olur, ey melek-lika!

Gözden tebâüd eyleyerek cümle mâ-sivâ,
Bir sen kalırsın ortada, bir zât-ı Kibriyâ.

Bilsem nedir bu hâlet-i mâ-fevka'l-ibtilâ
Ey fikrimi garâmı perîşân eden çocuk!

terâne-i mütehassirânesiyle seni der-âgûş-ı iştîyak ettikçe dünya ve mâfihâsını unutan, Allah ile rûh-ı Kibriyâ-peresti arasında seni vâsıta-i ittisal bilen, naîm-i hayatın bütün saadetlerini hayat-ı naîmin bütün eşvak ve meserrâtını senin mevcudiyet ve mes'ûdiyetinden iftîkar ve intizar eden senin meziyyât-ı fitriyyenin, senin zekâ-yı hârikulâdenin, senin metânet-i ahlâkının, senin istiğnâ-yı tab'î-âli-cenâbının başka başka meftun ve hayranı olmaktan kendini alamayan bedbaht baban yok mu ki şimdi en acı, en sâ mân-sûz bir hiss-i elîm-i nedâmetle işte böyle ağlıyor.. O fenâlıkları sana hep o verdi! Dört aydan beri, evet, tamam dört aydan beri sana o zehri içirdi. Rûhen ve bedenen her gün daha ziyade düştüğünü vâzıh gördüğü halde bin türlü vâhî kuruntular, abes tereddütlerle bekledi, bekledi... Nihayet seni böyle bir meyyit-i müteharrik hâline getirdi. Görüyor musun şu bedbaht babayı?.. Lâkin sen henüz kaybolmadın. Lânet olsun! O devâ-yı menhûsu artık sana içirmeyeceğim. Bünyen kavîdir. Umarım ki az vakit içinde kendini bulursun. Bu fenâlıklar hep geçer, unutulur. Söyle bana rûhum Nijad'cığım! İyi olacak beni affedecek misin? Söyle bana bakayım!" İşte gönlüm yanımdaki çocuğa bunları söylerken

hıçkırır hıçkırır ağlamak istiyordu. Kendimi zor ile tutuyorum. Hissiyâtımın fevkalâde heyecan ve feverân halinde bulunduğu bu sırada ağızımdan hastanın cesaretini kırarak bir şey kaçırmamak için -mukabele-i nigâhımda artık şimdi dairesi gittikçe daralmakta olan âfâk-ı menâzıra sevk-i fikr ü nazarla- öte beri, münasebetli münasebetsiz lâkırdı bulup söylüyordum. Bir aralık ben durunca Nijad tekrar sordu:

-Hâ; baba, bana ne oldu?

Bu suali bu def'a da sükût ile geçiştirmek iyi olmayacaktı. Olanca iktidarımın ketm-i heyecâna çalışarak gayet sükûn ve itidal gösterecek bir sadâ ile derhal cevap verdim:

-Maksadını anlayamadım.."Bana ne oldu" ne demek? Sana bir şey olduğu var mı ki?

-Sizi dâima endişeli, telâşlı görüyordum da...

-Yanlış görüyorsun. Endişeyi, telâş mûcib bir şey yok ki.

-Hayır! Bana bir şey olduğunu pek iyi anlıyorum ve sizi de görüyorum ki beni evvelkilerden daha başka türlü görüp gözetiyorsunuz. Demin tramvaydan inerken ne idi o telâşınız?

-Sana öyle gelmiş... Yoksa ben her zamankinden fazla bir şey yapmadım.

Evet, zavallı çocuk, birkaç vakitten beri benim kendisine melâl-âmîz bir nazar-ı şefkat ü rikkatle baktığımı ve gezmeye götürdüğüm zaman daha başka türlü takayyüd ve ihtimam ve itina ile kendisini vikaye ettiğimi

hissediyorsa da bunları mûcib olarak bünye-i hayatına maddî ve mânevî ârız olan inhitatı lâyıkiyla takdîr edemiyor gibi görünüyordu. O biraz tevakkuftan sonra yine başladı:

-İnatçı doktor ilâcımın ne olduğunu hâlâ söylemedi mi?

-Hayır! Fakat artık ilâcın bilinmesine lûzum da kalmadı. Zîrâ geçen Pazar'dan beri biz onu bütün bütün terkettik.

-Terkettiniz öyle mi? Lâkin korkarım ki pek geç.

Bu son lakırdısı sem-nâk, âteşin bir ok gibi yüreğime saplandı. Rûhum yine izhâr-ı ıztıram ile inlemeye başladı. Fakat muhâverenin bu noktası durulacak nokta değildi. Hemen atıldım:

-Neden geç olsun? Tamam vaktinde.. Sinir rahatsızlıkları artık geçti. Şimdi mideni yoluna koymak lâzım. İlâcı onun için kestik. İleride lüzum görünürse yine başlamak mümkün.

-Evet, ben iyi değilim..

-İşte bu merak.. Başka bir şey değil.

-Ooh! Baba, bari bunu siz söylemeyin. Siz pek iyi biliyorsunuz ki ben kendimi hiç bir zaman merak etmem. Artık bu bahsi bırakalım.

Şimdi Maslak mevkiine yaklaşmıştık. Oradaki birkaç harâb ev ile asker karakolhânesi görünüp seçiliyordu. Nijad bunları görünce sordu:

-Burası neresi?

-Maslak.. Maslak'ı unuttun mu?

-İstinye'ye de gidecek miyiz?

-İstinye'ye gidersek Beyoğlu'na dönmek için pek geç kalırız. Hem orada bekçilerden başka kimse yok. Gidip de ne yapacağız? İstersen oraya başka bir gün erkence gidelim?

-İstinye'yi çok severdim, lâkin şimdi o kadar değil.

-Şimdi Ada'yı seviyorsun galiba?

-Hayır! Bu sefer Ada'dan da bıktım. Şimdi bana hiç bir yer hoş gelmiyor...

Maslak'a vardık. Orada gazino ittihâz olunan bir köşkün önünde arabayı köşke karşı çevirterek durduk. Bizden başka Beyoğlu'ndan arabalarla gelmiş, bir iki takım seyirci daha vardı. Ben fenâ halde susamıştım. Su ısmarladım. İki fincan kahve ile beraber su da geldi. Gelen su pek de iyi ve temiz bir su olmadığı halde sâir içenlere bakarak biz de içtik. Burada güneş bizi iyiden iyiye ısıtıyor. Nijad'ın memnuniyetle inbisât eden sîmâ-yı hayâtı o güneşe arz-ı ibtisâmât-ı minnet ediyordu. Yarım saat kadar eğlendikten sonra akşamın nâ-hoş serinliğine kalmamak için arabacıya: "Gidelim!" emrini verdim. Yolun yarısına geldiğimiz zaman gurûba müteheyyâ olan güneşin hafif bir perde-i buhar altında kalan çehresi üşümekten gelen bir takallüs-i asabî hâlini gösteriyordu. Bu hâl bize de sirayet etti, biz de bu kış lodosunun akşam üzeri çıkardığı titretici serinliği duymaya başladık. Ve arabayı süratlendirdik. Nijad bir aralık "Boynum çok sarsılıyor, rahatsız oluyorum." dedi. O vakit bir elimi fotoğrafhânelerdeki baş dayayacak âlet-i mahsûsa şeklinde tutarak hastanın ensesine bitiştim. Sarsıntı rahatsızlık vermez derecede hafifledi. Ve Nijad'dan bana bir teşekkür getirdi. Sevindim.

Şişli'ye vardığımız zaman ortalık gereği gibi soğumuş idi. Açık arabayı orda terkederek bir kapalına girdik, doğruca evimize geldik. Nijad epeyce acıkmış idi. Müretteb olan yemeğini bizzat yedirdim. Aradan bir iki saat geçince o yatmaya çıktı. Ben de ye's ve ümit ile meşbû' olarak hâbgâhıma çekildim.

Ertesi sabah ben yazıhânemde Nijad'dan bir iyi haber bekliyorken birisi geldi. Nijad Bey kalktı. Ama biraz rahatsız, bugün azıcık ateşi de var." dedi. Derhal yanına gittim. Çehresi bozuk, hâli bî-tâb, oturuyordu. Alnını, bileklerini yoklamakla beraber kendisine sordum:

-Nasılsın, oğlum?

-İyiyim baba

Evet, Nijad'ın hâli böyle idi: O ne kadar rahatsız olsa yine "İyiyim" der ve hastalığından benim haberdâr olmaklığıyı hiç istemezdi. Lâkin bugünkü hâli kendisinin inkârına rağmen ziyade rahatsız olduğunu gösteriyordu. Koltuğunun altına derhal nîzâmü'l-harâreyi koydum. Baktım ki âlet otuz sekiz ve ondan iki dereceyi irâe ediyor. Deli gibi hemen sokağa fırladım. Hekimlere koştum. Veleve pek nâ-be-hengâm, velev pek âdî sebeplerle olsun gelecek ölümü def'e çare bulunmakta onlar da bizim gibi âciz iseler de şöhret-i şâyia-i hazâkatlarından dolayı böyle bir hâlde erbâb-ı havf u telâşa huzurlarıyla tesliyet ve sükûnet vermek şîme-i insâniyetlerinde her vakit iftikâr ve intizâr edilen ezmâ-yı etubbâ-yı kirâma ara sıra bir hastalık gibi ârız olan istiğnâ-yı mağrurâne icâbâtından olarak bu zilletlerin hiç birisini celbe muvaffak olamayınca nihayet çocukların tabîb-i husûsîleri olan doktorla beraber eve geldiğimiz zaman Nijad'ın

yatak içinde bir coğrafya atlasını tettebbu' ile meşgul bulduk. O yatak içindeki on dört gün sonra teneşire tahavvül edecekmiş! Zavallı Nijad!..

AĞLAMAK İSTERİM

Elemle ağlaşa gelmiş icâda ağlayayım..
 Sabâh-ı mevte kalan i'timâda ağlayayım..
 Bükâyâ hande eden içtihadâ ağlayayım..
 Geçen zamânı alıp şimdi yâda ağlayayım..
 Vücûda namzed olmuş remâda ağlayayım..
 Belâ-yı firkat içinde, safâda ağlayayım..
 Dem-i seherde, husûsâ mesâda ağlayayım..
 Nijad'a ağlayayım ben.. Nijad'a ağlayayım!

Büyük küçük nice zerrâtı var ki Yezdân'ın,
 Durup önünde hezârân-ı hezâr Tûfân'ın
 Hitâmı olsa bile câ'yi şüphe devrânın
 Harâbı olmayacak mı şu kahpe dünyânın?
 Gelir o dem ki biter nesli belki insânın,
 Fakat ne olsa gerektir sonu bu hicrânın?

Bütün şu mağlata-i bî-müfâda ağlayayım..

Nijad'a ağlayayım ben.. Nijad'a ağlayayım!

Bedenciği çürümüştür, ne oldu rûhu aceb?

Bu katreler ki uçar hangi bahredir mansab?

Fünûn-ı hikmet-i Yunan.. Ulûm-ı dîn-i Arab

Değil mi etmede teşrîh-i mebhas u matlab?

Neden o nûr-ı tecellî, niçin o nâr-ı gazab

Nedir ki hâtırı teşvîş eder aman yâ-Rab!

Defin edin beni taht-ı serâda ağlayayım..

Nijad'a ağlayayım ben.. Nijad'a ağlayayım!

Garîb-i çehre-i emniyye-i fuâdımdı..

Enîs-i rûh-ı melûlümdü.. rûh-zâdımdı..

Sevimli hüzn-i şebîn.. Şevk-i bâmdâdımdı..

Küçük vücûdu büyük câ-yi istinâdımdı..

Düşüncesi ona hasr etmek i'tiyâdımdı..

O kimsenin değil ancak benim Nijad'ımdı!

Bugün sefîl kalan i'tiyâda ağlayayım..

Nijad'a ağlayayım ben.. Nijad'a ağlayayım!

KARA GÜNLERİM

-16 ve 17 Şubat, Sene 1315

Yatağa düştüğünün on dördüncü ve arûz-ı marazın bir sayıya göre on altıncı, diğer bir hesâba nazaran on sekizinci günü olan 16 Şubat, sene 1315 Çarşamba günü hastada hilâf-ı me'mûl bir iyilik emâresinin zuhûra gelmemesi beni bütün bütün me'yûs etmişti.

İki günden beri uğradığım hunnâkın şiddetinden münbahis ufak tefek ürpermeler, nöbetlerle, hasta odasına çıkılan merdivenin alt başındaki sofada, za'îf, takatsiz, muztarip bir halde bir koltuğa büzülmüş, encâm-ı hâlin fecâat-ı musîbetini ölçmekle uğraşıyordum.

Saat sekize doğru marîz üzerinde vukûunu işittiğim bir hâdise-i gayr-ı melhûza yüreğime taze bir ümit verdi. Kendi kendime diyorum ki:

"İşte şimdi iki günden beri beklenen ter başlayacak.. Birkaç saate kadar derece-i hararet yavaş yavaş düşecek.. Hasta gözlerini açıp: "Aman! Soğuk bir limonata!" diyecek. Bana müjde verecekler. Ben de yerimden fırlayıp yanına koşacağım. Ağlaya ağlaya: "Nijad'cığım! Artık kurtuldun. Allah'ımız bize acıdı, seni bize yeniden ihsan etti. O şâfi-i hakîkîye, o hallâk-ı Rahmân'a hamd ü senâ edelim!" diyerek o münevver alnından öperken gözyaşlarım onun yüzünü gözünü ıslatacak. Kendisi de benim bu hâlime taaccüble tebessüm ederek: "Neydi baba benim hastalığım?"

diyecek. Biz böyle sevinip söyleşip dururken tabîbler gelecekler. Ben onları merdiven başından karşılayıp musafaha ederek gözlerimden tekrar düşecek katarât-ı meserret kendilerinin ne derecelerde minnetdâr-ı insaniyet ü hazâkatları olduğunu tercüme edecek. Hastalığın bu devre-i selâmeti içinde yapılacak şeyler kararlaştırıldıktan sonra tabîbler beşûş sîmâlarıyla avdet edecekler..."

"Ben artık hastanın yanından ayrılmam. Ve bu geceyi mutlak orada Cenâb-ı Hakk'a şükürler, senâlarla geçiririm. Evet.. Birkaç gün, nihayet bir hafta sonra -eğer tabîbler tensîb ederse- sevgili Nijad'ımı sedye içinde Ada'ya götürünüz, Ada'nın latif havası yardım eder, Nijad'cık günden güne kuvvet bulur, ayağa kalkar. İbtidâ bir iki hafta kadar araba ile çamlıklara çıkarır, gezdiririz. Sonra artık bütün bütün iyileşip, dermanı da yerine gelince ayakla da gezmeye başlar. O vakit Ercümend'i bir zaman için mektebinden alırsınız. İki kardeş eşeklere binerler. Büyük turlar yaparsınız Aya Yorgi'ye çıkarırsınız. Yine bir takım yeni yeni manzaraların fotoğraflarını alırsınız..."

"Artık o mel'ûn ilaca da lüzum kalmaz. Şişeleriyle denize atar, mahvederiz. Zâtî tabîbler: "Bu hastalık öbür illeti de alır götürür." demiyorlar mı?.. Nijad'cık inşallah o menhûs hastalıktan da külliyyen halâs olur. Kış gelince istediği mektepte arzu ettiği gibi suret-i ciddiyyede yeniden tahsile başlar. Onun çalışkanlığı, zekâ-yı fevkalâdesi üç senelik zâyiât-ı tahsilini ona bir senede telâfi ettireceğinden şüphe yok. Bu seneden itibaren üç seneye kadar tekmi-i tahsîl etmiş olur. Ondan sonra isterse ilm-i hukuk tahsil etmek için Avrupa'ya gönderirim. Acaba ayrılmaya razı olup da gönderebilir miyim? Artık onu o zaman düşünürüm. Demek ki ben bu hummâ-yı tifoidinin, yirmi günden beri cehennem azabından beter ıztıraplarla beni harâb eden bu dehşetli

hastalığın minnetdârı kalacağım öyle mi? Âh Rabbim! Sen neye kâdir değilsin? Aman Rabbim! Benim günahlarımı affet, ümidimi boşa çıkarma, bu çocuğu bize bağışla!.. Of, niçin bir kimse gelmiyor? Terden hâlâ bir eser yok mu acaba?..."

İşte böyle söyleniyordum. Bir aralık duvarda asılı saate baktım, on biri gösteriyordu. Çok geçmeden sokak kapısının çingırağı çalındı. Yüreğime bir halecandır düştü. "Acaba kim geldi?" derken tabîblerden birinin sesi kulağıma aksetti.

Diğer tabib efendinin gelip gelmediğini soruyordu. Merdivenden çıktı, bana bir âşînâlıktan sonra doğruca hastanın yanına gitti. Müteakiben diğer tabîb de geldi. O da aşağıda durmaksızın yukarıya, hastanın odasına çıktı. Ben ise can evimi dehşetli zelzeleler içinde bırakan yürek çarpıntısı ile olduğum yerde tek mil hey'etimle donmuş gibi kımıldamadan duruyordum.

Bir on dakika sonra tabîbler aşağıya, benim yanıma indiler. Akrabadan üçüncü bir tabîb daha vardı ki bir haftadan beri geceli gündüzlü hastanın yanında bulunuyordu. Diğer tabîbler sabahlı akşamlı hastayı muayene ile aşağıya indikleri zaman o yalnızca yukarıda kalırken bu akşam diğerleriyle beraber o da indi. Üçü de sandalyelere oturdular. Üçünün de kararmış çehrelerinden zehirler fışkırıyordu. Üçü de yere bakıp müz'ic bir sükût içinde düşünüyorlardı. Bu sükût-ı müdhişin hâvî olduğu mânâ-yı ye's pek açık anlaşıyordu. Ben sabredemedim, kendilerine cesaret vermek için: "Hasta galiba ağır..." dedim. O vakit bunların en mühimi olan zât söze geldi: "Evet -dedi- Hastanız ağırdır. Mâmâfih bazı vakit böyle buhranlar birdenbire bir iyiliğe dönerek hasta gözlerini

açıverir. İhtimal ki bunda da böyle bir hâl zuhûra gelsin. Her halde ümid kesilmez.

Onun bu cevabını işitir işitmez beynim tokmaklarla dövülmeye başladı. Gözlerim kararıyor, sofanın tavanı başımın üzerinde fırıl fırıl dönüyordu. Diğer tabîbler gözlerini yerden kaldırmaksızın sükûtlarında devam ediyorlardı. Nihayet iki tabîb kalktılar. Bunlar her akşam esnâ-yı avdette ertesi sabah saat kaçta geleceklerini kararlaştırırlarken bu akşam öyle bir söz de etmeyerek çıktılar gittiler. Üçüncüsü de tekrar hastanın yanına çıktı. Ben yalnız kalınca dedim: Nijad gidiyor. Öyle mi? Belki ezana doğru, belki gece yarısı, belki de sabaha karşı. Demek ben ondan, sevgili Nijad'ımdan ayrılacağım. Demek ben şu berzahta artık yalnız kalacağım. Demek ben onsuz yaşayacağım, demek ben onu bugün için yetiştirmişim.

Hani benim o dualarım, niyazlarım ne oldu? Demek ben Allah'ın en âsî, en mücrim, en müstahakk-ı ukûbet kullarındanmışım. Ancak bu zavallı çocuğun kendisini bildiğinden beri bir kere göz açıp da dünyayı görmeyen on beş yaşındaki bu civanın ne kabahati vardı?

Eyvah! Eyvah! Benim zavallı Nijad'cığım? Sen bütün o kâbiliyetlerinle, bütün o hünerlerin, marifetlerinle, Hallâk-ı ezelin sana ihsan etmiş olduğu o cevher-i kem-yâb-ı fıtratınla yarın toprağa gideceksin öyle mi? Melekü'l-mevtin zıll-ı cenâhı o münevver alnını münhasif edip bırakacak. O mânidar güzel gözlerin ebediyyen yumulacak. Perverde ettiği en mübârek hissiyât ile çarpan yüreciğinin darabânı duracak. Şimdi ateşler içinde yanan vücudun buz kesilecek. Yarın sen mezara bırakılacak, sonra gubâr olup bî-nişân olacaksın: Ben de burada yiyip içip yaşayacağım öyle

mi? Artık seni ebediyyen görmeyeceğim öyle mi? Yarın karyolana bir örtü çekilecek, odanın kapısı kapanacak, çamaşırların, esvabın, kunduraların dolaplarda, raflarda sürünecek. Piyano notların kapalı kalacak. Sofrada yerin dâima boş duracak. Nijad ismi artık çağrılmayacak öyle mi? Seni yarın teneşirde yıkayacaklar, tabuta koyacakalar, mezara götürecekler; sen bütün bütün ma'dûm ve bî-nişân olacaksın öyle mi?

Ey sözleri hayâlimi taltif eden melek!

O sen mi idin ki şimdi lâl olacaksın?

Ey neş'esi derûnuma rikkat veren çiçek;

O sen mi idin ki şimdi solup biteceksin?

Ey handesi güneş gibi cân-gâha mün'akis...

Ey nazrası cinâna veren türlü türlü his..

Mahzûnluđu hayâtımı lertzân eden çocuk!

Bunlar hep sen mi idin ki şimdi mahvolup gideceksin! Ya ben? Ben ne yapacağım? Ağlayacağım, ağlayacağım, ağlayacağım! Sonra? Sonra hiç!..

Allahım! Bu ne tecellîdir ki bana lââyık gördün?

Ağlıyorum. Gece olmuş. Lambalar yanmış idi. Bir taraftan gönlümün azabı, diğer taraftan dakîka-be-dakîka iştidâd eden hunnâkın ıztırabı beni sürükleye sürükleye yatak odama götürdü. O hey'etimle karyolaya atıldım, uykuya benzemez, yakaza da değil, garip bir buhran içinde gözlerimi kâh

kapayıp, kâh açıyordum. Gözlerim kapanınca beynimin içi mahşer-i ehvâl kesiliyor, gözlerim açıldığı vakit mütehayyilemde korkunç kıyametler kopuyordu.

Yattığım oda ile hastanın bölüğünü bir duvar faslediyordu ki orada hastaya bakanların sabahlara kadar devam eden ayak seslerini işitmeye mâni olmuyordu. Bu ayak seslerini ben bu gece de duyuyor, ondan dolayı bir dereceye kadar ümitlenip müteselli olmak istiyorum. Bir aralık yine gözlerimi açtım, ortalığı dinledim. Artık o sesler kesilmiş, tekmil evin içine bir mezar sükûneti yerleşmiş idi. “Eyvah! -dedim- işte artık her şey bitmiş!.” Mâmâfih nîm-mürde ramak-ı ümîd me’yûs kalbimin en derin bir köşesinde yatıyordu.

Saat kaç olduğunu bilmiyordum. Pencerelelere baktım. Ortalık keskin bir zulmet içinde idi. İstiyordum ki o zulmet ebedî kalsın, hiç sabah olmasın, ben şu buhrân-ı ızdıraba dayanabildiğim kadar dayanayım; fakat sabahın bana haber vereceği vak'ayı kulaklarım işitmesin. Başım cayır cayır yanıyor, boğazım fenâ halde ağrıyor, gözlerim uyanıkken kapanıyor, dalarken birdenbire açılıyordu.

Böyle saatler geldi, geçti. Nihayet çirkin, soğuk bir aydınlık pencerelerden odanın içine yayılmaya başladı. Yataktan fırladım. “Niçin bir kimse gelmiyor?” diyordum. Çağırarak için çan düğmesine elimi uzattım. Elim titreyerek geri çekildi. Bir daha uzattım yine öyle. Üçüncüsünde fevkalâde bir cesaretle parmağım düğmeye dokundu. Bir dakika geçmeden odanın kapısı aralandı, içeriye ölüm gibi siyah, ölüm gibi korkunç bir baş sokuldu. Yüreğim şimdi fena halde çarpıyor, nefesim tıkanıyordu.

Âteş-feşân sudan güneşi, vücudunu yaka yaka kömür haline getirmiş iken, rûh-ı münceîdini biraz olsun ısıtmaya muvaffak olamamış demek istediğim bu siyah kadına: "Ne haber?" diyecek oldum. O güyâ hiç bir şey olmamış gibi gülerekten: "Ee ne yapalım? Allah size ömür versin! Onun da ömrü o kadarmış..." diye mırıldandı "Anladık, anladık, haydi git işine!" dedim. O gitti. Vücudum şiddetli bir lerze-i asabî ile sarsılıyor. Lisânım şu kelimeleri tekrar ediyordu: "Allah size ömür versin!.." Selâmlığa geçtim. Kendi kendime: "Şimdi ne olacak, tabut, teneşir ısmarlanacak, kefenlik astar, lif, sabun, daha bir takım şeyler tedarik olunacak. Ölü yıkayıcıya imama, bekçilere haber verilecek, kazan yaktırılacak. Bunları kim yapacak? Bunlar hep Nijad için olacak. Bunları ben düşüneceğim. Ve işte düşünüyordum. Sübhânallah, acaba nasıl düşünebiliyorum diyerek söyleniyordum. Meğer bunları -me'cûr olsunlar- benden evvel düşünenler olmuş. Her şey hazırlanmış. Hattâ cenazeyi takip edecek efrad bile celb ve cem' olunarak civardaki kahvehânelere oturtulmuş. Velhasıl bana üzüntü verecek bir iş kalmamış.

Bu zatlara sordum ki: " Bugün mutlak kaldırılacak mı?" Onlar da: "Evet şer'isi böyledir, bugün kalkmalı. Eyüb'e mi, Üsküdar'a mı, nereye gidecekse öğle namazına da yetişmeli." dediler. Ben "Hayır! Eyüb'e değil, Küçüksu'ya gidecek. Fakat ikindiye kalırsa bir beis var mı" dedim. "Yok, yok her şey hazır iken niçin kalsın?" dediler. "Pekâlâ! Nasıl isterseniz öyle olsun. Nijad artık benim değil, toprağın!" dedim. Bu esnada tekmil irade-i cüz'iyem mahvolarak ben benliğimden çıkmış idim. Elîm bir rehavet, müz'ic bir hayret içinde hiç bir işe elimde, dilimde kudret bulamayarak başkalarının arzu ve iradelerine göre cereyan-ı hâle tâbî olup gidiyordum.

Son vedâ-yı ifâ için ikinci olarak Nijad'ın dün gecenin saat dördünden beri bî-rûh yatan o vücûd-ı azîzin yanına çıktım. Açık pencerelerden içeriye hüçûm eden sabah güneşi bu hücre-i matemî tenvîr ve tenşîte uğraşıyordu. Nijad'ın mübarek yüzü beyaz bir tûlbent ile örtülmüştü. Tûlbenti yavaşcık kaldırdım. Allah'ım!.. Artık yazmayacağım.. Bu satırlar yalnız bana kalsın..

Daha ben orada iken imam efendi geldi. Meyyitin boyunun ölçüsünü aldı çekildi. Şimdi zavallı Nijad'ı teneşire indirmek için fırsat bekliyorlardı. “Lânet bu dünyaya!..” diyerek oradan çekilmekte muhtar kaldım. O zaman aklıma geldi:

Şimdi bu cenaze Küçüksu'ya kadar kimlerin refâkatiyle gidecek, bu tabut-ı mübareki takip edecekler kimlerdir? Bir takım eşhas ki Nijad'ın yüzünü görmemişler, hattâ nâmını bile işitmemişler. Halbuki liyâkatli gençlerden Nijad'ı birçok sevenler var ki bu felâketi duymuş olsalar onun bu son hizmetinde bulunmaya ağlaya ağlaya can atarlar. Lâkin her biri bir semt-i baîd-i muhâlifte ikâmet eden bu zâtlara bu saatten sonra nasıl haber yetiştirilebilir?

Bu hâtıra gönlüme elîm bir ukde oldu. Tevehhüm ediyordum ki Nijad'ın sevdiklerinden birkaç kişi cenazesinde bulunmazsa Nijad bana gücenecek. Hemen bir pusula yazdım, bir tarafa koydum. (Her kim bulunursa zarfı açsın) tavsiyesiyle uşağa teslim ederek "Servet-i Fünûn" idârehânesine gönderdim. Fakat o saatte orada bir kimsenin bulunacağını ümit etmediğimden kalben rahatsız olup duruyordum.

Saat dört sularında cenazeyi evden çıkardılar. Şimdi beni evde bırakmak için uğraşıyorlardı. Diyorlardı ki: "Sen bu halinle Küçüksu'ya kadar gelirken sonrası vahîm olur."

Evet! Ben hasta idim ama Nijad ile mutlak Küçüksu'ya kadar gidecektim. Evden çıktım. Cenazeyi tâkiben yürümeye başladım. Dermansızlıktan ayaklarım sürükleniyor, ikide birde dizlerim bükülüyordu. Tophane'ye kadar o halde yürüdüm. Orada beni bir arabaya koydular. Kabataş'a gönderdiler. Güyâ ordan yine eve dönecektim. İskelede büyücek bir istimbot hazır idi. Yanımdakilerin muhalefetteki ısrarlarına rağmen arabadan indim. Doğru istimbota girdim. Cenazeyi bekliyordum. Lodosun rutubetli, soğuk rüzgânı vücudumu ürpertmeye başladı. Güvertede duramadım. İstimbotun müteaffin bir rutubetten havası âdetâ ekşimiş olan dar, muzlim kamarasına sığınmaya mecbur oldum. Biraz sonra cenaze de geldi. Güvertede münasib bir yere konuldu. Elli altmış kadar efraddan müteşekkil cemaati de içine altıktan sonra istimbota yol verildi.

Cenaze evden çıktığı zaman civardaki hânelerin pencereleri -her pencereden üç beş ve bazen daha ziyade baş sarkmak üzere- seyircilerle, dünyada hiç bir hayatın vâreste kalamayacağı bu âkıbet-i fecî'adan bî-haber gibi duran bir takım kadınlarla dolmuştu.

Kim bilir ne kadar mûcib-i ibret ve nefret fikirler, hislerle bu küçük mâtem alayını temâşâyâ bu derece harîs olan bu gafilleri o büyük Nijad'cık

tabutundan başını kaldırıp da görebileseydi elbette bir nâdire fırlatırdı ki onun fikr-i hikmetinden bana bir son yâdigâr-ı kıymetdâr kalırdı!

Küçüksu'ya vâsıl olduk. Tabut-ı muhteremi oradaki nizâmiye karakolhânesinin önünde, Kandilli'ye giden yolun ortasındaki dereye nâzır seng-i musallâya bıraktılar. Güneş haylice yükselmiş, lodosun soğuk rüzgârını oldukça tehsîne başlamış idi.

Karaya ayak basar basmaz cemaatin bir takımı bakkal dükkânına, diğer bir takımı kahvehâneye ikbal ve hücûm gösterdiler; bazıları da henüz çiçeklenmeye başlamış olan çayırın beri tarafında büyük çınarların altındaki müdevver sedler üzerine iskemlelerle oturdular.

Peynir ekmekler yeniyor, kahveler, sigaralar, nargileler içiliyor, herkes keyfine bakıyor, çayırda bir koyun, kuzusuyla beraber otluyor. İstimbotla gelenlerden birisi koyunu tos vurmaya teşvik ederek eğleniyordu!

İbtidâ beni de kahvehâneye soktular. Rüzgârdan, soğuktan tahaffuza muhtaç olmakla beraber ben orada durmayıp, her beş on dakikada bir kere harice fırlayarak öteye beriye gezindikten sonra tekrar kahvehâneye ilticaya mecbur oluyordum. Bu gezintilerimin her defasında seng-i musallâya doğru giderek zavallı Nijad'cığımın hâline bakıyordum. Haylice imtidâd eden günlerde kendisini ondan kıskanıyor. Lütfunu ondan esirger gibi hiç görünmek istemeyen güneşin bugünkü cuş-a-cuş-ı ziyâlarına karşı zavallı çocuğun tabutu içinde تنها, sâkin yatışı ne kadar hazin görünüyordu! -Zavallının ilk ve son defa olarak buraya kadar geldiği bu

istimbotla kendisini sağ olup da bugün biz buraya ailece yemek yemek, gezip eğlenmek için gelmiş olsaydık ne olurdu?- hâtırası içimi yakıyordu.

Bir aralık çeşme-sârın önündeki rıhtıma giderek oradan İstinye'ye zavallı Nijad'ın pek sevdiği o beyaz yalıya baktım. Fütursuz bir sîmâ-yı bâridle o da bana bakıyordu. Halbuki ben ondan başka bir nümâyîş bekliyordum.

Yazın râkid havalarda sabah güneşi cephesini tenvir ettiği zaman tâ önünde nazlı nazlı dalgalanarak rıhtımını okşayan denizdeki aks-i beyaz-ı müteharrikiyle gayet dil-rübâ, gayet hayâl-fîrîb bir kasr-ı nûrânî-yi behîştîye benzetmek istediğim bu âşiyâneyi Nijad pek sevdiği için ben de ne kadar severdim!

Nijad'ın sevgilisi olan bu âşiyân-ı emel Nijad'ın tabutu konduğu, Nijad'ın mezara gittiği bir günde böyle lâkayd mı olmalı idi. O âşiyân ki Nijad âlem-i gaybdan uçup gelmiş bir melek-zâd gibi onun âgûş-ı iştiyâkına düşmüş idi. O âşiyân ki Nijad kundakta sarılı, beşikte sallanırken ilk hande-i inbisâtını o sezmiş idi. O âşiyân ki Nijad ilk adımlarına onun sîne-i iştiyâkını tecrübegâh etmiş idi. O âşiyân ki Nijad tıpış tıpış yürür, cıtır cıtır söylerken ferahlı ferahlı terennünlerini o işitmiş idi. O âşiyân ki Nijad büyüdükçe vücudundan çok evvel tevessü' eden fikir ve hissinin samîm-i serâirine mahrem olmuş idi. O âşiyân ki Nijad'ın nükteli, zarif sohbetlerini işitmeye alışmış idi. O âşiyân ki Nijad'ın tulûa karşı istiğrafât-ı şâirânesine bi'd-defeât hayrân kalmış idi. O âşiyân ki mehtâb gecelerinde münevver dalgalar rıhtımına hafif hafif gelip çarparken Nijad'ın piyanosundan yükselen sihr-kâr nağmeleri dinleyerek bir mestî-i safâ içinde o da kendisini mesud göstermiş idi!.. Bugün bu

âşiyân niçin yıkılıp da hâk ile yeksân olmuyor?.. Niçin yanıp da külleri havaya savrulmuyor? Ya sen, -Nijad'ın sevgili babası- ya sen niçin duruyorsun?

Âh! Dünyanın -içlerinde ben de dâhil olduğum halde dünyaya ait bütün şeylerin bu vefasızlığını orada düşündüğüm kadar acı acı, haykırı haykırı ağlamak istiyordum. Hayfâ ki benim selâmetimi düşünerek yanımdan ayrılmayanların çehreleri bana muttasıl: "Sâkın ağlama! Sakın şikâyetle bulunma! Sâkın ondan bahsetme" deyip beni kendi hâlime bırakmıyorlardı.

Anlaşılan buraya çok erken gelinmiş idi ki takrîben iki saat beklendikten sonra öğle ezanı okunabildi. Câmiye girildi, çıkıldı. Karakolhânedeki neferât-ı askeriyyenin -Nijad'ın dâima takdîs ettiği o edîp, dindâr, hamiyetli efrâdın- da iltihâkıyla epeyce büyümüş olan cemaat tarafından bir hâhiş-i mesûbât-cûyâne ile cenaze namazı edâ olundu. Tabutu seng-i musallâdan aldılar. Artık Nijad karargâh-ı ebedîsine götürülüyordu. Lâkin o kadar halk içinde Nijad'a ağlayacak bir fert bile yoktu. Ben ise ağlamak istediğim halde bir türlü ağlayamıyordum.

Kim ağlayaydı ona? Yoktu bir bilen onu... Lâkin

Bakardı hüzn ile tâbutuna bütün o emâkin.

Papatyalar ki açılmıştı, sâmit ü sâkin,

Şebâbına açıyorlar gibiydi, bak bu da mümkün

Ki bir hayâl idi bunlar zavallı kalbe tesellî...

Zavallı kalbe ilâhî nasıl zühûl-i tecellî?..

Tabut, lâ-kayd insanların omuzlarında sağa sola meyledip yine doğrularak, ilerlerken Kandilli yolundan süratle gelip yetişen iki zât cemaata iltihâk etti.

Nijad'ın muhibb-i muhteremi Tevfîk Fikret'i uzaktan teşhis eder etmez yanar yüreğime buzlu sular serpilmiş gibi bir hâl hissettim. "Oh! İşte Nijad'a samîmî ağlayacak bir kardeş.. Artık şimdi ben de serbest ağlayabilirim.." diyerek ona doğru ilerledim, ve: "Tevfîk! Bu gördüğün tabutun içindeki kardeşin Nijad'dır. Mezara gidiyor." dedim. İkimiz de ağlıyorduk. Kabristana dahil olduğumuz zaman Emced'im'in kabri ittisâlinde iki üç saatten beri hazırlanmakta olan lahdin son tuğlaları konuyor ve bunun için çalışanları birkaç kişi bir ağızdan: " Haydi yiğitlerim! Akşam oluyor, gayret! gayret !." diye teşvîk ve tahrîz ediyordu.

Evet! Akşam oluyor, Nijad'ın bir an evvel toprağa verilmesi arzu olunuyordu. Nihayet lahid hazır oldu. Tabutu mezara takrîb ettiler. Böyle işlerde mahâret-i tecrübekârîsi hâl ve hareketinden anlaşılan birisi tabutun kapağını ayak tarafından testere ile gacır gacır kesti. İki tarafından iplerle tabutu askıya alarak çukura indirdiler. Kesilen parçaları ayırıp birer tarafa koyduktan sonra tabutun kapağını ayak tarafına doğru çektiler. Ben bunları hep görüyordum, sonra büyük kapak taşlarını lahdin üzerine arzânî olarak yan yana dizdiler. Aralıklarını tahta parçalarıyla kapadılar. Bunları da gördüm. Sonra mezarın iki tarafına yığılmış toprağı iki kişi kürek kürek kapak taşlarını üzerine attılar. Artık Nijad'cığım, o benim sevgili refîk-i hayatım on beş sene evvel nerede idiyse yine oraya gitmiş oldu. Bunu da gördüm.

Ağlıyordum. Fakat ağlamak bana artık gülmek kadar abes, susmak kadar garîb geliyordu. Ben bu felâket ve musîbetin altında ne türlü ezildiğimi kendi kendime duyurmak, anlatmak için ağlamaktan başka bir vâsıta-i müessire düşünüp arıyordum. Lâkin bu vâsıtanın ne olabileceğini tahattur edemiyordum.

Beri tarafta okunan aşrlar, edilen dualar hitâm bulup herkes hakkını, dilenciler de avâidini aldıktan sonra cemaat dağıldı. Nihayet imam efendi:

-Yâ Mehmed bin Ayşe! diye telkin verirken ben de kabristanı terkettim. On dakika sonra istimbotun ekşimiş havalı kamarasında konuşarak Tophane'ye doğru gidiyorduk. Zavallı Nijad!...

AĞLARKEN

Bin havf-ı can-hırâş ile dermânda bir emel
 Umkunda rûhunun mütemâdî edip cedel,
 Tahrîk ederdi cismimi ma'lûl ü pür-kesel;
 Tab'ım bulurdu âlemi tatsız fakat güzel...
 Râzı idim sürünmeye de sâkitü'l-amel,
 Birden sokunca kalbime şemşirini ecel
 Havf u emel katîl olarak çekti benden el;
 Ammâ ki derdim oldu beter, bulmadan hâlel.

Kurtar bu dertten beni ey Rabb-i lem-yezel!

Rûhum Nijad!. Gel bana... Bir teslîyetle gel!

Donmuş da buz kesilmiş idi âteşîn beden...

Lebler soluk da hem yine dünyâya hande-zen

Nâim revân-ı leyl idi nezdinde bekleyen,

Zıll-i seher cebînine düşmüştü pür-hazen.

Bir pîr alırdı ölçüsünü kat' için kefen.

Tenvîr-i mâtem etti doğup âfitâb-ı şen!

Ten-şûye indirildi yataktan o körpe ten.

Lâkin nasıl bu hâle dayandım zavallı ben?

Kahret de al şuûrumu ey Hâlikü'l- ezel!

Rûhum Nijad !.. Gel bana.. bir tesliyetle gel !

Tâbût.. İçinde vakf-ı sükûn na'ş-ı muhterem.

Mâtem çeker önünde büyük bir siyâh alem

Hicrân yürür peyinde ser-efgende, beste-dem

Tutmuş güzâr-gâhı bütün mevkib-i adem

Âmâde-i selâm durur saf-be-saf-ı hadem.

Bir tîğ-i âteşîn sokulur kalbe dem-be-dem...

Sarsar hayât-ı şûmumu meflûc bir elem...
 Ağlar vücûd-ı nahsıma mebhût bir nedem...
 Yetmez mi çektiğim benim ey Hâlikü'l-ezel!
 Rûhum Nijad!.. Gel bana.. Bir teseliyetle gel!

Tenhâ yattardı seng-i musallâda na'ş-ı pâk..
 Bahtın gülerdi cilvesine bî-niyâz u bâk...
 Gördüm ufukta bir ufacık ebr-i girye-nâk...
 Durduk namâza ecr ile pür-şevk ü inhimâk.
 Fânîlerin yanında müheyyâ duran megak.
 Tâbûtu yuttu, üstüne der-ân yıgıldı hâk.
 Bilmem nasıl bu hâli görüp olmadım helâk..
 Çıldırmadan mı ben oradan ettim infikâk?
 Öldür ki ölmek isterim ey Vâhibü'l-ecel!
 Rûhum Nijad !.. Gel bana.. Bir tesliyetle gel!

Hiç görmedim bugünkü kadar bir güzel cihân
 Kimdir şu der-kefen?. Şurada kimdir ağlayan?
 Deryâ, çemen, güneş... Neye kahretti âsumân?
 Nerden gelir o kahkaha-yı mevt-i mihribân?
 Uçtu Nijad!.. Öyle mi ey rûh-ı âşiyân?
 Ben bir çocuk muyum yatacak? Hastalık yalan!
 Akşam mı oldu? Bâri okunsaydı bir ezân.

Topraklara verildi bugün taze bir fidan.

Günler şifâ şu hastaya ey Rabb-i lem-yezel.

Rûhum Nijad!.. Gel bana.. Bir tesliyetle gel!

NİJAD ÖLDÜ.. BEN YAŞIYORUM!

Onu Küçüksü'ya bıraktıktan sonra on bir sularında eve geldim. İki ay evvelki çehre-i beşûşuyla uşak kapıyı açtı. İçeri girince nazarım en evvel sol tarafta, köşedeki esvap asacağına taallûk etti. Nijad evde bulundukça süpürölüp temizlendikten sonra daima oraya bırakılan paltosu, şemsiyesi, bastonu yerlerinden kaldırılmıştı. “Evet –dedim- Artık onların burada işi yok.. Çünkü onların Nijad’a aidiyeti kalmadı... Nijad’ın dünyaya taalluku kesildiği gibi.” Sonra merdivenden çıktım.

Daha dünkü gün bu saatte tabîblerin (çocuğunuz ölecek:) den daha acı olarak: “Hastanız ağırdır. Fakat ümîd kesilmez..” yollu beyân-ı zehr-efşânın, bu kara haberi benimle beraber işiten küçük sofa –ki sebeb-i tefrişi, medâr-ı intizâmı, pirâyeye-i mânevîsi, şevk ü ferahı, hayatı, ruhu Nijad’ın vücudu idi.- kadife sandalyeleri, çini sobası, mükellef asma lambası, süslü piyanosu, duvardaki asma saati, statueleri, levhaları ve sâir tecemmülâtı ile artık müebbeden metrukiyete mahkûm bir mahfîl-i meş’um gibi çirkin bir zulmet, mahuf bir kasvet ve sükûnet içinde nazara çarpıyordu. Bunu çiğneyerek harem bölüğüne geçtim. Zavallı Nijad’ı kimi evladı, kimi kardeşi, kimisi muhterem bir efendisi gibi seven kadınların, kızların her biri bir köşeye büzölüp el’ân ağlaşıyorlardı. Bunlar benim geldiğimi haber alınca birer birer yanıma toplandılar, ben söyleniyordum:

“Nijad’ı bıraktık. Küçüksu’da kaldı. Artık buraya gelmeyecek. Bana öyle dedi. “Siz gidin, keyfinize bakın.. Ben burada kalacağım.. Burasını pek sevdim.. Evdekilere selâm.”diyordu. yalnız ben geldim, ben.. Ben yetişmez miyim!. Bugün hava pek güzel, pek muvâfık idi. Cenaze havası!. Hele hiç zahmet çekilmedi. Şimdi gurûb da güzel olacak. Tamam Nijad’ın beğendiği gurûblardan. Bilmem oradan görebilecek mi? –Güneş şimdi sönük sönük, ölgün ölgün batmaya hazırlanıyor. Sâkin ha: Buna aldanmayın. Yarın sabah o yine parlak parlak, diri diri doğacak! Şimdi ağlıyor gibi görünüşüne bakmayın, yarın sabah o yine meydana çıkacak. Lâkin Nijad?.. Artık o bir daha doğmamak üzere gurûb etti! Ağlanacak şey. Fakat ben gülüyorum. Zâti ağlamanın faidesi var mı bak! Zaman, cihan, her şey gülüyor. Âheng-i umumiyi biz mi bozacağız; mevt! Koca hakikat! O bile bu hayale kapılıp gülüyor. Bari siz de ağlamayın! Ne yapalım dünya böyle..Nijad’ın dediği gibi hayat bunlarsız olmuyor. Dünya böyle.. Acaba ahret nasıl? -İyi bir yer olsa gerek. Nijad tevekkülü istemezdi. Ezan mı okunuyor; akşam oldu demek. Gazlar da yanmış. Şimdi mezarlık kim bilir ne kadar kararacak? Zavallı Nijad! Yalnız kaldı. Lâkin o korkmaz ki...”

Bu rabıtasız, intizamsız, avâkıbsız lakırdılar muttasıl ağızımdan dökülüyor.. Bunları işitenler hayretle birbirine bakıyordu. Kendimi bir köşeye bî-tâb attım. Orada bir gargara, birkaç yudum süt.

Gece oldu. “Hastasın, rahatsızsın” diyerek beni yatak odama çıkarttılar. Soyundum, karyolama uzandım. Hannâktan filhakika rahatsızlık duyuyordum. Fakat uykuya mani olacak derecede değil. Ne faide ki ben uykuya dalarken birdenbire sıçrayıp gözlerimi açıyordum.

Gece ilerliyor, sükût ve sükûnet gittikçe artıyordu. Gece yarısından bir iki saat sonraya kadar sokakta ara sıra geçen bir arabanın huşk ve haşin gürültüsü bana mezarında uyumakta olan Nijad'ın rûh-ı âsûdesini iz'aç ediyor gibi geliyordu. Nihayet ortalıkta derin bir sükûnet hüküm-fermâ olmaya başladı. Gecenin ezyâl-i siyahı altında zî-ruh bütün eşya ağır bir uykuya dalmış idi. Hilâf-ı mu'tad bu gece yatak odamda sobanın üzerine bırakılan bir kandilin müteharrik ziyâ-yı zaifî soba borularının duvara akseden biçimsiz gölgelerini meftûr bir lerziş-i nazar-hırâş ile gözlerimin önünde oynatıyor, buna mukâbil sabahtan beri olup biten şeyker en ufak teferruâtına kadar zihnimden tekrar tekrar gelip geçiyor, sabah ise artık takarrüb ediyordu.

“Kâinat uykuda, Nijad?. O da mezarında uyuyor. Ya ben niçin gözlerimi kapayamıyorum? Bari biraz ağlasam.. niçin ağlayamıyorum acaba, of! Başım! Başım!..”

İkide birde böyle söyleniyordum, bir aralık kalbimi yokladım. Ale's-sabah birdenbire açılan cerihadan hâlâ sıcak sıcak kanlar boşanıyor ve bu cereyân-ı dima yaranın vüs'atini, umkunu anlamaya mâni oluyordu. Lâkin ben bu cerihadan hiçbir ağrı sızı duymuyorum. Beni muzdarib eden yalnız başım idi. Sadme-i kahrı altında varlığımı ezmeye uğraşan felâketin bütün âlâmı başıma, beynime hücum etmişti. Ben muttasıl: “Of! Başım! Başım!..” diye şikâyetten kendimi alamıyordum. Sekiz on günden beri ale't-tezâyüd devam eden teheyyücât-ı asabiyemin dün sabahtan beri vâsıl olduğu hadd-i ifrat artık beni ağlamaktan ziyade gülmeğe sevk ediyordu. İstiyordum ki kimseye garip gelmesin de ben kahkahalarla güleyim!

Sabah oldu. Mabeyin odasında bir yer hazır ettiler. Oraya indim. Sokaklar yine velvele-i hayat ile dolmaya, güneş de karşı taraftaki yüksek binaların yüzlerini parlatmaya başladı.

Âlem yine ol âlem, devrân yine ol devrân!

sözü aklımdan çıkmıyor, dilimden düşmüyordu. Arada bir gargara, birkaç yudum süt.

Çehre-i dünyanın bir lakaydı-i mutlak ile bu sabah gülümseyip durması asabıma fena gerginlik veriyor, fikrimin heyecan ve ızdırabını arttırıyor, beni âdeta iğzâb ediyordu. Kendi kendime “Lâkin bu felâketin altında ezilip dururken ben bile ağlayamadığım halde, dünya niçin gülmesin; şu saatte kim bilir kaç felek-zede yetimler gibi ağlıyor. Benim onlardan haberim var mı? Ben onlar için ağlıyor muyum ki benim felâketim için de âlemin ağlamasını istemeğe hakkım olsun? Hiç olmazsa ben kendi hesabıma ağlayabilseydim! Demek ki benim ağlanacak bir halim yok. Ben hayalime zorla inanmak, ağlamak istiyorum.” diyordum. Ne faide ki bu türlü mülâhazalar, muhakemelerle teskîn-i heyecan-ı efkâr kâbil olamıyordu.

- Bu sabah Ercümend'den haber gelmedi mi?
- Hayır, daha gelmedi.
- Öyle ise gideyim onu göreyim...
- Pek iyi olur. Gidiniz...

6. EKLER

Ek-1 Nijad Ekrem'in (solda) ve Recâizâde Mahmud Ekrem'in (sağda) kabirlerinin arkadan görünüşü.

Ek-3 Recâizâde Mahmud Ekrem'in kabri

**Ek-4 Recâizâde Mahmud Ekrem'in (solda) ve Nijad Ekrem'in (sağda)
kabrinin önden görünüşü**

KAYNAKLAR

A) Kitaplar

Abdülhalim Memduh (1889), **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul.

AND, Metin (1972), **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

AKYÜZ, Kenan (1995), **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

AKYÜZ, Kenan (1970), **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, Doğu Matbaacılık, Ankara.

ALANGU, Tahir (1974), **Yüz Ünlü Türk Eseri**, Milliyet Yayınları, c. II, İstanbul.

BANARLI, Nihat Sami (1971), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BEKİROĞLU, Nazan (1998), **Şâir Nigar Hanım**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Yahya Kemal (1971), **Edebiyata Dair**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

BOLAYIR, Ali Ekrem (1923), **Recâizâde Mahmut Ekrem**, Evkâf-ı İslâm Matbaası, İstanbul.

DİLMEN, İ. Necmi (1925), **Tarih-i Edebiyat Dersleri**, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

DİLMEN, İ. Necmi, (1942) **Tanzimat Edebiyatı Tarihi Notları**, Alaeddin Kral Basımevi, Ankara

ELDEM, İsmail Hakkı (1892/93), **On Dördüncü Asrın Türk Muharrirleri (İkinci Defter, Ekrem Bey)**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul.

ENGİNÜN, İnci (1995), **Abdülhak Hâmid'in Mektupları**, c.I, II, Dergah Yayınları, İstanbul.

ENGİNÜN, İnci (2006), **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimattan Cumhuriyete**, Dergah Yayınları, İstanbul.

(ERTAYLAN), İsmail Hikmet (1925), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Azer-Neşr, Bakü.

(ERTAYLAN), İsmail Hikmet (1932), **Recâizâde Ekrem**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.

KABAKLI, Ahmet (1994), **Türk Edebiyatı c. III**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, M. ENGİNÜN, İ. vd. (1982), **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2004), **Şiir Tahlilleri Tanzimat'tan Cumhuriyete**, Dergah Yayınları, İstanbul.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1970), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara.

KÖPRÜLÜ, Fuat (2007), “Üstad Ekrem”, **Bugünkü Edebiyat**, Akçağ Yayınları, İstanbul, 205-209.

KURGAN, Şükrü (1954), **Recaîzâde Ekrem: Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Varlık Yayınevi, İstanbul.

KUTLU, Şemseddin (1972), **Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi**, Bates Yayınları, İstanbul.

LEVENT, Ağâh Sırrı (1934), **Edebiyat Tarihi Dersleri**, Marifet Matbaası, İstanbul.

MORAN, Berna (2005) **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, İletişim Yayınları, İstanbul.

OKAY, Orhan (2005), **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergah Yayınları, İstanbul.

ÖZGÜL, M. Kayahan (1997), **Resmin Gölgesi Şiire Düştü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1930), **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Vekâleti, Ankara.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1941), **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Marifet Matbaası, İstanbul.

PALA, Hülya (1997), **Ali Kemal: Makaleler**, Kitabevi, İstanbul.

PARLA, Jale (2006), **Babalar ve Oğullar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

PARLATIR, İsmail (1983), **Recâizâde Mahmud Ekrem: Hayatı- Sanatı- Eserleri**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (1993), **Tevfik Fikret: Dil ve Edebiyat Yazıları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İ.- Enginün, İ. v.d. (2006), **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İ., SAZYEK, H. v.d. (1997), **Recâizâde Mahmut Ekrem: Bütün Eserleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

POLAT, Nazım H. (2005), **Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür Edebiyat Hayatı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Recâizâde Mahmud Ekrem (2005), **Araba Sevdası**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Recâizâde Mahmud Ekrem (Tarihsiz), **Nijad Ekrem**, Selanik Matbaası.

SEVÜK, İsmail Habip (1924), **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

SEVÜK, İsmail Habip (1942), **Tanzimat'tan Beri: Edebiyat Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

SEVÜK, İsmail Habip (1954), **Tanzimat Devri Edebiyatı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

TALU, Ercümen Ekrem (2005), **Geçmiş Zaman Olur ki: Anılar** (Haz. Alaattin KARACA), Hece Yayınları, Ankara.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2006), **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TARIM, Rahim (2001), **Mehmed Rauf'un Anıları**, Özgür Yayınları, İstanbul.

Tevfik Fikret, (2005), **Rübâb-ı Şikeste** (Haz. Abdullah Uçman, Hasan Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul.

Tevfik Fikret (2006), **Halûk'un Defteri** (Haz. Abdullah Uçman), Çağrı Yayınları, İstanbul.

TOROS, Taha (1992), **Mâzi Cenneti**, İletişim Yayınları, İstanbul.

URAZ, Murat (1938), **Recâizâde Ekrem: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler**, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul.

UŞAKLIGİL, Hâlid Ziya (1969), **Kırk Yıl**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref (1985), **Diyorlar ki**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

YETİŞ, Kâzım (1996), **Tâlim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Sahasına Getirdiği Yenilikler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

B) Tezler

ERDOĞAN, Sema (1979), **Nijad Ekrem'in Metin ve Tahlili**, yayınlanmamış mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul.

ÖZTÜRK, Melahat (1979), **Recâizâde Mahmud Ekrem'in Nijad Ekrem Adlı Eserinin İkinci Kısım**, yayınlanmamış mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul.

TARIM, Rahim (1986), **Ercüment Ekrem Talu'nun Romanlarında Milli Mücadele**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

C) Kataloglar

ÖZEĞE, Seyfettin (1975), **Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu**, c. III, Fatih Matbaası, İstanbul.

D) Ansiklopedi Maddeleri

AKI, Niyazi (1986), "Mensur Şiir", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c. VI, İstanbul, 1986, 263-264.

AKÜN, Ömer Faruk (2006), "Nâmık Kemal", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 361-378.

İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal (1999), "Ekrem Bey", **Son Asır Türk Şairleri** (Haz. Müjgan Cumbur), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 417-431.

İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal (2000), "Recâî", **Son Asır Türk Şairleri** (Haz. İbrahim Baştuğ) c. IV, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1829-1838.

OKAY, Orhan (1994), "Edebiyât-ı Cedîde", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. X, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 398-399

ÖZGÜL, M. Kayahan (2007), "Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuarası", **Türk Edebiyatı Tarihi**, c. III, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 83-96.

TALU, Ercümen Ekrem (1945), "Ekrem, Recâizâde, Mahmud" **Aylık Ansiklopedi**, No.IX, İskit Yayını, İstanbul, 269-270.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1940-70), "Ekrem Bey", **İslam Ansiklopedisi**, c.IV, Maarif Milli Eğitim Basımevleri, İstanbul, 218-221.

UÇMAN, Abdullah (2007), "Recâizâde Mahmud Ekrem", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. XXXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 503-504.

UÇMAN, Abdullah (2005), "Muallim Nâci" **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. XXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 315-317.

E) Makaleler

AKGÜN, Adnan (1992), "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçıların Resmî Hâl Tercümeleri: II Recâizâde Mahmud Ekrem", **Yedi İklim**, 33, 76-80.

BİRSEL, Salâh (1980), “Esmer ve Sarışın”, **Gösteri**, 1, Aralık: 14-17.

DİNO, Güzin (1954), “Recâizâde Ekrem’in Araba Sevdası Romanında Gerçekçilik”, **Türkiyat Mecmuası**, 1954, 57- 74.

DİNO, Güzin (1951), “Araba Sevdası Kuruluşu Hakkında Bir Deneme”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 4, 381-389.

KERMAN, Zeynep (1995), “Araba Sevdası”, **Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı**, İstanbul.

SANÇAR, Nejdett (1956), "Recâizâde Ekrem'in Eserleri ve Eserlerinin Çeşitli Basımları", **Türk Kütüphânecileri Derneği Bülteni**, 2, 131-147.

SİYAVUŞGİL, Sabri Esat (1939), “Recâizâde Ekrem’de Şiir Telakkisi”, **Varlık**, 135, Şubat: 85-88.

ŞARDAĞ, Rüştü (1939), "Mahmut Ekrem Recâizâde", **Varlık**, 134, Şubat: 74-75.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1951-53), “Muallim Nâci ile Recâizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler”, **Türkiyat Mecmuası**, c.10, 159- 200.

UÇMAN, Abdullah (1991), “Rıza Tevfik’in Recâizâde Ekrem’le İlgili Yayımlanmamış Bir Makalesi”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1, Aralık: 256-272.

UÇMAN, Abdullah (2006), Tanzimat’tan Sonra Türk Şiirinde Değişme ve Yenileşmeler Üzerine Bir Deneme”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 19, 477- 487.

UÇMAN, Abdullah (1984), “Genç Kalemler’den Önce Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa”, **Mehmet Kaplan’a Armağan**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 275-285.

F) Gazete ve Dergilerde Çıkan Yazılar

Ahmed Hikmet (1914), “Üstad Ekrem ”, **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 4.

Ali Canib (1914), "Üstad Ekrem İçin", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 6.

Ali Kemal (1914),“Recâizâde Ekrem Bey”, **Peyam**, 78, Şubat.

Ali Kemal (1914), “Recâizâde Ekrem ve Muallim Nâci” **Peyâm-ı Edebî**, 39,

Ali Kemal (1914), "Üstad Ekrem ve Muallim Nâci", **Peyâm**, Haziran.

Ali Suad (1914), “Edebiyat Muallimi Ekrem Bey”, **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 8-10.

Gazete Haberi (2 Şubat 1914), “Üstad Ekrem’in Cenazesi”, **İkdam**.

Gazete Haberi (3 Şubat 1914), “Ekrem Bey için” **İkdam**.

Gazete Haberi (1 Şubat 1914), “Üstâd-ı Mağfur ve Muhterem Recâizâde Mahmud Ekrem”, **Sabah**.

Gazete Haberi (2 Şubat 1914), “Üstâd-ı Mağfur Medfen-i Ebedîsinde” **Sabah**.

Gazete Haberi (1 Şubat 1914), “Âh Mine’l Mevt, Üstâd Ekrem İrtihâl Etti.”, **İkdam**.

Gazete Haberi (3 Şubat 1911), “Nijad”, **Tanîn**.

Florinalı Nâzım (1914), “Üstad Ekrem’in Rûh-ı Bülendine”, **Sabah**, 8756, Şubat: 3.

Haber (1914), “Mâtem-i Millî, Üstâd-ı Mağfur ve Muazzam Recâizâde Mahmud Ekrem”, **Servet-i Fünûn**, Şubat: 291-294

Hamdullah Suphi (1914), "Üstâd Ekrem", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 4.

Hüseyin Dâniş (1914), "Bir Üstâd-ı Edeb", **Peyâm**, 12, Şubat: 2.

Kâzım Nâmi (1914), "Üstâd Ekrem İçin", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 6.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1914), “Nijad Ekrem”, **Servet-i Fünûn**, Şubat: 1183-1184

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1914), “Üstad Ekrem, Hayatı” **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 10-12.

M. Neyyir (1914), "Elîm Bir Hâdise", **Peyâm**, 12, Şubat: 4-5.

Mehmet Rauf (1914), "Ekrem Bey ve Servet-i Fünûn", **Peyâm**, Şubat: 2-3.

Nigar B. Osman (1914), "Recaîzâde Mahmut Ekrem Bey", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 2-3.

Osman Fahri (1914), "Bir Dehâ-yı Edeb", **Peyâm**, 12, Şubat: 3.

Rıza Tevfik (1914), "Üstad Ekrem ", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 5.

Rıza Tevfik (1914), "Recâziâde Ekrem Bey", **Peyâm**, 12, Şubat:1-2

Suad Fâhir, "Âlem Yine Ol Âlem Devran Yine Ol Devran" **Peyâm**, 12, Şubat: 3-4.

Süleyman Nesib (1914), "Üstâd Ekrem İçin", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 5-6.

Tevfik Fikret (1914), "Üstâd-ı Muazzam Ekrem Bey- Araba Sevdası", **Servet-i Fünûn**, Şubat: 1182-1183

Uşşâkîzâde Halit Ziya (1914), "Üstad Ekrem ", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 4-5.

Ziya Gökalp (1914), "Üstâd Ekrem İçin", **Türk Yurdu**, 59, Şubat: 7.

ÖZGEÇMİŞ

9 Şubat 1986 tarihinde İstanbul’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı şehirde tamamladı. Lisans eğitimini Fatih Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde burslu olarak aldı. 2008 yılından bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’de yüksek lisans eğitimine devam ediyor.

